

Barn av alkoholmisbrukende foreldre

*Hvordan kan skolen skape gode vekstbetingelser
for barn som vokser opp med foreldre som
misbruker alkohol?*

Kristin Solgård

Masteroppgave i spesialpedagogikk
Institutt for spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2013

”Kunsten å skape gode vekstbetingelser for sårbare unge”

En kvalitativ studie om hvordan lærere kan fremme gode vekstbetingelser for elever som vokser opp med alkoholmisbruk i hjemmet.

”Og det å være redd hele tiden da, for høytider, og etter hvert så ble det verre. Først så var det bare jul og påske, så ble det 17. mai, så ble det alle bursdager så familieselskaper, så fredag, lørdag, søndag, mandag, tirsdag og onsdag. Det ble jaa. Spesielt på barneskolen så har man jo med venner hjem, og når jeg fikk mobil pleide jeg alltid å ringe mamma for å høre på stemmen om hun var edru. Var hun ikke det, spurte jeg vennene mine om vi heller kunne dra hjem til dem”.

© Kristin Solgård

2013

Barn av alkoholmisbrukende foreldre

Kristin Solgård

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tema, bakgrunn og formål

Temaet for denne avhandlingen er barn av alkoholmisbrukende foreldre og hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for dem. Bakgrunnen for valg av temaet er at det er anslagsvis mellom 50 000 og 150 000 barn som vokser opp med alkoholmisbruk i hjemmet. Mange av disse barna går på skolen, noe som gjør at det er behov for økt kompetanse om å skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med alkoholmisbruk i hjemmet. Formålet med dette prosjektet er altså å undersøke hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol. Jeg ønsker å undersøke om barna har følt seg ivaretatt på skolen, og på hvilken måte dette har blitt gjort. Jeg ønsker også å finne ut av hvorvidt lærere og skolen som sosial læringsarena kan være til støtte og hjelp på en slik måte at barn av alkoholisererte foreldre klarer seg godt videre i livet, på tross av store belastninger i barndommen.

Problemstilling og forskningsspørsmål

Med utgangspunkt i det som står beskrevet overfor vil det grunnleggende spørsmålet i oppgaven være:

Hvordan kan skolen skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol?

For å besvare problemstillingen, har jeg tatt utgangspunkt i disse fire forskningsspørsmålene:

Hvordan påvirker alkohol foreldres omsorgsevne?

Hvilke lovmessige forpliktelser har lærere og skolen i møte med barn av alkoholmisbrukende foreldre?

Hvordan føler elevene seg møtt av skolen, og hvordan ønsker de å bli møtt?

Hvilken innvirkning har foreldres alkoholmisbruk på barns trivsel og helse?

Metode

Metoden jeg har brukt i denne undersøkelsen er kvalitativt intervju. Informantene er fire jenter og en gutt med foreldre som misbrukte alkohol når de gikk på grunnskolen. De har fortalt om sin oppvekst med en far eller mor som drakk mye alkohol, og de har også fortalt opplevelsene sine rundt skolen og lærere. Intervjuguiden var semistrukturert med fastsatte kategorier som utgangspunkt for senere analyse. Transkripsjoner av intervjuene utgjør mitt

datamateriale. I analysen av datamaterialet har jeg benyttet en hermeneutisk – fenomenologisk forståelse. Jeg har fokus på å tolke en dypere mening i informantenes subjektive ytringer, ut fra en helhetlig forståelse av deres situasjon.

Resultater og konklusjoner

Det er naturlig nok variasjon i informantenes opplevelser, men det er noen fellestrekk som går igjen i de fleste intervjuene. Resultatene i studiet viser at det er ulike måter for hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med alkoholmisbruk. Det handler blant annet om å se barnet, anerkjenne, oppmuntre og støtte dem i deres hverdag. Et annet viktig element mine informanter la vekt på var mer samtale med lærerne. De savnet samtaler som baserte seg på mer enn bare fag. De fleste barn av alkoholmisbrukende foreldre lever i en uforutsigbar og krevende hverdag, hvor de gjør det beste for å tilpasse seg. I tillegg til dette har de ofte ønsker om å være lik sine jevnaldrende. Det er derfor av stor betydning av lærere viser forståelse for hver enkelt elev, og støtter dem i de valgene de tar. Mange barn av alkoholmisbrukende foreldre vokser opp med foreldre som involverer seg lite i barnet. Det er da viktig at barnet møter en betydningsfull voksen i skolen. For å kunne være en betydningsfull voksen for barn av alkoholmisbrukende foreldre, må læreren vinne barnets tillit. Det å vise at han/hun bryr seg om barnet og anerkjenne barnet for den kompetansen barnet besitter, har stor betydning for de sårbare barna. Mine informanter opplyste videre om at samarbeid med hjemmet ikke var spesielt bra. Det er viktig at lærerne anerkjenner den betydningsfulle relasjonen barnet har til sine foreldre. Det finnes ingen fasitsvar på hva som skal til for å skape et godt foreldresamarbeid, noen ønsker mye kontakt, mens andre ønsker mindre. Hovedsiktemålet med samarbeid mellom skole og hjem må alltid være en felles problemløsning til barnas beste. Det må også rettes fokus mot gjensidig respekt og tosidig informasjonsutveksling når det kommer til samarbeid mellom skole og hjem.

Forord

Det har vært en utrolig lærerik og spennende prosess å jobbe med denne avhandlingen. Etter et halvt år med intens jobbing er det godt og endelig kunne levere. At jeg kan si meg ferdig skyldes masse god hjelp fra fine personer som fortjener en stor takk.

Den største takken må gis til mine informanter. Dere er fantastiske mennesker, og det var utrolig givende og prate med dere. Dere er flotte og tøffe mennesker som har bidratt til verdifull kunnskap om hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol. Tusen takk!

Deretter vil jeg takke min hovedveileder Birte Gabrielsen. Takk for at du har vært tilstede og tatt i mot meg med mine bekymringer, både små og store. Dine konkrete tilbakemeldinger har vært til stor hjelp. Jeg vil også benytte muligheten for å takke biveileder Astrid Gillespie. Takk for at du har hjulpet meg med metodekapittelet og også takk for at du har lest gjennom hele oppgaven min. Dine tilbakemeldinger har gitt meg videre motivasjon for å jobbe med oppgaven.

Mine studievenninner har også vært til stor hjelp når motivasjonen ikke har vært på topp. De lange samtalene i kantina har ført til at jeg har sett oppgaven på en annen måte, og avbrekk fra skrivingen er alltid best når man er sammen om det.

Jeg vil også takke min kjære Erlend som har stilt meg fine spørsmål og lyttet til mine bekymringer. Til slutt vil jeg takke min gode venninne Kristin Krohn som har vært så snill og lest korrektur og kommet med gode innspill.

Oslo, våren 2013

Kristin Solgård

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	2
1.1 Bakgrunn for valg	2
1.2 Spesialpedagogisk relevans	3
1.3 Problemstilling	4
1.4 Begrepsavklaring	5
1.5 Disposisjon av oppgaven	6
2 Teori	8
2.1 Alkoholmisbruk	8
2.1.1 Rusens funksjoner	9
2.1.2 Tidligere forskning	9
2.2 Alkoholmisbruk og foreldrefunksjonen	10
2.2.1 Omsorgssvikt	11
2.2.2 Tilknytning	13
2.3 Rus og psykiske lidelser	13
2.3.1 Barns psykososiale vansker i forbindelse med alkoholmisbruk i hjemmet	13
2.4 Katastrofefølelser	14
2.5 Ser vi barna og foreldrene godt nok?	15
3 Skolens ansvar	16
3.1 Læreplan, lover og forskrifter	16
3.2 Spesialpedagogikk i skolen	17
3.3 Samarbeid mellom skole og hjem	17
3.3.1 Opplæringsomsorg	19
3.4 Lærerens ansvar	19
4. "Well-being"	21
4.1 Hva vil teorien om well-being si?	21
4.1.1 Hvordan kan well-being læres?	21
4.1.2 Hvordan kan well-being bli brukt i skolen?	22
4.1.3 Fem elementer om well-being	23
5 Forskningsmetode	26
5.1 Vitenskapsteori	26
5.1.1 Forskerens førforståelse og forståelse	27
5.2 Valg av metode	28
5.2.1 Kvalitativt forskningsintervju	28
5.2.2 Utvalg	29
5.2.3 Intervjuguide	30
5.2.4 Gjennomføring av intervjuene	30
5.3 Analyse og bearbeiding av datamaterialet	31
5.3.1 Transkribering og strukturering	32
5.3.2 Koding	32
5.3.3 Analyse og tolkning	32
5.4 Kvalitetskriterier	33
5.4.1 Validitet og reliabilitet	33
5.4.2 Vurdering av validitet	35
5.5 Ethiske hensyn	35

6 Resultater	38
6.1 Foreldrefunksjonen	38
6.1.1 Omsorgssvikt	39
6.1.2 Barns psykososiale problemer	44
6.2 Skolen	46
6.2.1 Hvordan elevene føler seg møtt - å se og bli sett!	47
6.2.2 Samarbeid med hjemmet	51
6.2.3 Tverrfaglig samarbeid	53
6.2.4 Samtaler med elevene	55
6.3 Hvordan fremme trivsel og helse?	60
6.3.1 Positive følelser	60
6.3.2 Engasjement	62
6.3.3. Mening	63
6.3.4 Dyktighet	64
6.3.5 Positive forhold	66
7 Avslutning	70
7.1 Oppsummering og konklusjoner	70
7.1.1 Hvordan fremme gode vekstbetingelser?	72
7.2 Spesialpedagogiske implikasjoner	73
7.3 Studiens begrensninger	73
7.4 Videre forskning	74
Litteratur liste	76
Vedlegg / Appendiks	79

1 Innledning

Dette kapittel innleder studien min med en kort presentasjon for bakgrunn av valg og tema. Med dette forsøker jeg å belyse hvorfor barn med alkoholmisbrukende foreldre er et viktig tema for spesialpedagogisk virksomhet. Jeg kommer etter dette til å drøfte hvilket ansvar lærere, skolen og helsepersonell har i møte med disse barna. Deretter vil jeg presentere problemstillingen og studiens avgrensninger. Til slutt i innledningen følger en kort presentasjon av studiens videre disposisjon.

1.1 Bakgrunn for valg

Det er anslagsvis mellom 50 000 og 150 000 barn som vokser opp med alkoholmisbruk blant foreldre (Fartein, Ask & Rognmo, 2011). Totalt er det høyt antall barn som lever i familier der minst en av foreldrene har en psykisk lidelse eller misbruker alkohol. Imidlertid fører ikke alle lidelser til nedsatt omsorgsevne. Mange foreldre har forholdsvis milde lidelser som hovedsakelig plager dem selv, og ikke barna. Det er angivelig rundt 70 000 barn som har foreldre med et såpass alvorlig alkoholmisbruk at det sannsynligvis går ut over daglig fungering. Mange familier som er rammet av alkoholmisbruk, er også rammet av psykiske lidelser (Fartein et al. 2011). I tråd med dette skal helsepersonelloven (2010) sikre at helsepersonell identifiserer og ivaretar informasjons – og oppfølgingsbehovet til mindreårige barn som er pårørende. Paragraf 10a første ledd framhever dette:

Helsepersonell skal bidra til å ivareta det behovet for informasjon og nødvendig oppfølging som mindreårige barn av pasient med psykisk sykdom, rusmiddelavhengighet eller alvorlig somatisk sykdom eller skade kan ha som følge av foreldrenes tilstand.

I lov om spesialhelsetjenesten § 3-7a (2010) står det at helseinstitusjoner som blir omfattet av denne loven skal ha barneansvarlig personell som har ansvar for å fremme og koordinere helsepersonells oppfølging av mindreårige barn av psykisk syke, rusmiddelavhengige og alvorlige somatisk syke eller skadde pasienter. Helsepersonelloven § 10a og spesialhelsetjenesteloven § 3-7a gir helsepersonell ansvar for at blant annet barn av alkoholmisbrukende foreldre blir ivaretatt på best mulig måte. For at dette skal være mulig innebærer det at helsepersonell støtter foreldrene i deres omsorgsutøvelse, informere barnets omsorgspersoner om forhold knyttet til alkoholmisbruk, veilede og gi råd om oppfølging av

barnet og anbefale å hjelpe til med å kontakte andre nødvendige hjelpetjenester (Sundfær, 2012).

Barn tilbringer stor del av sin tid på skolen. Læreplan for grunnopplæring – generell del (2006) sier noe om ansvaret skolen og lærerne har for sine elever.

”Skolen og lærebedriften skal legge til rette for elevmedvirkning og for at elevene og lærlingene/lærekandidatene kan foreta bevisste verdivalg og valg av utdanning og fremtidig arbeid”.

I møte med barn av alkoholmisbrukende foreldre vil dette opplæringsmålet kunne føre til store utfordringer for lærere og annet ansvarlig personell ved skolen. Dette kan begrunnes med at tidligere forskning viser at disse barna er i økt risiko for å utvikle alkoholmisbruk, i tillegg til psykososiale og atferdsmessige vansker (Killén, 2009). I tråd med kunnskapsløftets verdivalg (2006) er det av stor betydning at skolen og lærere ivaretar barn av alkoholmisbrukende foreldre på best mulig måte. Her er det nødvendig at lærere har evner og kunnskaper til å oppdage disse barna og til å vite hvilke tiltak som kan være til nytte for å bidra til å fremme gode vekstbetingelser.

Formålet med oppgaven er å undersøke hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol. Jeg ønsker å finne ut om barna i skolen har følt seg ivaretatt på skolen, og på hvilken måte dette har blitt gjort. Jeg ønsker også å finne ut av hvorvidt lærere og skolen som sosial læringsarena kan være til støtte og hjelp på en slik måte at barn av alkoholiserte foreldre klarer seg godt videre i livet, på tross av store belastninger i barndommen. Ved hjelp av studiens informanter, det vil si deres erfaringer, tanker og opplevelser, ønsker jeg å sette søkelys på hvordan lærere og skolen kan ivareta behovene til barn som har levd med alkoholmisbruk i hjemmet, på en slik måte at gode vekstbetingelser fremmes.

1.2 Spesialpedagogisk relevans

Noen vil kanskje lure på hva barn som vokser opp med alkoholmisbruk i hjemmet har med spesialpedagogikk å gjøre. Generell pedagogikk handler om undervisning, oppdragelse, utvikling og læring. Spesialpedagogikk er kunnskapen og kompetansen vi trenger for å realisere dette for elever med særskilte opplæringsbehov. Best mulig utdanning for alle

forutsetter at det blir lagt til rette slik at alle kan få utnytte sitt potensial for læring, det som i dag ofte kalles tilpasset opplæring (Skogen, 2005). Som nevnt overfor er det mellom 50 000 og 150 000 barn som vokser opp med alkoholmisbruk. Med disse tallene kan vi trekke konklusjonen at det er mange barn i skolen som har foreldre som misbruker alkohol. Barna som går på skolen kan ha problemer med konsentrasjon, atferd og andre lignende ting som følge av hjemmesituasjonen, så derfor er spesialpedagogikk relevant i forhold til disse barna. Om det er spesialundervisning eller en samtale partner de trenger er vanskelig å si, men støtte og trygghet er noe vi kan anta at de trenger. Men det er viktig å understreke at det er en fordel om pedagoger, spesialpedagoger og alle andre som jobber med barn og unge i læringssammenheng har kunnskap om hvordan det å vokse opp med alkoholmisbruk i hjemmet kan påvirke læringssituasjonen, for igjen kunne legge til rette for at læring skjer.

1. 3 Problemstilling

Denne studien baserer seg på subjektive opplevelser til kvinner og menn som vokste opp med mor eller/og far som misbrukte alkohol. På samme tid som dette skjedde var de også elever på grunnskolen. Av etiske hensyn har jeg valgt å intervju personer over 18 år, og studien har derfor et retrospektivt perspektiv. Resultatene anses likevel som aktuelle, ettersom fenomenet som undersøkes handler først og fremst om hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser, også i dagens skole, og da trengs det elevers subjektive erfaringer og opplevelser om hvordan de ble møtt og hvordan de kunne ønske de ble møtt. Jeg har i forbindelse med det jeg har skrevet ovenfor valgt følgende problemstilling for oppgaven:

Hvordan kan skolen skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol?

Følgende spørsmål brukes til å utdype problemstillingen:

Hvordan påvirker alkohol foreldres omsorgsevne?

Hvilke lovmessige forpliktelser har lærere og skolen i møte med barn av alkoholmisbrukende foreldre?

Hvordan føler elevene seg møtt av skolen, og hvordan ønsker de å bli møtt?

Hvilken innvirkning har foreldres alkoholmisbruk på barns trivsel og helse?

1.4 Begrepsavklaring

Når jeg i denne oppgaven snakker om skolen mener jeg i hovedsak ledelsen, lærere, spesialpedagog og helsesøster. Jeg snakker om de som jobber i dagens skole. Jeg kommer også til å nevne instanser utenfor skolen, for eksempel barnevernet og pedagogisk psykologisk tjeneste, for å vise hvor skolen eventuelt kan søke hjelp og at det er viktig at det er et godt tverrfaglig samarbeid mellom alle instansene som jobber med disse barna.

Når jeg snakker om vekstbetingelser mener jeg de ulike behovene alle mennesker har for å klare seg godt i livet. Dette er både snakk om primærbehovene som trygghet, kjærlighet, forutsigbarhet og stabile hjem. Det er også snakk om å gi barna mulighet til interaksjon med samfunnet og etablere gode, nære og trygge nettverk slik at de kan utvikle evnen til empati og solidaritet. Individet trenger hjelp til det å vokse og utvikle seg selv gjennom aktivt samspill sammen med andre.

Underproblemstillingen ”hvilke lovmessige forpliktelser har lærere og skolen i møte med barn av alkoholmisbrukende foreldre”? vil i hovedsak besvares gjennom teori, men den er samtidig med på å underbygge betydningen av flere av studiens empiriske funn. Når det gjelder lærerens møte med sårbare barn og hvordan barn av alkoholisererte foreldre ønsker å bli møtt, legges det vekt på elevens rett til god psykososial trivsel i skolen, Opplæringslova (1998) § 9a-3; ” skolen skal aktivt og systematisk arbeide for og fremme eit godt psykososialt miljø, der den enkelte eleven kan oppleve tryggleik og sosialt tilhør”. Det legges også vekt på lærerens plikt til å sikre at elevene utvikler nødvendig kunnskap, holdninger og kompetanse for å mestre livets påkjenninger. I dette ligger det at eleven skal utvikle seg til å bli en voksen, selvstendig samfunnsborger. Dette krever at eleven har oversikt over egen livssituasjon, innehar ulike strategier for å satse på egen utvikling og har nødvendig motivasjon til å takle personlige utfordringer (Breilid & Lassen 2011). Med tanke på den utfordrende livssituasjonen mange barn av alkoholmisbrukende foreldre lever i, fremstår det som tydelig at lærerne har et spesielt og krevende ansvar for å fremme slike kvaliteter hos disse barna. Innunder her kommer også spørsmålet om hvilken innvirkning foreldres alkoholmisbruk har på barna i forhold til trivsel og helse. Her skal jeg ta for meg Seligman´s teori på well-being og hans inndeling av denne teorien. Den er delt opp i fem punkter som er; positive følelser, engasjement, mening, dyktighet og positive forhold. Jeg har valgt denne teorien på bakgrunn av at alle fem elementene mener jeg er viktige for at et individ skal oppleve trivsel og vekst i skolen. Det kan tenkes at for at skolen skal kunne skape gode vekstbetingelser, trenger også elevene positive øyeblikk i sitt eget liv. Når det gjelder

spørsmålene rundt hvilke kompetanse som er viktig for at lærere og spesialpedagoger skal kunne ivareta barn av alkoholmisbrukende foreldre og hvordan spesialpedagoger, PP-tjenesten og andre instanser skal kunne hjelpe de sårbare barna på best mulig måte, skal jeg belyse noe i teori. Men den største delen kommer til å bli belyst i analyse delen. Mine informanter har kommet med tips og forslag til hvordan dette kan bli gjort på best mulig måte.

Begrepet alkoholmisbruk vil bli brukt som en samlebetegnelse på ulike former og grader av alkoholavhengighet. Det er begrepsmessige uklarheter innen feltet der forskjellige ting har vært samlet inn under samme betegnelse. Begreper som alkoholmisbruk, alkoholavhengighet og rusmisbruk vil bli brukt om hverandre i denne studien, men omfatter i prinsippet samme fenomen. Definisjon av alkoholmisbruk er omfattende og vanskelig å presisere, men en kort redegjørelse for sentrale faktorer vil bli gitt i kapittel 2.

Barn som vokser opp med mor og/eller far som drikker mye alkohol vil i denne studien stort sett omtales som barn av alkoholmisbrukende foreldre eller de sårbare barna. Denne betegnelsen kan nok diskuteres og kritiseres blant annet fordi den kan føre til stigmatisering av barnet. Det er derfor viktig for meg og presisere at disse barna er selvstendige individer som ikke er direkte underlagt eller styrt av omgivelsene, på tross av at de ofte lever under vanskelige hjemmeforhold.

Rusproblematikken er ofte nært knyttet til psykiske lidelser (Killén 2009). Flere av informantene forteller om opplevelser knyttet til foreldres psykiske lidelse. Av hensyn til studiens omfang og problemstilling, har jeg valgt og ikke å fokusere så mye på dette aspektet.

1.5 Disposisjon av oppgaven

Første del av kapittel 2 handler om hva alkoholmisbruk er, funksjonene til alkohol og jeg viser også til tidligere forskning rundt feltet. Utover i kapittelet har jeg tatt opp hvilke konsekvenser alkohol har på barn og foreldrefunksjonen, og på hvilke måte dette kan påvirker barnas psykososiale fungering.

Kapittel 3 handler om skolens ansvar. Hvilke lover er skolen regulert under og hvilket ansvar har de for opplæringsomsorg? Og kapitelet vil også omhandle viktigheten av et godt samarbeid både når det gjelder tverrfaglig samarbeid og samarbeid med hjemmet. Kapittel 4 omhandler teorien om well-being der jeg forklarer de fem elementene. Metodedelen, kapittel

5, beskriver og begrunner valg av metode, utvalg, analyse og bearbeiding av datamaterialet. I tillegg innebærer kapittelet drøfting rundt aktuelle etiske dilemmaer. Helt til slutt i kapittel 6 følger resultatkapittelet, hvor jeg presenterer aktuelle empiriske funn og drøfter disse opp mot teori, i lys av studiens problemstilling. Innunder her kommer sitater hentet ut fra intervjuene jeg har hatt med informantene mine. For å klargjøre overfor leseren at dette er sitater fra studiens informanter, har jeg valgt å skrive disse i kursiv. Dette er med på å skape et tydelig skille mellom teoretiske sitater og resultater funnet ved hjelp av empiri. Kapittel 7 inneholder oppsummering og konklusjoner der jeg trekker alle resultatene mine sammen.

2 Teori

2.1 Alkoholmisbruk

Begreper som alkoholmisbruk og alkoholavhengighet er sentrale i denne oppgaven. Begrepene er vanskelig å definere, og hva som vil oppfattes som misbruk er avhengig av situasjon og sted, og det finnes ingen entydig definisjoner på hva som definerer alkoholikere. Vi finner høyest forekomst av alkoholproblemer i aldersgruppen 25-34 år (Haugland, Ytterhus og Dyregrov, 2012). Ettersom alkoholproblemer er høyest i alderen 25-34 år er det ekstra viktig med kunnskap om hvordan alkoholmisbruk kan innvirke på familielivet, foreldrerollen og barnas omsorgssituasjon ettersom det er i denne aldersgruppen man ofte etablerer seg. Tidligere var det vanlig å se misbruk som et individuelt problem. Grensene mellom bruk, misbruk og avhengighet ble definert ut fra hvor mye kroppen kunne tåle. WHO (Verdens helseorganisasjon) viste på den tiden til at skadelighetsgrensen for alkoholinntak var ca. 5 flasker vin for menn og 2.5 flasker vin for kvinner (Hansen, 1994). Familien og barna tåler langt mindre alkohol før dem tar skade av fars/mors alkoholmisbruk enn fars/mors lever. I tråd med dette har WHO endret diagnosekriteriene slik at de også tar hensyn til de relasjonelle konsekvensen av alkoholforbruket.

”Alkoholavhengighetssyndrom: En rekke atferdsmessige, kognitive og fysiologiske fenomener som utvikler seg etter gjentatt bruk av alkohol. Vanligvis har brukeren et sterkt ønske om å drikke, vansker med å kontrollere bruken av alkohol og fortsetter og fortsetter på tross skadelige konsekvenser. Alkoholbruken får høyere prioritet enn andre aktiviteter og forpliktelser, økt toleranse og noen ganger fysisk abstinensstilnad” (ICD-10 F 10-2).

De nye kriteriene innebærer også at den som er avhengig av alkohol gir alkoholbruken høyere prioritet enn andre forpliktelser. For foreldre innebærer dette ofte ansvaret en har i familien. I denne oppgaven skal jeg se alkoholproblematikken ut fra barnets side, og hvilke negative konsekvenser alkoholforbruket får for barnet. Hansen (1994, s22) har skrevet følgende definisjon i forhold til dette:

”En rusmisbruker er en som ruser seg så mye og ofte at det går utover oppgaver og bestemmelser som skal ivaretas i familien. Dette medfører også at den følelsesmessige

relasjon blir belastet og uroet av mors eller fars bruk av rusmidler”.

2.1.1 Rusens funksjoner

Det er vanskelig å forestille seg at mennesker begynte med rusmidler fordi de ønsket å miste kontrollen over sitt eget liv. For å forstå bruken av rusmidler og utviklingen av rusproblemer, kan det være nyttig å se på rusens funksjoner (Skårderud, Haugsgjerd og Stänicke, 2010). Mange drikker fordi det er hyggelig. Man koser seg med et glass vin eller hygger seg men en øl. Den vanligste funksjonen alkohol har for tiden er å fungere som et skille mellom hverdagslivet og fritiden. For noen er vin hyggelig, men for andre betyr et glass vin noe mer (Fekjær, 2004).

Rusmidler har ulik funksjonsområdet fra person til person og hos samme person. Den avhenger også av emosjonell tilstand og ytre omstendigheter. Alkohol har et ubegrenset antall virkninger på mennesker. Disse virkningene varierer ofte fra individ til individ og fra gang til gang. Rusmidler kan også øke ulike følelser som sinne, tristhet og glede. Det er mange mennesker som opplever at alkohol demper ulike former for angst og uro, at den holder psykiske problemer i sjakk og at det er en pause der hverdagens realiteter blir satt på vent. Alkohol kan også regulere behovet for nærhet og distanse, fylle emosjonelle tomrom og dempe fysiske og psykiske smerter. Avhengighetsproblematikken utvikler seg vanligvis snikende, og det er ofte en glidende overgang fra å ha kontroll til og ikke ha kontroll (Skårderud et al. 2010).

2.1.2 Tidligere forskning

Det er mye som er forandret siden alkoholen kom til Norge for mange hundre år siden. Forskning viser også fra den tiden at alkohol var forbundet med atferdsendring (Fekjær, 2004). Fra 1960 til i dag er ølomsættningen per innbygger nesten fordoblet og vinsomsættningen mer enn syv doblett. Vinen blir oppfattet som moderne og trendy i Norge. I vår tid er det vanlig å argumentere mot rus ved å snakke om helseskadene. Dette kan både være snakk om sykdommer og ulykker av alkoholbruk. Motstanden er særlig i de landene hvor drikkemåten er preget av fyll og at det dermed går ut over andre enn drikkeren selv (Fekjær, 2004). Ettersom alkohol er det vanligste rusmidlet i Norge, er avholdsfolket i ferd med å dø ut. Alkohol er både lett tilgjengelig, billig og har mange bruksområder. Tidligere var det først og menn som drakk alkohol, men dette har endret seg. Alkoholkonsumet i de fleste aldersgrupper har endret seg de siste ti årene. Det viser en klar sammenheng mellom

befolkningens totale alkoholkonsum og antall problembrukere. Jo høyere konsum man har, jo flere alkoholmisbrukere (Lossius, 2010).

Tidligere forskning har også vist at barn i familier hvor foreldre misbruker alkohol, har betydelig risiko for å utvikle psykososiale vansker. Å øke kunnskapen om samspillet i familier med alkoholmisbruk kan øke forståelsen av hvorfor barna får egne problemer, bidra til innsikt i hvilke belastninger foreldres misbruk har for familien og barna og gjøre oss bedre rustet til å hjelpe barna og deres foreldre. Det finnes store variasjoner mellom familier med hensyn til hvordan de fungerer og i hvor stor grad alkoholmisbruket påvirker familielivet og barnas oppvekstmiljø (Haugland et al. 2012).

2.2 Alkoholmisbruk og foreldrefunksjonen

Det finnes mange undersøkelser og dokumenter om at omsorgssvikt kan gi alvorlige konsekvenser for barns utvikling (Killén, 2004). Tidlig tilknytning til omsorgspersonene er viktig for hvordan barnet oppfatter seg selv og hvordan de tolker verden rundt seg.

”Mønstrene i barns tilknytning gjenspeiler kvaliteten på den omsorgen de får. Tilknytningsatferden barnet viser er barnets språk, og den formidler til oss hvordan de opplever sin omsorgssituasjon, hvordan de er blitt behandlet og hvordan de forventer å bli møtt. Barns atferd lyver ikke!” (Killén, 2004. S. 128).

Å være avhengig av alkohol vil trolig påvirke personens relasjonsevne, og da er det en naturlig konsekvens at lidelser også påvirker personens foreldrefunksjon. Ansvarlighet, sensitivitet, kontaktevne, frustrasjonsterskel, stabilitet i emosjonene og impulskontroll er noen eksempler på trekk som er sentrale i omsorgsutøvelse, og som kan påvirkes negativt ved forekomst av alkoholmisbruk (Kvelling, 2011). Familier med alkoholproblemer er ofte preget av materiell og kulturell fattigdom, de er ofte ensomme, marginaliserte og uten nettverk (Killén og Olofsson, 2003).

Barn lærer rusbruk gjennom å tolke foreldrenes rusvaner og av egen erfaring fra utprøving blant jevnaldrende. I og med at vi lever i et moderne samfunn, er det naturlig og tenke at barn og unge har et mangfoldig nett av relasjoner til foreldre, jevnaldrende, lærere, andre private og profesjonelle voksne og ikke minst medier. Det er i tråd med dette vi kan stille oss spørsmålet om hvorvidt familien i det hele tatt har noen sentrale betydning for barnas

innlemmelse i ruskulturen, og i hvor stor grad foreldrene er betydningsfulle verdiformidlere (Henriksen, 2000). Overføringsmekanismer i familiens samspill kan enten være alkoholspesifikke eller mer generelle. Når man snakker om alkoholspesifikke mekanismer går det ut på at foreldrene er modeller for barna i forhold til å benytte alkohol som en problemløsningsstrategi, et middel for avkobling eller for å regulere negativ effekt (Haugland et al. 2012). Generelle overføringsmekanismer antas å være negative familiesamspillmønstre fordi de er allmenne og kan forklare overhyppighet av psykososiale problemer hos barn fra familier med ulike typer kroniske belastninger. I det moderne samfunnet vi lever i har vi en oppfatning om at foreldre kan forme barn på godt og vondt gjennom oppdragelsen. Oppdragelsen har et formål, der reflekterte verdier skal realisere gjennom barna. Vi kan si at oppdragelsen er en formidling av normativ kunnskap. Dette betyr at relasjonen mellom foreldre og barn grunnleggende sett er en moralsk relasjon med en klar ulikhet med hensyn til ansvar og autoritet. Barneoppdragelse er en av familiens viktigste oppgaver (Haugland et al. 2012).

Høyt nivå av familiekonflikter er generelt sett negativt for barns fungering og har vist seg å kunne forklare utvikling av problemer blant barn fra familier med mange typer belastninger. En rekke undersøkelser viser at det ofte er høyt konfliktnivå i familier hvor en eller begge foreldre er alkoholmisbrukere, både mellom foreldrene og mellom foreldre og barn (Haugland et al. 2012). Høyt konfliktnivå kan ofte forbindes med omsorgssvikt.

2.2.1 Omsorgssvikt

Vi kan si at omsorgssvikt er manglende tilsyn og involvering der foreldrene bruker lite tid til å samhandle med sine barn og er dårlig orientert om hvilke vansker barna deres kommer opp i (Ogden, 2009). Tidligere forskning viser at ulike former for omsorgssvikt har alvorlige konsekvenser for barns psykiske, kognitive og så vel som sosiale utvikling. Familiene som strever med alvorlige psykososiale belastninger, kan være utsatt for en eller flere former for omsorgssvikt (Killén, 2009). Det viktigste kjennetegnet på omsorgssvikt er at barn blir utsatt for kaotiske og inkonsistente opplevelser både fysisk og emosjonelt. Det har blitt vist at omsorgssvikt kan gi dårligere utgangspunkt for barns samspill og læring (Sundfær, 2012). Foreldre som misbruker alkohol kan ofte ha nedsatt evne til å ta vare på barna sine fordi de har liten evne til å engasjere seg aktivt i hva barna gjør. Når foreldre er i liten stand til å engasjere seg aktivt i hva barna gjør, er det ofte fordi de er opptatt av sin egen indre verden, sine egne problemer og behov. Barnet gir da over tid lite tilbakemelding til foreldrene, og kan

etter hvert vise et tilsvarende tilbaketrukket, passivt aktivitetsnivå. Samspillmønsteret blir da preget av gjensidig negativ forsterkning (Killén, 2000). Som nevnt overfor har barn som vokser opp med alkoholmisbruk en forhøyet risiko for en rekke problemer. Dette gjelder ikke bare atferdsendringer, men også følelsesmessige vansker, søvnproblemer, tvangstanker/handlinger og konsentrasjonsvansker (Weisæth og Dalgard, 2000).

Følelsesmessig vanskjøtsel er en form for omsorgssvikt og omhandler foreldre som ikke engasjerer seg positivt følelsesmessig i barnet eller ikke er følelsesmessig tilgjengelig for barnet. Sagt på en annen måte blir ikke barnet sett av foreldrene. Dette dreier seg både om mangel på dekning av fysiske behov og manglende dekning av barnets kognitive, emosjonelle og sosiale behov.

Psykiske overgrep er en annen form for omsorgssvikt. Dette baserer seg på en vedvarende holdning hos omsorgsgiveren som er ødeleggende for eller forhindrer utviklingen av et positivt selv bilde hos barnet. Dette omfatter at foreldres atferd og livsstil skaper en omsorgssituasjon hvor barnet lever med frykt og kronisk bekymring. Det dreier seg ofte om bekymringer for det forutsigbare uforutsigbare (Killén, 2009). Barn av foreldre med alkoholmisbruk utsettes ikke bare for overgrep og vanskjøtsel hjemme, men også fra samfunnets side, og til tider hjelpeapparatet. Dette omhandler en manglende evne til å konsekvent ha barns og foreldres behov for øyet ved kontinuerlig omsorgsfull og ansvarlig undersøkelse, vurdering, hjelp, støtte og oppfølging (Killén og Olofsson, 2003).

Det finnes mye forskning rundt barns fysiske og psykiske utvikling og behov for omsorg. Men til tross for denne kunnskapen om barns utvikling og behov har det aldri vært registrert mer omsorgssvikt i familier, eller større grad av sosiale og emosjonelle problemer hos barn og unge enn i vår tid. Nyere forskning viser at det ikke er tilstrekkelig å se et barns utvikling og tilpasning ut fra en individualistisk tilnærming, og heller ikke bare i en familiesammenheng; vi er nødt til å se barns utvikling i et sosioøkologisk perspektiv. Med dette menes det familiens sosioøkonomisk situasjon, tilgangen på helsetjenester, på sosiale tjenester, barnehage – og skoleplasser, sosialt nettverk, trygghet i hjemmemiljøet også videre (Rye, 2002). Mange familier opplever i dag et hektisk og stressende liv enn tidligere. Det kan være mange ulike årsaker til dette, men høye skilsmissetall og høyt konflikt nivå kan være noen av dem. Noen vil forklare omsorgssvikt ut fra omsorgsgiverens misbruk av alkohol, andre kan legge vekt på at omsorgssvikt kan ha sammenheng med at omsorgsgiveren selv har

vært utsatt for omsorgssvikt eller mishandling (Rye, 2002). For at barn skal kunne klare seg bra i ulike situasjoner trenger de strategier. Vi kan da gjerne snakke om tilknytning.

2.2.2 Tilknytning

Vi kan snakke om flere typer tilknytning; trygg tilknytning, utrygg tilknytning og desorganisert mønstre. Trygg tilknytning er barn som opplever tilgjengelige, sensitive, responderende foreldre. De føler seg trygge på at hvis de skulle føle seg truet så vil foreldrene trøste dem og beskytte dem (Killén, 2009). Trygg tilknytning skaper en grobunn for god emosjonell, sosial og kognitiv utvikling. De som opplever trygg tilknytning har fått motstandskraft som gjør at de bedre kan hanskles med livets utfordringer (Killén, 2009). Utrygg tilknytning vil si at barn ikke opplever følelsesmessig tilgjengelige foreldre, men opplever følelsesmessig tilbaketrekning, invadering, kontroll eller uforutsigbarhet. Disse barna utvikler strategier og mønstre for å klare å forholde seg til sine foreldre på måter der de sikrer seg mest mulig avstand eller tilgang til dem (Killén, 2009). Desorganisert mønster omhandler både unnvikende og motstridende atferd. De er ofte engstelige, ute av stand til å oppfatte voksne som beskyttende og er stadig på kanten av å miste kontrollen over følelser og atferd (Killén, 2009). For å videre kunne snakke om tilknytning er det nødvendig å se på hvilke psykososiale vansker som kan forekomme for barn av alkoholmisbrukende foreldre.

2.3 Rus og psykiske lidelser

Det er ingen enkel forklaring på sammenhengen mellom rus og psykiske lidelser, men en antar at personer som har en ruslidelse eller psykisk lidelse, kan ha en felles sårbarhet. Dette kan både gjelde genetisk, nevrobiologisk eller personlighetsmessig. Psykiske lidelser kan utløse rusproblemer, samt at rusavhengighet kan forårsake psykiske lidelser (Lossius, 2010). Alvorlige rusproblemer eller psykiske lidelser skaper vanligvis store problemer for den det gjelder og for barna. Det er i dag ingen tvil om sammenhengen mellom psykiske lidelser hos foreldre og psykiske forstyrrelser hos barn (Killén, 2004).

2.3.1 Barns psykososiale vansker i forbindelse med alkoholmisbruk i hjemmet

Barn av alkoholmisbrukende foreldre har fått mange navn, som for eksempel ”de sårbare barna”, ”de glemte barna”, ”de usynlige barna” og de voksne barna”. De har lidd i stillhet med den smerte det innebærer å vokse opp med foreldre som misbruker alkohol (Killén og Olofsson, 2003). Barn som vokser opp med alkoholmisbruk møter en dominerende holdning

eller et atferdsmønster hos foreldrene som er ødeleggende eller hindrer positiv utvikling av barnets selvfølelse. De vokser ofte opp med en redsel om foreldrene er i stand til å ta vare på seg selv eller barnet. Skadene som påføres barnet er indre sår som er i følge Killén (2004) mer skadende enn noe annet. Barn som vokser opp med alkoholmisbruk lever i en uforutsigbar og uforståelig verden. De overtar rollen som beskytter overfor foreldre som ikke klarer å ta vare på seg selv eller barnet, og de vokser opp med frykt for tap av omsorgsperson eller de tillegges skyld ved at foreldrene benekter og projiserer ansvaret for problemet.

Forskning om barn av alkoholmisbrukende foreldre var lenge preget av enkle forståelsesmåter, der barna helseproblem ble forklart utelukkende ut fra foreldres misbruk (Haugland et al. 2012). I tillegg til dette vokser disse barna også ofte opp i et miljø preget av rusmidler, utrygghet, ustabilitet og uforutsigbarhet (Killén og Olofsson, 2003). Barn som vokser opp med alkoholmisbruk har vist seg å være en heterogen gruppe med stor variasjon i psykososial helse fra god fungering til store psykososiale problemer. Forskjellene blir forklart blant annet med forskjeller i foreldres omsorgsevne, familiesamspill og hvordan/i hvor stor grad alkoholmisbruket har innvirket på barnas omsorgssituasjon (Haugland et al. 2012). Det er viktig å huske på at barn kan vokse opp under vanskelig vilkår og være velfungerende, samtidig som de strever med sine opplevelser. Vi vet fra andre former for omsorgssvikt at de barna som klarer seg best, har hatt tilknytning utenfor familien og de har ofte hatt mulighet til å få hjelp for å bearbeide eget forhold til den belastende livssituasjonen (Killén og Olofsson, 2003).

Mennesker med misbruk er ofte preget av mistro og mistillit til alt og alle og ikke minst til ”systemene”. Denne mistilliten er ofte forankret i deres oppvekstforhold og delvis av de ulike måtene de er blitt møtt på utenfor familien, også av profesjonelle. Mange av dem frykter at etter hvert som flere og flere profesjonelle får greier på deres situasjon, er de i fare for å miste omsorgen for barna. Dette betyr også at mange av barna ikke blir sett av profesjonelle før de når skolealder (Killén og Olofsson, 2003).

2.4 Katastrofefølelser

Så lenge alkoholmisbruket pågår, vil ofte familien være preget av rusrelaterte konflikter. Disse konfliktene løses som regel ikke før misbruket er over, og de skaper sterke følelser hos begge foreldrene. Denne håpløse situasjonen fører ofte til at konfliktene blir avsluttet med resignasjon, oppgitthet, taushet eller trusler om vold, skilsmisse eller selvmord. Barn som

hører disse konfliktene sitter gjerne igjen med katastrofefølelse. En stor kamp i familien om å holde misbruket hemmelig gjør katastrofefølelsen blir til en katastrofhemmelighet (Hansen, 1994). Hver eneste konflikt kan oppfattes som en trussel om tap, et tap av tilværelsene barnet er vant til, tap av en forelder og tap av beskyttelse for barnet. Erfaringene barnet kan sitte igjen med da er at konflikter er vonde og utrygge, at de er kontinuerlige og uløselige (Hansen, 1994). Trusselen om tap setter et barn i en sårbar tilstand som blir forsterket i perioder der familien står overfor kriser. En krise er påkjenningen barnet blir utsatt for, og som barnet ikke kan unngå. Killén (2004) skriver at for barnet er trusselen om tap av omsorgsgiver en kilde til bekymring og angst. For barn av alkoholmisbrukere er denne trusselen nærliggende og følbar. Foreldrenes uforutsigbare atferd utløser en utrygghet i barnet for hva som kan skje. Foreldre som opplever en krise vil gjerne forvrengte situasjonen for å gjøre den lettere å håndtere. Skylden kan i slike tilfeller flyttes over på barnet og følelser kommer lettere til overflaten (Killén, 2004).

2.5 Ser vi barna og foreldrene godt nok?

Profesjonelle treffer både foreldre og barn hver dag, men det er ikke nødvendigvis at de blir sett godt nok. Som profesjonelle beskytter de seg for å slippe å erkjenne ”det onde” og det som gjør vondt det er vanskelig og hanskes med (Killén og Olofsson, 2003). Skyldes dette manglende kunnskaper om omsorgssvikt? Bagatelliserer vi barnets smerte? Benekter vi forholdene vi står overfor? Profesjonelle bruker ulike strategier for å beskytte seg i møte med foreldre og barn i omsorgssviktsituasjoner. Strategiene som brukes er overidentifisering, benekting, bagatellisering, distansering, bruk av drømmeløsninger og forenkling. En av de største utfordringene profesjonelle står overfor er å skaffe innsikt i de mekanismene og fenomenene som barn er under når de har foreldre som misbruker alkohol. For at dette skal være mulig forutsetter det en arbeidssituasjon der det er anledning til å slippe foreldres og barns sog, angst, håpløshet og aggresjon inn på seg. Det er en forutsetning at profesjonelle kan vedstå egne følelser, bearbeide disse slik at de kan endre holdninger fra mistanke til bekymring – og være i stand til å akseptere foreldrene slik de er uten å pynte på dem (Killén, 2009). Barn har ikke råd til å vente på en lang og usikker prosess som foreldrene skal i gjennom. Ei heller samfunnet. Men samfunnet har et valg – det har ikke barna.

3 Skolens ansvar

I dette kapittelet skal jeg redegjøre for skolen og lærerens ansvar i møte med barn av alkoholmisbrukende foreldre. Jeg har valgt å innlede kapittelet med en gjennomgang av de mest sentrale lovene og forskriftene i skolens læreplan og har deretter valgt å fokusere på spesialpedagogikk i skolen. I møte med barn av alkoholmisbrukende foreldre vil lærere ha et spesielt ansvar for å fremme trivsel og læring, som igjen gir gode og trygge vekstbetingelser for elever. I den anledning er det viktig at skolen og hjem samarbeider godt som jeg kommer til å skrive om i denne delen. Jeg skal deretter skrive litt om opplæringsomsorg som bidrag til barns utvikling og lærerens ansvarsområder og profesjonelles relasjonskompetanse. Dette er gjort på bakgrunn av at elever tilbringer store deler av sin hverdag på skolen, og derfor er skolen en viktig arena for opplæringsomsorg. Til slutt i dette kapittelet skal jeg ta for meg lærerens ansvar.

3. 1 Læreplan, lover og forskrifter

Loven og læreplanen inneholder forpliktende formuleringer for kommunens, skolelederens og personalets arbeid med å gjøre skolen mest mulig imøtekommende overfor alle elever. Skolens virksomhet blir regulert av opplæringsloven med supplerende forskrifter (1998). Loven sier noe om den enkeltes rett til et trettenårig skoleløp som omfatter grunnskolen og videregående opplæring. FNs barnekonvensjon (1998) påpeker i artikkel 3 at barnets beste alltid skal være grunnleggende hensyn. I tråd med dette har opplæringslova i § 1-1 fremhevet dette. Denne baserer seg på skolens ansvar for å bidra til at elevene og lærlingene utvikler nødvendig kunnskap, kompetanse og holdninger for at de skal kunne mestre livene sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Læreplanverket setter overordnede mål for skolens virksomhet. Opplæringen skal bidra til en karakterdannelse som gir den enkelte kraft til å ta hånd om eget liv, forpliktelse for samfunnslivet og omsorg for livsmiljøet. Her blir både utvikling av hele individet understreket og at en skal gi hver enkelt elev tillit til egne evner og ressurser. For at dette skal være mulig å oppnå er det en forutsetning at undervisningen tilpasses den enkelte elevs forutsetninger og behov, opplæringslova § 1-3 (1998). Elevenes forutsetninger for læring i lys av deres psykososiale trivsel må også ha et fokus. Skolen er dermed lovpålagt og systematisk arbeide for å fremme et godt psykososialt miljø for alle elever (Opplæringslova, 1998, kapittel 9a-2). Som nevnt overfor viser forskning at livssituasjonen til barn av alkoholmisbrukende foreldre kan ha innvirkning på deres psykososiale og atferdsmessige utvikling. Opplevelse av isolasjon og ensomhet kan blant

annet være noen av konsekvensene. Skolen og lærerne har med dette et ansvar for å forebygge ytterligere vansker og snu uheldig utvikling (Killén, 2000).

3.2 Spesialpedagogikk i skolen

Håstein & Werner (2004) skriver at en viktig utfordring er å gjøre spesialpedagogikken mer relevant for arbeidet med å gjøre undervisningen og skolesamfunnet mer inkluderende. Inkludering innebærer at hver elev deltar i og erfarer tilhørighet til et lærerikt fellesskap. Skolen har et ansvar til å arbeide for fellesskapsopplevelser for elevene, uavhengig av elevenes læringspotensial og kulturell bakgrunn og hvorvidt de har glede og nytte av det læringsarbeidet som pågår (Håstein & Werner, 2004). Det finnes ingen forskjeller på inkluderende fellesskap på elever. Det kan se ut til at det er i strid med gjeldende lovverk og læreplaner når begrepet primært brukes om en gruppe elever med bestemte type vansker. Når vi møter elever som er i ferd med å skli ut av et fellesskap, tyder det på at det er behov for nytolkning av hva spesialpedagogisk kompetanse er. Dette gjelder både elever, foreldre, lærere, skoleledere og PPT. Tilpasset opplæring er et grunnleggende prinsipp i opplæringsloven. § 1-2 sier det at opplæringen skal tilpasses elevenes evner og forutsetninger (opplæringslova, 1998). Dette prinsippet gjelder for alle elever og for alle opplæringer. På lik linje som lærere har spesialpedagoger mange forventinger rundt seg. I noen skoler blir det forventet at spesialpedagogen kan hjelpe elever skolen strever med å hjelpe krevende klasser læreren sliter med. Det blir også i enkelte tilfeller forventet at de skal hjelpe til med personalet som ønsker å styrke sin kompetanse og arbeidet mot inkludering. I slike tilfeller er det viktig for spesialpedagogen og vite hvilke kompetanse en skal ta i bruk og hva en kan bidra med (Håstein & Werner, 2004).

3.3 Samarbeid mellom skole og hjem

De forrige avsnittene viser til lover og forskrifter som skolen og spesialpedagoger er forpliktet til å følge. Skolen skal være en arena for læring og utvikling, og elevene skal bli møtt med respekt, tillit, utfordringer og krav som fremmer lærelyst og dannings (opplæringslova, 1998). Som nevnt i delkapittel 3.1 står det i opplæringsloven § 1-1 at opplæringen i skole og lærebedrift skal i samarbeid med hjemme åpne dører mot verden og framtiden. Loven bruker uttrykket hjemmet, og ikke foreldrene. Hjemmet forventes å binde sammen ulike aspekter ved barnas liv. Foreldrene har to funksjoner. Den første funksjonen er å gi barna en arena der de kan utvikle seg i et psykososialt miljø med primære relasjoner. Den andre funksjonen er at familien er et bindeledd mellom den enkelte individ og verden

omkring (Berg og Collin-Hansen, 2012). Det meste av forskning viser at et godt samarbeid mellom skole og hjem er sterkt nødvendig, slik at elevene kan forbedre sitt læringsutbytte og få flere positive erfaringer fra skolen. Tidligere forskning viser også at foreldrenes engasjement, holdninger og bakgrunn har betydninger for elevenes trivsel og prestasjoner i skolen (Utdanningsdirektoratet, 2009). For at dette skal være mulig trenger elevene annerkjennelse, opplevelse av mestring, trygghet og tilhørighet både på skolen og i hjemmet.

I arbeidet med omsorgssvikt er ofte foreldrenes motivasjon for å samarbeide med skole og andre hjelpeapparater liten. Mange foreldre kan føle hjelp som en trussel og at de blir sett ned på (Killén, 2009). I opplæringsloven § 1-1 og § 13d (1998) står det at det er skolens ansvar å få til et godt skole-hjem samarbeid. I samsvar med Barnekonvensjonens artikkel 3 (FN, 1989) skal målet for alt samarbeid mellom skole og hjem primært være barns og unges læring og utvikling (Nordahl, 2007).

Et godt samarbeid mellom skolen og hjem må basere seg på tydelig kommunikasjon, gjensidig ansvar, rettigheter og plikter, samt avklare forventinger til hverandre (Killén, 2000). Nordahl (2007) skriver at samarbeid mellom skole og hjem skal ikke drives på skolens premisser alene, men det må dekke foreldrenes behov og ta utgangspunkt i foreldrenes situasjon. Dette kan være utfordrende for skolen og lærerne i de tilfeller hvor samarbeidet mellom skole og hjem ikke er optimalt og hvor det er mistanke om negative og skadelige familierelasjoner, slik det ofte forekommer blant barn av alkoholmisbrukende foreldre. Ett godt skole – hjem samarbeid basert på gjensidighet og likeverd er av forebyggende karakter, og det bidrar til å fremme vekst hos elevene og kan bidra til å snu uheldig utviklingsprosesser på et tidlig stadium (Breilid & Lassen, 2010).

For å få til et godt samarbeid med hjemmet, er det også nødvendig med et godt tverrfaglig samarbeid. Lærere og andre profesjonelle på skolen kan rådføre seg med PPT og andre instanser om hva de skal gjøre i den elev saken de har, og de kan få mange gode tips om hvordan de kan gå frem når de mistenker at ting er som det ikke skal være. Vi har alle et personlig forhold til hvordan barn og foreldre skal være, og hvordan de skal ha det. Dette kan både være en ressurs og til tider en belastning i et profesjonelt samarbeid.

3.3.1 Opplæringsomsorg

Opplæringsomsorg befinner seg i møtepunktet mellom det juridiske og det pedagogiske perspektivet på barns utvikling, som et felles anliggende for skolen og hjemmet.

Opplæringsomsorg omhandler ansvaret for at barn og unge får bistand fra barnevernet og at de får den opplæringen de trenger for å være rustet for voksenlivet. Det dreier seg om ansvar som både foreldrene har i forbindelse med omsorgsplikt og det er også en del av skolens ansvar for å sikre barn nødvendig opplæring (Berg og Collin-Hansen, 2012).

Barn møter samfunnets institusjoner som barnehage, skole og helsevesen. Det blir normalt forventet at de voksne hjemme, med hjelp fra barnehage og skole, legger til rette for barns utvikling, både emosjonelt, sosialt og personlighetsmessig. For at det sosiale og personlighetsmessige skal kunne komme i posisjon er det nødvendig med godt samarbeid mellom skole og hjem. Opplæring av barn er ikke bare private prosjekter for hvert enkelt barn, det er også et samfunnsansvar (Berg og Collin-Hansen, 2012). Barna blir introdusert for verden gjennom skolen. Skolen er samfunnsformidlende idet den bygger bro mellom individet og samfunnet. Foreldrenes betydning for barns livsløp er blitt forsterket både i forhold til kulturell og sosial kapital og ved at foreldre er det sentrale støtteapparatet i barnas liv. Opplæringsomsorg knytter seg utfordringer både til tilstrekkelig individualisering av opplæringstilbudet og til å sikre alle elever en sentral plass og en verdsatt rolle i læringsfellesskapet på skolen (Berg og Collin-Hansen, 2012).

3.4 Lærerens ansvar

I tillegg til foreldrene, fungerer læreren som en sentral rollemodell for elevenes psykososiale trivsel og skoleprestasjoner. Opplæringslovas (1998) kapittel 9a "Elevane sitt skolemiljø", understreker lærerens plikt til å ivareta elevenes psykososiale miljø i skolen, og til å iverksette tiltak ovenfor barn som vekker bekymring. I samsvar med Opplæringslovas kapittel 9a (2002) understreker Barnekonvensjonen (1989, artikkel 3, punkt 2) hensynet til barnets beste, og fremhever at partene skal sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel. I saker som vekker bekymring, må lærere ha kompetanse til å vite når viderehenvisning til spesialkompetanse er nødvendig. Skolens og lærerens forhold til barn i risiko – og omsorgssviktsituasjoner og til barnevernet har lenge fått liten oppmerksomhet. Ogden (1989, ref. i Killén, 2009, s. 70) beskriver skolens forhold til barnevernet som ambivalent;

”Få samfunnsinstitusjoner ser så klart behovet for en sosialomsorg som kan gripe inn når familien svikter. Samtidig betraktes barnevernet som en slags siste utvei i skolen psykososiale problemløsningsarbeid, og trekkes først inn når skolens egne tiltak ikke fører frem”.

Som det står overfor er det først når skolens tiltaksapparat ikke makter å hankses med problemene at barnevernet kobles inn. Det blir sjeldent henvist til barnevernet i bekymringsfasen, og skolen trekker seg ofte ut når det er blir barnevernssak (Killén, 2009).

Det blir vist til tre forskjellige strategier for å forbedre det nåværende utdanningssystemet i St.meld.nr 18, ”læring og fellesskap” (2010-2011). Her blir det understreket at for eksempel barnehagen og skolen skal bli flinkere til å fange opp de elevene som trenger ekstra oppfølging og tilrettelegging. Det står videre at læreren har avgjørende betydning for elevenes læring. Her blir det stilt store krav til lærerne. Dette gjelder både i forhold til lærerens evne til å skape gode vekstbetingelser og for å tilrettelegge for elevene. Autorativ klasseledelse er viktig for å kunne skape gode relasjoner til elevene og for å ha innvirkning på deres motivasjon og trivsel (Roland, 2009). En autorativ klasseleder vil si en lærer som er tydelig på sine forventinger, ønsker og behov til elevene og som er forberedt på å ta konsekvensene av det han eller hun sier. Å kunne kommunisere egne forventinger, ønsker og behov til elevene syns å virke som et viktig element for å skape trygghet og tillit. For å få til dette forutsetter det at læreren har evnen til å se og bekrefte den enkelte elev, er empatisk og forståelsesfull, og at læreren er trygg og tydelig rollemodell.

Lærerrollen består ikke bare av å være faglig dyktig. En god lærer møter elevene der han/hun er, noe som innebærer at læreren må bruke sine faglige kunnskaper så vel som sine menneskelige innsikter til å samhandle på måter som forsterker ressurser hos elevene (Breilid & Lassen, 2010). Læreren har ansvar for å være en positiv rollemodell. En dyktig lærer gir respekt, anerkjennelse og trygghet og har innblikk i elevenes livsverden, kjenner til deres sterke sider og interesser og har evnen til å rose, anerkjenne og bekrefte disse (Kinge, 2009). I møte med barn av alkoholmisbrukende foreldre er dette ekstra viktig. Læreren kan fremme gode vekstbetingelser med å anerkjenne og se eleven. Tidligere forskning har vist at en av de viktigste beskyttelsesfaktorene for barn av alkoholmisbrukende foreldre er å ha tilknytning til en betydningsfull og trygg voksenperson utenfor familien (Killén, 2009).

4. “Well-being”

Martin Seligman er en psykolog som er kjent for sine teorier om lært hjelpeløshet, og som er grunnleggeren av den positive psykologien. Well-being betyr velvære eller trivsel og er videre utvikling av den positive psykologien. Seligman (2011) snakker om blomstring som en viktig del av menneskers liv. Tidligere forskning viser at man har dårligere forutsetninger for å klare seg godt i livet når man vokser opp med alkoholmisbrukende foreldre (Killén, 2000). Mine informanter har klart seg bra i livet, og ut i fra de fem intervjuene jeg har hatt ser det ut til at alle trives med det de gjør nå. Tanken bak denne teorien er at det er et grunnleggende aspekt å trives i livet. For at skolen skal klare å skape gode vekstbetingelser for de sårbare barna, er det en forutsetning at barna har øyeblikk av positive følelser. Med bruk av denne teorien ønsker jeg å få greie på hvordan informantene mine har kommet seg dit de er i dag, hvordan de trivdes som barn og hvordan de trives nå, samt om de hadde andre voksne som var til betydning for dem. Når jeg snakker om teorien til Seligman, bruker jeg begrepet well-being. Jeg kommer til å ta utgangspunkt i Seligman's fem elementer.

4.1 Hva vil teorien om well-being si?

Well-being omhandler å ha positive følelser, engasjement, mening, dyktighet og positive forhold. Seligman's teori nekter for at lykke er en ekte ting, han mener at lykke må bygges på flere målbare elementer for at det skal bidra til trivsel. Seligman (2011) sier at det ikke er kun en ting som definerer trivsel, men kombinasjon av mange målbare ting. Det er viktig å vite at elementene i well-being ikke bare er rapporter om hvordan du tenker du har det selv når det kommer til de fem elementene, det handler om å ha hele fokuset til positiv psykologi. Positiv psykologi handler om hva vi velger for vår egen skyld. Seligman (2011) skriver at innholdet i positiv psykologi er å forsterke trivselen.

4.1.1 Hvordan kan well-being læres?

Seligman (2011) sier at depresjon blant unge mennesker er blitt sjokkerende normalt. Det er 10 ganger så mange som sliter med depresjon nå enn hva unge gjorde for 50 år siden. Seligman (2011) skriver videre at en av de gode grunnene til å lære well-being i skolen er nettopp dette. Depresjon vokser og vokser i samfunnet vårt og da er det viktig å gjøre barna mer rustet hvis en skal møte på eventuelle depresjoner og også fordi trivsel gjør at det blir en nominell forhøyelse av lykke de neste to generasjonene. En tredje grunn for å lære om trivsel er at det øker lysten for å ta utdanning. Han sier også videre at han mener at well-being bør

bli lært i skolen fordi det vil være en motgift for å få depresjon, det vil forhøye livs fornøyelse og det vil bedre evnen til å lære å tenke mer kreativt.

Som nevnt tidligere sier første ledd i formålsparagrafen § 1-1 at opplæringen i skole og lærebedrift skal i samarbeid med hjemmet åpne dører mot fremtiden og gi elevene og lærningene historisk og kulturell innsikt og forankring. Denne paragrafen omfatter de spesifikke områdene som utvikling av generelle intellektuelle, følelsesmessige, estetiske, manuelle og fysiske funksjoner. Det ligger videre nedfelt i det pedagogiske arbeidet at personalet skal sikre elevenes læring og positiv vekst (Lassen og Breilid, 2010). Som nevnt sier Seligman (2011) at teorien om well-being bør læres i skolen på bakgrunn av flere gode grunner. Han argumenterer for at bedre kunnskap om din egen helse, øker lysten til å lære og klare seg bra i livet (Seligman, 2011).

Det har blitt testet to ulike programmer for å lære vekk well-being til barn i skolen. Disse programmene blir kalt The Penn Resiliency Program (PRP) og The Strath Haven Positive Psychology Curriculum (Seligman, 2011). I PRP er det ett viktig mål å bedre studentenes måte å håndtere dag til dag problemene som oppstår. PRP er et optimistisk program som lærer elevene til å tenke mer realistisk og fleksibelt om sine problemer. Det blir også lært om selvsikkerhet, kreativ idémyldring, evnen til å ta avgjørelser, avslapping og flere andre lignende evner. PRP er det største programmet i verden for mennesker som har depresjon. Resultatet i dette programmet ble at PRP reduserer depresjoner og andre plager rundt depresjon, håpløshet, behandlings problemer og PRP fungerer også godt på barn og unge med forskjellige etnisk bakgrunn. Det blir også sagt at PRP bedrer fysisk helse (Seligman, 2011).

The Strath Haven Positive Psychology program øker graden av nysgjerrighet, gleden av å lære og kreativitet. Programmet bedret også elevenes engasjement og glede i skolen. I begge programmene kom det frem at well-being bedrer sosiale evner som empati, samarbeid, selvsikkerhet og selv kontroll (Seligman, 2011).

4.1.2 Hvordan kan well-being bli brukt i skolen?

Miljøet i skolen blir stadig tøffere, men en sterk økning av antisosial atferd, mobbing, rusmiddelbruk, selvmord og vold blant stadig yngre elever. Det tyder på at mange elever mangler kunnskaper, ferdigheter, holdninger og motivasjon når det gjelder hvordan man bør oppføre seg mot hverandre (Pape, 2001). Noen barn har ikke lært seg å omgås andre. Barns

manglende sosiale kompetanse kan lett få alvorlige konsekvenser for egne og andres forutsetninger for å nyttiggjøre seg skolens undervisningsopplegg. I og med at samfunnet vårt er i stadig endring, stilles det også høye krav til dem som skal fungere i dette samfunnet. Det er ingen barn som velger sin livssituasjon, men kravene til barns kompetanse blir endret kontinuerlig på bakgrunn av den virkeligheten de stilles overfor, og innenfor de rammene som voksne fastsetter (Pape, 2001). For å hindre at barn blir mobbet, utøver vold, ruser seg og annen type uønsket oppførsel er det nyttig å lære teorien om well-being. For å få best mulig trivsel blant elevene i skolen, trenger elevene sosial kompetanse slik at de har ett nettverk og vet hvordan en skal omgås andre. Dette er med på å skape positive følelser rundt sitt eget liv, engasjement til andre mennesker, mer mening, dyktighet og positive forhold. En måte well-being kan bli brukt i skolen er og jobbe spesifikt med sosial kompetanse. Det å lære barn kunsten å omgås andre mennesker på en positiv og utviklende måte gjør at de sammen har en mulighet til å møte utfordringene og svare på kravene som etter hvert stilles. Det at lærere reflekterer over egne handlinger og holdninger i forhold til sosialt samspill, vil kunne motivere barna, og motivasjon er viktig for at barn skal handle i tråd med sine holdninger og kunnskaper (Pape, 2001). Barna betyr også mye når det gjelder å overføre kunnskap til holdning og handling. Ønsket om tilhørighet og adgang til lek med andre barn ser ut til å være den viktigste motivasjonsfaktoren for barna. For at barna skal føle tilhørighet, er det en sentral oppgave for oss voksne å støtte barna i deres samspill med andre barn. Pape (2001) skriver at det sosiale klimaet i skolen skapes over lang tid og påvirker barns læring og trivsel. Utvikling og læring henger nøye sammen med trivsel. Kompetanse er et viktig begrep i dag. Kompetanse vil si å være i stand til å gjøre det som kreves. Målet i kompetanse læring i arbeidet med barn og unge er å gi dem kompetanse til å mestre hverdagens mange utfordringer, og samtidig ruste dem til å møte morgendagens samfunn (Pape, 2001). Får skolen til dette, får elevene en god trivsel, som fører til positive følelser, engasjement, mening, dyktighet og positive forhold.

4.1.3 Fem elementer om well-being

Seligman (2011) skriver om fem elementer om well-being som mennesker vil velge for deres egen skyld. Hvert element må ha tre valg for å telle som et element. Det første valget er at det bidrar til trivsel. Det andre valget handler om at mennesker drives for deres egen skyld, og ikke for å nå elementene. Og det siste valget er at det er bestemt og bedømt uavhengig av andre elementer. De fem elementene som Seligman (2011) snakker om forkorter han til

PERMA. Disse fem er positive følelser, engasjement, mening, dyktighet og positive forhold. Å ta i bruk dine styrker leder oss til nettopp disse fem elementene (Seligman, 2011).

Positive følelser: Dette elementet handler om hvor lykkelig og tilfreds du er med ditt eget liv som subjektivt mål. Det er gått fra å være et mål for hele teorien til å være en faktor som inkluderer elementene av positive følelser. I opplæringsloven § 9a-2 står det at skolen skal planlegges, bygges og tilrettelegges og drives slik at det blir tatt hensyn til trygghet, helse, trivsel og læring hos elevene. Som nevnt er barns læring i en kontinuerlig prosess, og det er derfor viktig med omtanke, omsorg og kvalitet i et samspill mellom barn og voksne (Pape, 2001). Det er har lenge vært kjent at barnets første år har stor betydning for barnets muligheter til å utvikle potensial, og relasjonen mellom foreldre og barn er avgjørende betydning for barnets fysiske, emosjonelle, kognitive og sosiale utvikling. Hvordan vi som voksne oppfatter barn, om vi ser dem og forstår dem, får store konsekvenser for våre holdninger og vår atferd overfor dem (Killén, 2000).

Engasjement: På lik linje som positive følelser, er også engasjement et subjektivt mål. Det handler om å sette pris på å lære nye ting. For å kunne være engasjert i å lære nye ting er det viktig å ha venner rundt seg. Venner skaper god selvtillit og selvfølelse. Pape (2001) skriver at lek gjør at en har lettere for å skaffe oss venner. Humor kan være billetten inn for sosial akseptering og utvikling av vennskap. Den kan bli benyttet for å både løse konflikter og for å etablere et sosialt fellesskap. Omsorgssviktsituasjoner er ofte preget av mangel på oversiktighet. I hjem med alkoholmisbruk foregår det mange ting som barnet har vanskelig for å forstå, og som skaper angst. Barnet bruker ofte mye krefter for å prøve å forstå. Å hjelpe barn til å bedre forstå den situasjonen de er i og det som foregår, kan redusere belastningen noe og gi større mulighet for bearbeiding og mestring (Killén, 2009).

Mening: Men har en subjektiv komponent, så det kan på mange måter sammenlignes med positive følelser og engasjement. Det handler først og fremst om at det du gjør i livet føles verdifullt og at det lønner seg. For å forstå menneskers atferd, relasjoner og opplevelser må man se mennesket i en sammenheng. De må alltid forstås ut fra de relasjonene de lever i, den konteksten og det miljøet som de er en del av (Lund, 2012). Mye av dette kan handle om å ha gode mentaliseringsevner. Mentalisering handler om hvordan vi forstår egne og andres handlinger som et resultat av intensjoner, ønsker og verdier. Våre tolkninger av mentale tilstander er med på å bestemme hva vi gjør, enten vi er oppmerksomme på det eller ikke.

Dyktighet: Dyktighet er noe du ofte gjør for din egen skyld selv om det ikke bidrar til positive følelser, mening eller positive forhold. Dette elementet er blitt tatt med i teorien om well-being fordi når man er dyktig til noe føler man seg også mer lykkelig. Det at man er dyktig gir kanskje ikke alltid mening, men det gir glede og mestring. Mestring handler om hvordan mennesker møter problemer, stress og utfordringer. På et eller annet tidspunkt har alle opplevd engstelse eller uro og tvil på egne evner og ferdigheter. Engstelse påvirker elevenes konsentrasjon, læring og prestasjoner (Woolfolk, 2004). Engstelse ser ut til å både ha kognitive og følelsesmessige komponenter. Den kognitive komponenten handler om bekymring og negative tanker, for eksempel å tenke på hvor dumt det er å mislykkes. Den følelsesmessige komponenten handler om fysiologiske og emosjonelle reaksjoner, slik som svette håndflater, frykt og irritert mage (Woolfolk, 2004).

Positive forhold: Andre mennesker er det beste hjelpemiddelet for å føle trivsel. Det er andre mennesker vi ler sammen med, har det gøy med og gjør ting som du blir stolt over. Det er gode følelser og vite at andre mennesker bryr seg om deg og at du bryr deg om andre. Mange barn som vokser opp med alkoholmisbruk har en hverdag nærmest fri for voksen deltakelse og tilstedeværelse. På grunnlag av de erfaringene barnet har, utvikler de såkalte indre arbeidsmodeller. Dette betyr at barnet utvikler en indre oppfatning av sine tilknytningspersoner og hva de kan forvente seg fra dem og andre viktige relasjoner.

I dette kapitlet har jeg gjort rede for hva alkoholmisbruk er og tidligere forskning rundt dette. Jeg har videre skrevet litt om hvordan alkoholmisbruk påvirker foreldrefunksjonen og til slutt i kapitlet har jeg tatt for meg teorien til Seligman, well-being. Allerede her ser jeg et misforhold mellom hva som gjør barn lykkelige, og alkoholmisbrukende foreldres evne til å gi nettopp det trenger for å bli det. Jeg skal i neste kapittel skrive om forskningsmetoden jeg har brukt i denne avhandlingen.

5 Forskningsmetode

Vi kan si at forskningsmetode er veien fram til et svar på en problemstilling. I hvilken grad et forskningsprosjekt er gyldig, pålitelig og troverdig er knyttet til validitet og reliabilitet.

Validitet dreier seg om gyldigheten av måleresultatene, mens reliabilitet handler om gjennomføringen og hvor nøyaktig målingene er og dermed i hvilken grad forskningen er pålitelig (Befring, 2007). Validitet og reliabilitet er vanskelig å se uavhengig av hverandre fordi begge inngår i en helhetlig vurdering av prosjektets kvalitet. Ved hjelp av forskning søker denne studien innblikk i hvordan skolen og lærere kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol. Nedenfor vil det bli redegjort for valg av metodisk tilnærming, deretter en presentasjon av studiens vitenskapsteoretiske bakgrunn og drøfting av datainnsamlingsmetode. Etter dette følger en presentasjon av utvalg, intervjuguide og gjennomføring av intervjuene. Det vil også bli redegjort for tolkning av datamaterialet, før noen refleksjoner knyttet til studiens validitet og reliabilitet. Til slutt i dette metodekapittelet vil jeg belyse og drøfte noen av de forskningsetiske utfordringene som oppstod under mitt arbeid med denne studien.

5.1 Vitenskapsteori

I forskning kan man skille mellom to hovedmetoder, induktiv og deduktiv metode. Induktiv metode tar utgangspunkt i enkelttilfeller og trekker generelle slutninger på bakgrunn av disse enkelttilfellene. Slutninger fra utvalg til populasjon kan vi si er induktive slutninger. Et eksempel på dette kan være at man trekker slutninger om en person man ikke har sett, men som tilhører en bestemt populasjon og oppfyller visse kriterier. Induktivister hevder ikke at de kan generalisere i populasjonen, men at deres observasjoner kan gjelder for andre personer med de samme kriteriene som de i utvalget (Kvernebekk, 2002). Deduktiv metode går motsatt vei; fra det generelle/universelle til det partikulære, og har den egenskapen at det er logisk gyldige. Deduktivister prøver å avkrefte eller falsifisere en hypotese. De har en teori først, så foretar de en observasjon for å undersøke om empirien stemmer overens med teorien. Hvis den stemmer i denne undersøkelsen er teorien bekreftet, hvis ikke avkreftes den og blir sett på som falsk og ugyldig (Kvernebekk, 2002).

I praksis er forskning en kompleks prosess, og det brukes ofte ulike former for kombinasjoner av induktiv og deduktiv tenkning, og dette blir kalt abduksjon (Dalen, 2011). Mitt prosjekt går innunder denne tilnærmingen fordi jeg både har hatt deduktiv og induktiv tilnærming.

Induktiv ved at noen temaer og spørsmål har oppstått underveis som følge av de informantene sa. Mitt prosjekt er også deduktivt ved at jeg baserer intervjuguiden på allerede eksisterende empiri, og har forhåndsbestemte temaer og spørsmål i intervjuguiden som jeg stiller informantene, og på den måten legger opp til at jeg kan sammenligne empiri med allerede eksisterende teori. Jeg har ingen hypotese på forhånd, men går inn i prosjektet med en åpen holdning. Mitt prosjekt heller mer mot induktiv enn deduktiv tilnærming selv om jeg har et forskningsfokus og et tema bestemt på forhånd.

Hermeneutikken er en vitenskapsteoretisk retning som har fokus på språket og tolkning av dets mening. Det danner et fundament på den kvalitative forskningens sterke vekt på forståelse og fortolkning. Så førforståelsen blir her lagt vekt på. For å få tak i en dypereliggende mening på det informantene sier på budskapet settes inn i en sammenheng eller en helhet (Dalen, 2011). I dette studiet skal jeg forstå og tolke det informantene sier i intervjuene ut fra den helheten eller livsverdenen de er i. I fenomenologien er menneskets subjektive opplevelse sentral, og det er nettopp hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser jeg ønsker å beskrive (Dalen, 2011). På bakgrunn av dette kan mitt prosjekt plasseres innunder hermeneutisk og fenomenologisk vitenskapstradisjon.

5.1.1 Forskerens førforståelse og forståelse

All forståelse er bestemt av en førforståelse eller forståelseshorisont. Denne dreier seg om meninger og oppfatninger vi på forhånd har i forhold til det fenomenet som studeres. I møte med informantene i et intervju, vil forskeren alltid stille med en slik førforståelse. Det som er viktig i en slik situasjon er å trekke inn sin førforståelse på en slik måte at den åpner for størst mulig forståelse av informantens opplevelser og uttalelser (Dalen, 2011). I kvalitativ metode er forskeren selv et instrument i forskningsprosessen, og det er da viktig at forskeren er klar over førforståelsen for å kunne ta stiling til om den har påvirket tolkningen av resultatene. Selv om man prøver å være så lite fordomsfull som mulig, vil man alltid ha med seg sin egen bakgrunn og sin egen forståelse når man forsker, men målet må være og være så åpen som mulig.

Min førforståelse av temaet kunsten å skape gode vekstbetingelser for sårbare unge er at jeg alltid har syns det har vært et spennende tema. Å vokse opp med alkoholmisbruk er ikke uvanlig, så det er ofte elever på skolen som gjør nettopp dette. Jeg har også lest mye om det, både artikler og bøker og det kommer ofte fram at det er tøft for de utsatte barna både

hjemme og på skolen. I tillegg til dette har vi også hatt om alkoholmisbruk på forelesninger og i pensum. Jeg har i løpet av hele prosessen vært bevisst på min egen førforståelse, og til enhver tid prøvd å ikke la den påvirke meg når det gjelder alle trinn i forskningsprosessen. Jeg skal tolke datamaterialet så nøytralt som mulig, uten at mine personlige meninger kommer til syne. Det er selvsagt ikke et mål at mine synspunkter skal påvirke eller endre informantenes beskrivelse i direkte samtale, men mine forhåndsbestemte temaer for intervjuet vil dannet et utgangspunkt for samtalens innhold, fokus og retning. Jeg ser på mine informanternes beskrivelser, erfaringer og opplevelser som personlige og subjektive.

5.2 Valg av metode

I denne studien er hensikten å undersøke hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med alkoholmisbruk. For å undersøke dette er jeg avhengig av mine informanter forteller deres opplevelse. I kvalitativ forskning benyttes ofte deltakende observasjon og åpne intervjuer som metode. Datamaterialet er ofte skriftlige notater og lydopptak som framstiller opplevelser, observasjoner eller samtaler (Befring, 2007). Dalen (2011) skriver at det som er felles for kvalitativ forskning er antagelsen om at mennesker konstruerer sin egen sosiale virkelighet og gir mening til egne erfaringer, et konstruktivistisk perspektiv. På bakgrunn av dette mener jeg at kvalitativ metode er best egnet for å belyse min problemstilling.

5.2.1 Kvalitativt forskningsintervju

Et overordnet mål for kvalitativ forskning er å utvikle forståelsen av fenomenene som er knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet. Det kvalitative forskningsintervjuet forsøker å forstå verden fra intervjupersonens synspunkt, utfolde mening i menneskers opplevelser og avdekke deres livsverden (Kvale & Brinkmann, 2009).

Jeg har i denne oppgaven gjennomført et semistrukturert intervju. Denne type intervju er en planlagt, men samtidig fleksibel samtale som har til hensikt å innhente beskrivelser av intervjupersonens livsverden med den hensikt å fortolke meningen med de fenomener som blir beskrevet. Et semistrukturert intervju er mer som en samtale mellom mennesker (Befring, 2007). Et semistrukturert intervju er bygd opp slik at man har forhåndsbestemte temaer og spørsmål som man ønsker å få belyst i løpet av samtalen, samtidig som intervjueren er åpen for det informantene sier, og stille spontane oppfølgingsspørsmål hvis det er aktuelt (Dalen, 2011).

5.2.2 Utvalg

Da jeg bestemte meg for temaet ”gode vekstbetingelser for sårbare unge” måtte jeg tenke gjennom hvilket utvalgt jeg ønsket å ha. Å finne et egnet utvalg som kan bidra til å belyse studiets problemstilling er svært viktig med tanke på resultatenes kvalitet (Dalen, 2011). Etter at jeg hadde tenkt litt fant jeg ut at kriterieutvalg ville være best egnet for mitt prosjekt.

Kriterieutvalg vil si at man skaffer seg informanter i forhold til din problemstilling (Dalen, 2011). Med dette grunnlag kan man kanskje også si at jeg har et hensiktsmessig eller strategisk utvalg, fordi jeg har valgt utvalg med hensyn til det fenomenet jeg skal belyse (Dalen, 2011). Min kriterier var at informantene måtte være over 18 og at de har opplevd foreldre som har misbrukt alkohol mens de gikk på grunnskolen. Jeg har bevisst valgt å ikke stille kriterier til alvorlighetsgraden av foreldres alkoholmisbruk, da forskning viser at det er foreldrefunksjonen og ikke graden eller styrken av alkoholavhengigheten som har størst innvirkning på barnas velvære og utvikling (Killén, 2009). Jeg har heller ikke stilt noen krav til hvem som drakk av foreldrene fordi jeg da ville hatt mer problemer med å finne egnet informanter til denne studien. Med hensyn til etikken har jeg valgt å intervju voksne personer, fordi jeg anser det som uforsvarlig at jeg som uerfaren forsker skal intervju barn som fortsatt lever med alkoholmisbruk i hjemmet, og som ikke har hatt mulighet til å bearbeide opplevelser fra barndommen.

Ettersom studien min omfatter et tabubelagt og sårbart tema, regnet jeg med at det ville bli vanskelig å finne egnede og villige informanter. Jeg har henvendt meg til flere ulike sentre, uten positiv respons. Etter å ha brukt mye tid på dette, valgte jeg å henge opp lapper slik at de som ønsket å stille til intervju kunne ta kontakt med meg. Etter en kort stund mottok jeg e-post fra tre personer som ønsket å bidra til prosjektet mitt. Etter at informantene hadde tatt kontakt med meg, sendte jeg dem fyldigere beskrivelse om hva prosjektet mitt handlet om (Se vedlegg 1 og 2). Under arbeidet for å finne egnede informanter ble det tydelig at det var de som klarte seg bra i dag som hadde tatt kontakt. Dette ble dermed tatt med under utarbeidelsen av intervjuguide og studiet. Jeg fikk også litt senere i prosessen en e-post fra en psykolog som synes prosjektet mitt var spennende at hun gjerne ville hjelpe meg for å finne informanter. Hun ga meg dermed en informant. Av etiske hensyn sikret jeg meg at denne informanten kunne få time hos henne etter at intervjuet var over hvis jeg skulle vekke vonde minner med mine spørsmål, og dette var psykologen enig i. Etter denne prosessen endte jeg opp med fire informanter, hvorav tre var kvinner og en var mann. På grunn av rammene av et

masterprosjekt tid og ressurser satt det begrensning på utvalgets størrelse. Alderen på mine informanter var mellom 20 og 29 år. Det var også forskjeller på hvilke foreldre som hadde misbrukt alkohol. På tre av informantene var det far som misbrakte alkohol, på hun ene informanten var det mor som misbrakte alkohol og hun jeg intervjuet for prøveintervju hadde en stefar som misbrakte alkohol.

5.2.3 Intervjuguide

Hensikten med å intervju i dette prosjektet var å få innblikk i hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med alkoholmisbruk i hjemmet. Jeg ønsket i forhold til dette å få innblikk i informantens opplevelse av skolen/lærerne, både faglig, sosialt og relasjonelt sett. Jeg ønsket også å finne ut hvordan informantene stilte seg i forhold til Seligmans' fem elementer om well-being. Intervjuguiden var preget av åpne spørsmål, som ble oppfulgt av mer spesifikke spørsmål. Det er gjort med den hensikt at informantene fritt kunne fortelle om sine erfaringer og opplevelser. Jeg tok utgangspunkt i skolen og Seligman's fem elementer. Det at jeg hadde temaer på forhånd kan ha lagt føringer for samtalen, selv om jeg hele tiden gjorde mitt beste for å lytte aktivt og spørre oppfølgingsspørsmål som gikk utenfor de fastlagte temaene.

5.2.4 Gjennomføring av intervjuene

Etter at Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste ga tillatelse til å gå i gang med prosjektet (se vedlegg 4), kontaktet jeg informantene via e-post. Alle informantene var positive til å stille opp. Intervjuene ble tatt opp med lydopptaker for å sikre at mest mulig informasjon ble ivaretatt, noe informantene ikke hadde innvendinger mot. Tidlig i februar utførte jeg et prøveintervju, som ga anledning til å prøve ut intervjuguiden (Dalen, 2011). Prøveintervjuet var med ei bekjent som syns oppgaven var spennende, og ønsket derfor å hjelpe meg i prosessen. Dette intervjuet ga meg verdifull informasjon, og i tillegg ble det bekreftet at intervjuguiden trengte noen små justeringer i form av å endre litt på hvordan jeg stilte spørsmålene. Ettersom det ikke var så mye som skulle endres på, valgte jeg å ha med dette intervjuet i den videre analysen. Dette var også hensiktsmessig ettersom utvalget mitt var såpass lite. Informantene fikk selv anledning til å bestemme tid og sted for intervjuene. Dette ble gjort med hensyn til at intervjuene skulle foregå i lokaler informantene var kjente med og følte seg trygge i, samtidig som at informantene ikke skulle føle seg presset til å få inn intervjuet i andre daglige rutiner og gjøremål. Fire av intervjuene ble holdt hjemme hos informanten selv og det siste intervjuet ble tatt på café. Jeg ga på forhånd beskjed om at

intervjuene ville vare mellom 30-60 minutt. Men ettersom noen hadde mer og fortelle enn andre, varte tre av intervjuene i litt over en time. Alt dem sa følte jeg passet godt inn i oppgaven min, så jeg følte det var lite hensiktsmessig og veilede de inn igjen på det rette sporet. Før intervjuet startet ble informantene orientert om hensikten med intervjuet, om min taushetsplikt og deres rett til å trekke seg når som helst i prosessen. Dette ble i tillegg presisert i samtykkeerklæringen som alle informantene skrev under på (se vedlegg 2).

Selve intervjusituasjonen var en ny og uvant opplevelse for meg. Jeg hadde lest mye på forhånd om hvordan en skulle få til et godt intervju. Og det er viktig at spørsmålene ikke skal være ledende og at forskeren må være åpen og ikke – forutinntatt i sin holdning og lytting. Jeg forsøkte å være bevisst på å gi informantene tid til å svare og å formulere spørsmålene på ikke ledende, men undrende måte. Under selve intervjusituasjonen var ikke dette alltid like lett. Ved å høre gjennom lydopptakene er det tydelig at jeg enkelte steder har latt meg engasjere, og kommet med mine egne innspill. I enkelte tilfeller kunne jeg hatt lengre pauser slik at informantene fikk tenkt enda mer på spørsmålene jeg stilte, og jeg kunne også hatt flere oppfølgingsspørsmål. I og med at intervjuet var semistrukturert ga dette meg spillerom til å se bort fra intervjuguiden når det ble krevd. Noen av de utdypende og fortolkende spørsmålene var ikke utarbeidet på forhånd, men kom naturlig i prosessen. Dette bidro til flyt i samtalen og til at jeg som intervjuer kunne fokusere på å lytte til hva informantene fortalte.

5.3 Analyse og bearbeiding av datamaterialet

Det finnes flere måter å gjennomføre kvalitativ analyse på, men felles for dem alle er at de benytter en fortolkende tilnærming til datamaterialet. Som nevnt tidligere har jeg valgt å ha en hermeneutisk og fenomenologisk tilnærming til analysen. Det sentrale med hermeneutikken er å fortolke utsagn fra informantene ved å fokusere på et dypere meningsinnhold enn det som blir oppfattet. For å få til dette må budskapet settes inn i en sammenheng eller en helhet. Innenfor fenomenologien dreier deg seg om å forstå et menneske å se det samme som de ser. Forskeren må da sette seg inn i situasjonen eller livsverden til informanten. Det er menneskers subjektive opplevelse som skal stå sentralt (Dalen, 2011). I min analyse har jeg valgt å fokusere på å tolke en dypere mening i det informantene sier, ut fra en helhetlig forståelse av deres situasjon. Jeg har brukt analyseprogrammet dedoose for å kode datamaterialet. Denne delen av analysen vil være deduktiv fordi den tar utgangspunkt i det generelle som bekrefter empirien.

5.3.1 Transkribering og strukturering

I følge Kvale & Brinkmann (2009) er transkripsjon en konkret omdanning av en muntlig samtale til skriftlig tekst. Dette har jeg gjort ved å ta opp samtalen på lydopptaker, og senere omgjort det til tekst. Ved å transkribere intervjusamtalen fra muntlig til skriftlig struktureres datamaterialet, slik at det blir bedre egnet for tolkning og analyse. Like etter at intervjuene var utført, transkriberte jeg dem, det vil si jeg omgjorde den fra en muntlig samtale til en skriftlig tekst. Jeg gjorde dette kort tid etter intervjuene slik at jeg skulle huske mest mulig av situasjonen. Ved å oppbevare lydopptak og transkripsjoner på en data med passord slik at ingen har tilgang til dem, har jeg dermed ivarettatt informantenes anonymitet (Kvale & Brinkmann, 2009). Å transkribere eget lydopptak var en lærerik prosess som fortalte meg mye om egen intervjustil. Jeg startet allerede under dette arbeidet og tenkte på mulige kategorier for analyse og tolkning.

5.3.2 Koding

Et viktig ledd i analyseprosessen er koding av datamaterialet. Dette omhandler at forskeren systematisk gjennomgår dataene for å sette merkelapp på hva det faktisk omhandler. Deretter må man plukke ut mer abstrakte kategorier som kan samle dataene på nye måter. Koding kan enten være teoristyrte eller empiristyrte. Når det er teoristyrte koding blir det brukt koder som forskeren har utviklet i forveien ved å se på eksisterende litteratur. Empiristyrte koding handler om at forskeren begynner uten koder og utvikler dem ved å lese materialet (Dalen, 2011). I dette studiet har jeg brukt teoristyrte koding ved at jeg hadde noen faste temaer i intervjuguiden som jeg også har brukt i kodingen (Kvale & Brinkmann, 2009). Å kode datamaterialet vil si å bryte ned rådataene, og sette dem sammen på nye måter. Når jeg hadde gått gjennom hele datamaterialet og kodet det, satt jeg igjen med et kodesett. Jeg knyttet deretter kodene til de ulike temaene ved at jeg plasserte dem under det temaet fra intervjuguiden som de hørte innunder. Til slutt i denne prosessen satt jeg igjen med mange koder, og da var det problemstilling og forskningsspørsmålene som ble styrende for hvilke temaer og koder som var relevante for meg og fokusere på i analysen.

5.3.3 Analyse og tolkning

Det siste trinnet i analysen er å tolke en dypere mening og se datamaterialet i en større sammenheng, knytte det opp mot teorien jeg har valgt i mitt prosjekt og trekke slutninger ut fra svarene jeg har fått. Ettersom jeg har valgt en temasentrert tilnærming til analysen, kommer jeg til å sammenlikne informantenes opplevelser, beskrivelser og refleksjoner opp

mot intervjuets temaer. Jeg ønsker å få innblikk i hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for elever som vokser opp med alkoholmisbruk, og med det ønsker jeg å få informantenes meninger om hvordan skolen og lærere så dem når de var elever på skolen, hva informantene mener skolen kan gjøre for å skape gode vekstbetingelser og hvordan de stiller seg i forhold til teorien om well-being. Gjennom analyse av informantenes utsagn knyttet til de ulike kategoriene, ble min forståelse av helheten, som vil si min forståelse av hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser påvirket.

5.4 Kvalitetskriterier

Kriterier til kvalitet i kvalitative forskningsstudier er forbundet med validitet og reliabilitet. Validitet handler om i hvilken grad resultatene fra en studie kan anses som gyldige (Kvale & Brinkmann, 2009). Reliabilitet måler blant annet forskningsresultatenes troverdighet (Kvale & Brinkmann, 2009). Nedenfor skal jeg redegjøre kort for begge disse begrepene.

5.4.1 Validitet og reliabilitet

Validitet

Vi kan skille mellom fem typer validitet, generalisering, deskriptiv validitet, begrepsvaliditet, teoretisk validitet og tolkningsvaliditet. Jeg kommer nå til å gjøre rede for alle fem.

Generaliserbarhet referer til i hvilken grad et forskningsprosjekt er overførbart til andre personer eller situasjoner enn de som var gjenstand for fokus i undersøkelsen, og er et vanlig mål i kvalitative undersøkelser (Maxwell, 1992). Hva mine informanter mener kan ikke direkte overføres til andre bare fordi de oppfyller de samme kriteriene. Men i og med at utvalget er valgt ut fra strategiske og hensiktsmessige kriterier som representerer det fenomenet jeg undersøker, øker resultatene anvendbarhetsområder (Gall, Gall & Borg, 2007). Det neste aspektet ved validitet er *deskriptiv validitet* som omhandler i hvilken grad registrering av data er gjort på en nøyaktig måte (Maxwell, 1992). Det at jeg transkriberte intervjuene like etter at jeg hadde gjennomført dem, øker den deskriptive validiteten til transkripsjonen (Vedeler, 2009). Det tredje punktet for validitet kaller vi *begrepsvaliditet*. Begrepsvaliditet dreier seg om måling av teoretiske begrepet, for eksempel vennskap og relasjoner; det forutsetter korrelasjoner med andre målinger av begrepet og logisk analyse av deres relasjoner (Kvale & Brinkmann, 2009).

Det fjerde punktet kaller vi *teoretisk validitet*. Her dreier det seg om i hvilken grad de begrepene, mønstrene og modellene forskeren anvender, gir oss en teoretisk forståelse av de

fenomenene som studien omfatter. Denne type validitet er mer abstrakt og tar sikte på å forklare sammenhenger (Dalen, 2011). Problemstillingen min ble operasjonalisert i intervjuguiden med følgende temaer; skolen, positive følelser, engasjement, mening dyktighet og positive forhold. Jeg omgjorde disse begrepene til spørsmål ut i fra hvilken teori jeg hadde på de ulike temaene. Det står i kapittel 3 under skolens ansvar at skolen er lovpålagt å systematisk arbeide for å fremme et godt psykososialt miljø for alle elevene (jamfør Opplæringslova, 1998, kapittel 9a-2). Og ut i fra dette stilte jeg spørsmålet; føler du at lærerne ved din skole hadde den rette kompetansen for å møte barn av psykisk syke? Hvorfor/hvorfor ikke? Denne metoden brukte jeg gjennom utviklingen av alle spørsmålene i intervjuguiden. Det at jeg har gjort dette, styrker den teoretiske validiteten i undersøkelsen og bidrar til å gi en teoretisk forståelse av fenomenet jeg har undersøkt. Det siste aspektet med validitet kalles *tolkningsvaliditet*. Dette baserer seg på at forskeren i tolkningen søker å finne indre sammenhenger i datamaterialet. Det er gjennom tolkningsprosessen det utvikles en dypere forståelse av det temaet som studeres (Dalen, 2011). For å sikre tolkningsvaliditet er det viktig at forskeren forstår og nedtegner informantenes utsagn riktig, slik at den videre tolkningen baseres på det materiale slik det faktisk framkom i intervjuet. Under intervjusituasjonen har jeg stilt oppfølgingsspørsmål underveis, dette er gjort for å forsikre meg om at jeg har tolket hva informantene sa riktig. Denne måten å intervju på medfører en kontinuerlig fortolkning med mulighet for umiddelbar bekreftelse eller avkreftelse fra informantene av intervjuerens fortolkninger (Kvale & Brinkmann, 2009).

Reliabilitet

En nødvendig betingelse for å sikre god validitet er at studiens gjennomføring også preges av god reliabilitet. Reliabilitet betyr pålitelighet og omfatter forskningsresultatenes troverdighet og konsistens (Kvale & Brinkmann, 2009). Et mål for kvalitativ forskning er at prosjektet skal være så godt beskrevet at en annen forsker kan gjennomføre en tilsvarende studie (Kvale & Brinkmann, 2009). For at leseren skal få mulighet til å vurdere studiens reliabilitet, har jeg tidligere i studie redegjort for utvalg, intervjuguide, gjennomføring av intervju og analytisk tilnærming. I denne studie er jeg den eneste som har gjort transkripsjonen, og med det kan transkriberingen problematiseres. På denne måten kan reliabiliteten også ha innvirkning på blant annet studiens deskriptive validitet og tolkningsvaliditet (Maxwell, 1992).

I denne studie, som i mye annet kvalitativ forskning, er temaet knyttet til personlige opplevelser. Det kan resultere i at det er vanskelig å etterprøve reliabiliteten. Informantenes

vilje til å dele sine opplevelser fra dag til dag kan variere, og også fordi kvalitative studier ofte er kontekstavhengige.

5.4.2 Vurdering av validitet

For å kunne gå videre i dette studiet, er det viktig at jeg vurderer min egen validitet. Jeg skrev overfor at alderen til mine informanter var mellom 20-29 år. Denne alderen kan kritiseres i forhold til at det er en stund siden de var elever på skolen og at lærerens praksis kan være endret siden det. Prosjektet kan også kritisere ettersom jeg ikke vet hva skolen gjorde for mine informanter når de gikk på skolen, men i og med at dette er informantenes subjektive opplevelser av skolen anser jeg deres erfaringer som gyldige. Et annet aspekt som kan kritisere er at jeg ikke har stilt noen kriterier for hvem som misbrakte alkohol i hjemmet. Tidligere forskning har vist at barna har større påkjenninger med at det er mor som ikke er tilstede framfor far. I og med at jeg har kun en informant som har en mor som misbrakte alkohol, kan overføringsverdien være svekket. I tråd med studiens problemstilling vil jeg likevel argumentere for at barns vekstbetingelser alltid har vært og vil alltid være aktuell i skolen. Dette kanskje særlig i møte med barna av alkoholmisbrukende foreldre. Ett annet aspekt som kan true min validitet er at jeg aldri har gjort dette før. Det er første gang jeg har intervjuet noen, og det er også første gang jeg har transkribert.

Jeg har forståelse for til at min undersøkelse har begrenset overføringsverdi, da jeg kun har fem informanter og begrenset tid til tolkning av data. Men jeg vil med det si at det også oppnår høy grad av generaliserbarhet ikke nødvendigvis er et poeng i kvalitativ forskning, der er fokus i stedet for å få økt innsikt i fenomenet. Målet med min undersøkelse var å få økt innsikt i hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol, og det mener jeg at jeg har fått med at informantene mine har åpnet seg for meg og gitt meg gode beskrivelser fra deres barndom.

5.5 Etiske hensyn

I en studie som omhandler og søker et dypere innblikk i enkeltmenneskers personlige opplevelser og nære relasjoner, er det mange etiske hensyn og ivareta. Generelt for alle forskningsprosjekter som omhandler mennesker, kan det ikke settes i gang før etter deltakerens informerte og frie samtykke er mottatt. Informantene har til enhver tid rett til å avbryte sin deltakelse, uten at dette skal få negative konsekvenser for dem (NESH, punk 9, 2006). Allerede i starten av denne studie møtte jeg på etiske utfordringer. Jeg hadde

vanskeligheter med å få tak i informanter. Etter hvert fikk jeg tak i fire informanter. Alle informantene har klart seg bra i livet, og alle var veldig engasjert i dette studiet. Det kan både være negativt og positivt. Negativt i den forstand at ettersom de ikke ble sett på skolen, så kan det være at de overdriver opplevelser i forhold til skolen. Det er også positiv for da åpner de seg mer og ønsker å dele sine opplevelser med meg.

I mitt prosjekt var det spesielt viktig å være bevisst på hver enkelt informants opplevelse av egen barndom og skolegang var subjektiv og personlig. Som forsker stiller dette krav til ydmykhet i møte med informantenes historier. Ettersom studiens tema er av personlig og sårbar karakter, var det viktig å ta høyde for at informantene fortsatt kunne ha sterke og kanskje ubearbeidede inntrykk fra barndommen. Jeg prøvde derfor å være åpen, lyttende og anerkjennende slik at jeg kunne etablere tillit hos informantene. For å ta hensyn til informantens sårbarhet stilte jeg spørsmål som var så åpne som mulig, slik at informanten kunne svare så utdypende som han/hun ønsket. Jeg opplevde det som utfordrende å møte mange av informantenes beretninger og opplevelser, spesielt i de situasjoner de følte de ikke hadde fått noe hjelp. Dette viste seg spesielt i arbeidet med transkriberingen, hvor en grundig gjennomgang av informantenes uttalelser gjorde meg mer bevisst på deres vanskelige oppvekstvilkår.

Å samle informasjon relatert til informantenes vanskelige oppvekstopplevelser og relasjoner til foreldre og lærere, danner et nødvendig grunnlag for etiske refleksjoner rundt presentasjonen av datamaterialet. Hensikten med studien er å undersøke hvordan lærere på best mulig måte kan skape gode vekstbetingelser for elever som vokser opp med alkoholmisbruk i hjemmet. Ved å vise til empiri som omtaler noen av informantenes negative opplevelser i forbindelse med skolen, har ikke målet vært å henge ut lærere, men å belyse eksempler på hvordan dette kan gjøres bedre. All vitenskapelig virksomhet skal reguleres av overordnede etiske prinsipper som er nedfelt i lover og retningslinjer (NESH, 2006). Eksempler på generelle etiske hensyn er å innhente skriftlig samtykke fra informanter, informere dem om hensikten med prosjektet og om at deltagelsen er frivillig, søke datatilsynet om godkjenning og sikre informantenes anonymitet. I mitt prosjekt har jeg fulgt disse retningslinjene, og ikke samlet inn data før godkjenning fra NSD (Se vedlegg 4) var mottatt.

I dette kapitlet har jeg redegjort for hvilke metode jeg har brukt i denne oppgaven, og skrevet litt om hvordan jeg fikk kontakt med mine informanter og hvordan jeg gikk fram i

intervjuguiden. Jeg har også redegjort for flere etiske hensyn som har vært nødvendig å ta hensyn til i denne oppgaven. Neste kapitel skal handle om resultatene av undersøkelsen og drøfting av disse.

6 Resultater

I dette kapitlet skal jeg presentere mine funn. Jeg analyserer og tolker en dypere mening i datamaterialet, for å så trekke noen konklusjoner og drøfte funnene. Resultatene er i oppgaven presentert gjennom sitater og alle sitatene står i kursiv og innrykk. Det er flere ganger informantene forteller om hvilke skole de har gått på, men dette har jeg fjernet og heller byttet det om til å bare bruke skolen. Dette er gjort med hensyn for å bevare informantenes anonymitet. Jeg har videre valgt å ikke gi informantene mine noen navn eller opplyse om hvem som har sagt hva, slik at det er vanskelig å kjenne igjen de ulike utsagnene. Dette er gjort med hensyn til informantenes anonymitet. Jeg har omtrent like mange sitater fra alle fem informantene.

I kvalitativ analyse har man en fortolkende tilnærming til datamaterialet. Som tidligere nevnt har jeg en hermeneutisk og fenomenologisk tilnærming til analysen. Det sentrale ved denne tilnærmingen er å fortolke utsagn fra informantene ved å fokusere på et dypere meningsinnhold enn det som umiddelbart blir oppfattet. For å få tak i en dypere og dypere mening på budskapet settes inn i en sammenheng eller en helhet. Jeg har valgt og ikke dele kapitlet inn i presentasjon og analyse, men drøfter utsagnene til informantene underveis. I de kommende delkapitlene vil utdrag fra samtlige intervjuer blir presentert. I tråd med den temasentrerte analysen vil jeg forsøke å vise til og drøfte innholdsmessige ulikheter i informantenes utsagn. Viktigheten belyser at temaet er komplekst og det understreker at det ikke finnes fasit når det gjelder hvordan lærere kan møte de sårbare barna på. Der jeg oppfatter likhet mellom de ulike utsagnene vil jeg velge det utsagnet jeg oppfatter som mest forklarende.

6.1 Foreldrefunksjonen

Jeg startet intervjuene med spørsmål rund familiefungering. For å finne ut hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol, er det viktig å se hvordan de sårbare barna har det hjemme. Dette er hensiktsmessig ettersom som man må se hvor store belastninger det kan være for barn som vokser opp med alkoholmisbruk, og også for å vise at det ikke bare er skolens ansvar for å skape gode vekstbetingelser for barn, men også foreldre.

Høyrisikoforeldre står overfor store utfordringer og hindringer i sine liv som er viktig å forholde seg til hvis de skal bli i stand til å engasjere seg positivt i barnet. En stor andel av disse foreldrene har vært traumatisert i sin egen oppvekst, og mange er vokst opp med foreldre med psykiske lidelser, rusmiddelproblemer og/eller samlivsvold (Killén, 2009). Som nevnt tidligere er rusmiddelproblemer hos en eller begge foreldrene noen av mange problemer som påvirker barnet (Killén, 2009). Vi kan ofte se at dynamikken i risiko – og omsorgssviktfamilier omfatter et samspill mellom belastet bakgrunn hos foreldrene, stor grad av følelsesmessig umodenhet, rusmiddelbruk, psykiske lidelser og/eller belastet sosialt nettverk, boligproblemer og økonomiske problemer (Killén, 2009).

6.1.1 Omsorgssvikt

Vi lever i et samfunn der det er utstrakt med omsorgssvikt. Det er køer av barn og omsorgsgivere som trenger hjelp både i barnevernet, i den pedagogisk – psykologisk tjenesten i skolen, i barnepsykiatrien og på sosialkontorene. Det er ikke lenger tilstrekkelig med spesialiserte behandlingstiltak. Vi trenger en annen satsning for å kunne skape bedre oppvekst og utviklingsforhold, og ettersom barna som vokser opp med alkoholmisbruk har forhøyet risiko for en rekke problemer og symptomer er dette ekstra viktig.

Som nevnt tidligere i oppgaven omhandler følelsesmessig vanskjøtsel om foreldre som ikke engasjerer seg positivt følelsesmessig i barnet eller ikke er følelsesmessig tilgjengelig for barnet. Følelsesmessig vanskjøtsel skaper følelsesmessige, kognitive og sosiale utviklingsforsinkelser og forstyrrelser. I tråd med dette var det flere av mine informanter som mente de hadde vokst opp med omsorgssvikt.

Det første jeg kommer på er omsorgssvikt. Det handler om at det var mange situasjoner han ikke var der. Det er på en måte det jeg husker mest. Jeg husker kanskje bedre det negative enn det positive.

Her forteller han at det var flere situasjoner faren ikke var tilstede. Han husker best de negative sidene mer enn de positive sidene. Dette kan kanskje ha sine grunner i at når man vokser opp med alkoholmisbruk, forbinder du alt som har med alkohol som negativt, og når da far misbruker alkohol, blir alle tanker rundt far forbundet med negative tanker. Her beskriver han en far som ikke var følelsesmessig tilstede. Faren er trolig mer opptatt av alkohol enn sine egne barn, og da skaper barnet negative bilder overfor faren.

Mye av det sosiale barn gjør på fritiden er ofte å være hjemme hos andre barn for å leke. Foreldre har ansvar for å legge til rette for at dette lar seg gjøre. Mange barn vokser opp med en uforutsigbar verden der de ikke vet hvordan mor eller far er når de kommer hjem fra skolen eller senere ut på ettermiddagen, som gjør det vanskelig for barna å ha med venner hjem. Når barn har bursdag blir en ofte invitert hjem for å feire dette sammen med resten av vennene deres. For barn som vokser opp med alkoholmisbruk fungerer det ikke nødvendigvis slik. Foreldrene kan ha dårlig økonomi som gjør det vanskelig for dem og arrangere selskaper. Det kan også være at foreldrene ikke er i stand til å arrangere selskap for barna på grunn av deres helse og tilstand. Å legge til rette for at barna er sammen med venner er viktig slik at barna ikke føler seg ensomme (Killén, 2009).

Jeg hadde aldri med venner hjem, det gikk ikke, fordi at huset var så rotete. Om det har med pappa sin drikking og gjøre eller om det har med hans personlighet eller en veldig god blanding det vet jeg ikke, men tror det er en god blanding. Det bekymret meg litt om at jeg ikke var normal.

Informanten forteller i sitatet over at hun aldri hadde med venner hjem. Det er uklart for henne om dette var på grunn av drikkingen til far eller om det var fordi det var så rotete hjemme. Men begge situasjonene hindrer at barn ikke kan ha med venner hjem. Det er flaut å invitere venner hjem når ting ikke er slik andre barn er vant til å ha det. Denne informanten bekymret seg over om hun ikke var normal. Om hun skulle være sammen med venner etter skolen måtte dette skje hjemme hos andre. Dette kan føre til at barn blir ensomme, og også etter hvert sosial isolasjon. Ofte i slike situasjoner er ikke foreldre i stand til å se at det er deres feil at barna aldri har med seg noen hjem. De legger ikke til rette for at barna skal ha venner.

Tidligere i oppgaven skrev jeg kort om hva psykisk overgrep handler om (Kap. 2.2.1). Dette er vedvarende holdninger hos omsorgsgiveren som er ødeleggende for eller forhindrer utviklingen av et positivt selvilde hos barnet. Dette omfatter foreldres sterke, negative og/eller irrasjonelle engasjement i barnet hvor foreldres atferd og livsstil skaper en omsorgssituasjon hvor barnet lever med frykt og kronisk bekymring.

Men det er den psykiske biten da som jeg sitter mest igjen med. Den angsten du har. Han var jo utrolig stygg verbal, kjeftet opp, snakket dritt til deg hvor fæl jeg var, hvor fæl jeg og mamma var, at vi skulle stenge han ute, vi måtte jo skjønne hvor glad han egentlig var i oss, bla bla bla.

Her forteller informanten over at det er den psykiske biten hun sitter igjen med. Den angsten hun har. Hun sier videre at han ofte sa stygge ting til henne og moren og kjeftet en del. Dette gjør at man som barn mister et positivt selvbilde av seg selv og farens atferd gjør at det skaper mye frykt og kronisk bekymring for denne jenta. Nedenfor forteller en annen informant om at han ikke var så bekymret når far drakk, de stundene var nesten mer hyggelige.

Jeg husker at han var full når jeg var der også liksom, men de gangene var kanskje mamma borte. Det er kanskje litt rart å si det, men de gangene var det nesten mer hyggelig, det var ikke noe utrygt for meg da. Det er nesten som jeg husker tilbake til det at den sprit lukta var hyggelig.

Her forteller denne informanten at det ikke var utrygt når far var full. De spilte mye spill sammen og hørte på musikk som gjorde at situasjonen ble litt hyggelig. Han sier videre at han husker tilbake som om lukta av sprit nesten var en hyggelig lukt. Det er vanskelig å vite hvorfor dette er tilfellet, men det kan ha sammenheng med at hvis far drakk mye sprit, så minner denne lukta han om faren. Vi kan si at det handler om det forutsigbare i det uforutsigbare. To av mine informanter forteller at de ofte var bekymret om foreldrene ville være i stand til å ta vare på og beskytte barnet og seg selv. De levde med en angst for tapet av foreldrene. De sa videre at de fikset det meste til seg selv, og de kom ofte hjem for å se til at mor hadde det bra. De følte de måtte beskytte mor slik at hun var trygg, og hvis de ikke hadde mulighet til dette fordi de var bortreist, var de kjempe redde hele turen for at ting hadde skjedd hjemme.

Barn av foreldre med alkoholproblemer utsettes ikke bare for overgrep og vanskjøtsel hjemme, men også fra samfunnets side, og til tider hjelpeapparatet. Dette er skremmende og tenke på. Denne type vanskjøtsel kan bestå av manglende evne til å ha barns og foreldres behov for øyet ved kontinuerlig omsorgsfull og ansvarlig undersøkelse, vurdering, hjelp, støtte og oppfølging (Kap. 2.2.1). Dette har trolig sine grunner at temaer som alkoholmisbruk lenge har vært tabubelagt. Barn opplever at andre ser på foreldrene som ”dårlige mennesker”. Dette blir snakket om bak ryggen til både barnet og foreldrene. Barna vet som regel at de ikke har det slik andre har det hjemme, og da kan det være ekstra sårbart at andre snakker om foreldrene bak ryggen på barna. Barnet blir ofte pålagt til og ikke fortelle noen om det som foregår hjemme, og da får de ingen mulighet eller hjelp til å bearbeide det som er vanskelig.

Jeg skal helt ærlig innrømme at når jeg var liten så tenkte jeg at nå er barnevernet nødt til å komme inn her og ordne opp, for det var ikke normalt. Men jeg har tenkt i ettertid at det hadde aldri skjedd, for utenfra så er mamma god og trygg det finnes jo mat og klær og man får måltider slik man skal.

Jeg var redd for å si det som skjedde hjemme til noen, for mamma sa at hvis du sier noe så kommer barnevernet og tar deg, og da var jeg jo livredd for det også, så jeg turte ikke å si det heller. Da blir du helt alene og må vokse opp på barnehjem og sånn sa alltid mamma.

Her forteller den første informanten om at hun nærmest ønsket at barnevernet skulle komme inn og fikse opp, for denne situasjonen hun vokste opp i var ikke normal. Men samtidig ville ikke dette skjedd for at moren hennes var utad veldig hyggelig og klarte og skjule alt som skjedde hjemme. Den andre informanten forteller om en situasjon der moren truet henne om at hvis hun forteller barnevernet hvordan ting faktisk er, kommer barnevernet og tar henne. Det resulterte i at hun ikke turte og si noe, og måtte bære på hemmeligheten helt alene, noe som tyder på psykisk overgrep. Håpløse situasjoner fører ofte til at konflikter avsluttes med resignasjon, oppgitthet, taushet eller trusler. Barn som sitter igjen med slike konflikter, sitter også gjerne igjen med katastrofefølelse. Det blir en stor kamp om å holde misbruket skjult for omverdenen som gjør at dette utarter seg til en katastrofhemmelighet. Hver eneste konflikt kan føles som et tap, et tap av de tilværelsene barnet er vant til, tap av en forelder og tap av beskyttelse for barnet.

For at barn skal klare seg bra når det er et høyt konfliktnivå hjemme, trenger barnet ulike strategier. I kapittel 2 skrev jeg om tilknytning. Trygg tilknytning er barn som opplever tilgjengelige, sensitive, responderende foreldre. Hvis de en gang skal føle seg truet, vet de at foreldrene vil være der for å trøste og beskytte barnet. De som har hatt en trygg tilknytning er ikke garantert ett godt liv, men de har fått en motstandskraft som gjør at de bedre kan hankses med livets utfordringer.

Det betydde veldig mye, det er nok derfor jeg tror det ikke har påvirket meg så mye at han drakk, for jeg visste at han ikke var min far, og de rundt meg var som de alltid hadde vært. Og som sagt gjorde mamma det hun kunne for å skjerme oss og hvordan det påvirket henne også, så derfor har jo det betydd alt at jeg hadde alle de rundt meg som normalt, og den støtten som jeg alltid hadde hatt.

Dette var den eneste informanten som hadde fått mye støtte hjemme. Det har ført til at hun har bedre forutsetninger for å klare seg bra i livet. Denne informanten vokste opp med en stefar som drakk mye alkohol. Å vokse opp med en stefar som drikker mye alkohol er nok

også en stor belastning, men ettersom at hun har hatt begge foreldrene sine til stedet har det kanskje gjort at det har blitt lettere for henne og håndtere alkoholen enn hva andre barn har klart. Mye av dette kan tyde på en trygg tilknytning der foreldre lar barnet være slik det er og gråte når dem er lei seg. Slike situasjoner fører ofte til god psykisk helse for barnet.

Utrygg tilknytning kan vi si er barn som ikke opplever følelsesmessig tilgjengelige foreldre, men som opplever følelsesmessig tilbaketrekning, invadering, kontroll eller uforutsigbarhet. De utvikler strategier, mønstre for å klare å forholde seg til sine foreldre på måter der de sikrer seg best mulig avstand eller tilgang til dem. Når de fikk spørsmålet om hvordan kontakten var mellom dem og den som drakk nå, fikk jeg dette som svar.

Vi har god kontakt nå da. Søsteren min har ikke kontakt med moren min, men jeg syns synd på henne jeg, det er mange år siden jeg har sett henne full, jeg hører henne, hun kan jo være full på telefonen og avlyser avtaler eller får abstinenser og eller er syk og kaster opp og sånn tull, men vi har liksom funnet, hva skal jeg si, måter vi kan fungere på da. Kafe ute eller så kjøper jeg interiør blader så leser vi de eller så lager vi mat sammen. Så jeg prøver å se henne en gang i uka i kanskje noen timer da. Det er det jeg får til.

Her forteller hun at hun har god kontakt med moren nå. Hun har funnet ulike måter de kan møtes på, slik at de slipper og gå i det samme mønsteret som før. En gang i uka i noen timer er det hun får til. Hun sa videre at de aldri snakket om mennesker, men bare overfladiske ting. Dette var fordi hun hadde skjönt at hvis hun pratet om mennesker sammen med moren, ville det bli mye uenighet slik at de ikke klarte å opprettholde den gode kontakten de hadde nå.

Som nevnt tidligere viser barn med desorganisert mønster både unnvikende og motstridende atferd. De er ofte engstelige, ute av stand til å oppfatte voksne som beskyttende og er stadig på kanten av å miste kontrollen over følelser og atferd. Et paradoks er at den forelderen som barnet har behov for beskyttelse og trøst fra, er den forelderen som barnet kan være redd for, eller som ikke har vært i stand til å beskytte det fra skremmende opplevelser.

Det var veldig skummelt og være alene med henne. Jeg husker at pappa orket ikke å være så mye hjemme, så han dro mye på firma turer og sånn. Søsteren min var etter hvert gammel nok, hun er jo fem år eldre enn meg, så hun var hos venner og trente ekstra for å komme seg vekk. Og da ble jo jeg alene med henne, da var det litt omsorgssvikt.

Her forteller jenta at det var skummelt og være alene med moren. Hun viste aldri hva moren ville finne på, og hun syns det var ubehagelig at hun drakk så mye alkohol. Barn som vokser opp med alkoholmisbruk møter konstant en dominerende holdning eller et atferdsmønster hos foreldrene som er ødeleggende eller hindrer positiv utvikling av barnets selvfølelse. Barnet vokser opp med en redsel om foreldrene er i stand til å ta vare på seg selv eller barnet. Slik som informanten sier overfor er hun redd når hun er alene med mor, og mener da at det er litt omsorgssvikt. En av grunnene til dette kan kanskje ha noe med at moren er mer opptatt av sin egen indre verden, sine egne problemer og behov slik at hun ikke klarer å engasjere seg aktivt i denne jenta.

Som nevnt i kapitel to er barn som vokser opp med alkoholmisbruk mer sårbare enn andre barn, og de blir ofte kalt de usynlige barna. Det er ikke alltid lett og fange opp disse barna i skolen, for de gjør ofte slik de får beskjed om. Barn som vokser opp med alkoholmisbruk har også større sjanse enn andre barn for å få psykososiale problemer.

6.1.2 Barns psykososiale problemer

Som tidligere nevnt kan barn som vokser opp med vanskelige forutsetninger i større grad utvikle psykososiale problemer enn hva andre barn kan. Det blir vektlagt at foreldre som prioriterer rusmidlene bryter grunnleggende forestillinger om hva foreldre skal være for barn. Opplevelsen av sviktende foreldreansvar skaper utrygghet og lav tiltro til egen betydning. De utfordringene barna står overfor kan gi livsmestring og mot, men også følelse av avmakt og bidra til alvorlige symptomdannelser (Killén og Olofsson, 2003). Alle barn har ulik grad av sårbarhet, ressurser og mestringsevne. Noen foreldre som drikker mye alkohol er ikke i stand til å se sine egne barns behov. Barnet kan bli tillagt foreldrenes følelse av skyld og utilstrekkelighet og blir behandlet deretter, eller bli tillagt foreldrenes utrygghet og angst og bli utsatt for invadering (Killén og Olofsson, 2003). Nedenfor så er det et eksempel på det.

Og da fikk jeg, vet ikke hva jeg skal kalle det jeg, men depresjon. Da skulka jeg skolen veldig mye da, i 10 ende klasse, det var ingen av lærerne som så det, fordi de tenkte siden jeg var så flink, så brydde de seg ikke, fordi de visste at jeg presterte og at jeg gjorde leksene og sånn.

Her forteller denne informanten at hun fikk depresjon når hun var 15 år gammel. Dette fortalte hun i forbindelse med spørsmålet om hvilke signaler hun sendte ut på at hun hadde det vanskelig. Hun skulket mye, men det var ingen av lærerne som tok henne til side og kommenterte dette. Som nevnt i delkapittel 2.5 bruker profesjonelle ulike strategier for å

beskytte seg selv i møte med foreldre og barn i omsorgssviktsituasjoner. Strategiene er ofte overidentifisering, benekting, bagatellisering, distansering, bruk av drømmeløsninger og forenkling. Det kan tenkes at lærerne i denne situasjonen har tenkt at siden denne jenta er så flink på skolen, er det nok ingenting som er i veien, de har med andre ord forenklet situasjonen. Slik jeg nevnte i delkapittel 2.3.1 viser undersøkelser at barn som vokser opp i familier med alkoholproblemer har langt flere helseproblemer av både fysisk og psykisk art. Det er viktig å huske på at barn som vokser opp under vanskelige vilkår, kan tilsynelatende være velfungerende samtidig som de strever med sine opplevelser. Det kommer tydelig fram i sitatet overfor. Jenta var lei av situasjonen hun var i og fikk depresjon som gjorde at hun skulket mye på skolen. Ingen hadde sett hvordan hun hadde hjemme, så denne skulkingen kan nettopp være et rop om å bli sett og om å få hjelp. Det som ofte kan oppleves som mest skremmende for barna er at de kan oppleve plutselig endringer når foreldrene har drukket mye. Barna lærer seg å være på vakt og blir ytterst følsomme overfor det følelsesmessige klimaet i familien til enhver tid. Barnet får ikke sine opplevelser bekreftet, fordi det blir møtt med at problemet ikke eksisterer i familien. Mange barn opplever også at de er skyld i familiens problemer, og de bestreber seg på å forandre sine foreldre (Weiseth og Dalgard, 2000). Nedenfor er det beskrevet et sitat fra henne ene informant som forteller om skamfølelsen hun satt med over morens oppførsel.

Fordi før jeg skjønnte at noe var galt, eller før jeg turte å innrømme at mamma ikke var helt slik hun skal være, så skammer man seg over det. Du tror det er din feil. Og den hemmeligheten, det var ingen som visste om det før pappa skilte seg fra mamma, og da var jeg 15 år. Så i 10 år da var det ingen som hadde visst om det. Så da var det meg, og søsteren min og faren min som gikk rundt med en dyp familie hemmelighet som vi følt at alle måtte bevare. Du skammer deg over det, så det ble et sort hull. Du klarer ikke å si det til noen, du har så lyst, men du klarer det ikke.

Barn er ofte sterkt belastet med skyld, og føler ansvar for den situasjonen de er i. Dette innebærer blant annet at de kan ha vanskelig for å nyttiggjøre seg tiltak. I arbeid med barna er det sentralt i slike situasjoner og forsøke å frigjøre dem fra den opplevelsen av ansvar og skyld de ofte plages av. Jenta her hadde veldig lyst til å si noe, men hun klarte det ikke. Senere fortalte jenta at hun hadde et stort ønske om at noen tok henne med inn på et rom og spurte helt til de fikk svar. Dette viser at barn som vokser opp med vanskelige situasjoner i hjemmet har som oftest lyst til noen får vite om deres situasjon. Det er tungt å bære på en slik hemmelighet, og det kan føre til at du føler deg veldig ensom. Det også ende med at du isolerer deg sosialt fordi du ikke føler deg bekymringsløs som de andre barna.

Barn og unge er opptatt av å være som andre barn. Dette kommer nok spesielt til uttrykk i tenårene hvor selvfølelsen kan være skjør og veksle fra dag til dag. Barnet sammenligner seg med andre i forhold til klær og annet utstyr. Dersom du vokser opp med alkoholproblemer, vet man at økonomien som oftest er anstrengt eller dårlig. Men de senere årene har også drikkekulturen på Oslos vestkant blomstret opp. Her bor det som regel ressurssterke foreldre som prioriterer hytteturer i helgene fremfor å være sammen med sine egne barn (Dokka, 2013). Alkoholen er lett tilgjengelig for disse ungdommene, og det er kun et tastetrykk unna for å invitere hele skolen til fest. Dokka (2013) skriver at både foreldrene og ungene drikker med begge hendene. Dette viser at familier med rusproblemer ikke alltid har dårlig råd. To av mine informanter snakket om trang økonomi som et stort problem, og de følte at de ikke var normale. De kunne ikke være med på de fritidsaktivitetene de ønsket og de følte seg til tider hindret i å gjøre ting som andre barn hadde muligheten til å gjøre. De unge kan være flau over at foreldrene ikke har penger til å kjøpe ting som andre jevnaldrende har. Dette kan få konsekvenser for barna deres og hva de kan være med på sammen med andre venner.

Det var kanskje mer ting som stoppet oss på grunn av økonomien, det irriterte meg voldsomt, men det var et økonomisk problem og ikke problem med vilje til å delta.

Her sier denne jenta at økonomien var dårlig, og det hindret henne i å delta på aktiviteter som hun ønsket å delta på. Hun sa senere i intervjuet at de hadde så dårlig økonomi på grunn av farens alkoholproblem at hun måtte gå med hjemme sydde klær, noe som førte til at hun ble mobbet. Jenta var flau over at hun ikke fikk de klærne andre jevnaldrende hadde. Jeg har nevnt flere ganger tidligere at alkoholmisbruk ofte fører til trang økonomi, og dette vil også gå utover barna. Voksne er kanskje ikke alltid så flinke til å tenke over at dette får konsekvenser for barn ettersom de har alt det nødvendige de trenger, men for barna selv kan det få store konsekvenser. Det å ikke ha muligheten til å være med på en skitur eller en fotballcup fordi foreldrene ikke har nok penger, kan føre til ensomhet og sosial isolasjon. Disse tingene betyr ofte mye for barna, fordi de både øker trivselen og at barna føler seg som andre barn. Det kan ofte være vanskelig for skolen og se at familien har økonomiske vansker hvis barnet har alt utstyr som er nødvendig.

6.2 Skolen

Alle elever bør få oppleve å lykkes i skolen, men fremdeles er det mange som ser tilbake på en skolegang preget av nederlag, utrygghet, motgang og avvisning. En inkluderende skole handler om at alle elever får en følelse av tilhørighet, at de blir sett og hørt, og at de får

innflytelse på å utforme sitt eget læringsmiljø. Skolen er en viktig arena der barn oppholder seg mye i sitt liv. Skolen har ansvar for å se og anerkjenne alle elevene, og legge til rette for at alle elever blir godt ivaretatt. Dette er en stor oppgave for skolen sin side. Mine informanter opplyste om at savnet var stort om å bli sett, og de tror situasjonen hadde blitt lettere for dem om de hadde fått den anerkjennelsen de trengte. De ønsket også at skolen skulle se dem, og prate med dem om de vanskelighetene de hadde hjemme. Skolen og lærerens forhold til barn i risiko – og omsorgssviktsituasjoner og til barnevernet har lenge fått lite oppmerksomhet. Barnevernet blir ofte betraktes som siste utvei for skolen psykososiale problemløsningsarbeid, og blir først trukket inn når skolens egne tiltak ikke fører fram.

Jeg syns bare det er kjempe viktig å sette fokus på det, for det er noe du bærer med deg hele livet. Det sette fysiske spor i deg og psykiske spor i deg som du bærer med hele livet. Jeg tror kanskje jeg er mer nervøs enn andre. Og det at du er kjempe sårbar. Ikke glem at selv om det ser ut som folk er kjempe sterke, er det ikke nødvendigvis sånn det er. Ikke undervurder hva alkoholisme gjør med et menneske. Det er alt for mye undervurdering av det. Du blir aldri ordentlig ferdig med det. Du vil alltid bære det med deg, du vil alltid ha en sorg, du vil alltid ha en tapt barndom, du vil alltid være litt usikker. Det er viktig å huske på at det er omsorgssvikt, i høyeste grad.

Det er først når skolen tiltaksapparat ikke makter og hankses med problemene at barnevernet kobles inn. Overfor forteller informanten om at det er viktig å rette fokus mot barn som vokser opp med alkoholmisbruk. Slik hun sier setter det både fysiske og psykiske spor som man bærer med seg hele livet. Hun sier videre at det er alt for mye undervurdering om hva alkoholisme gjør med deg som mennesket. Dette sitatet understreker hvor viktig det er for skolen å koble inn barnevernet. Det er ikke alltid slik at barna skaper store problemer for lærerne når de har det vanskelig. Slik hun sier det er det noe man aldri blir ferdig med, du vil alltid ha en sorg, du vil alltid ha en tapt barndom, og du vil alltid være usikker. Slik denne informanten sa videre i intervjuet ønsket hun hjelp fra skolen. Hun ønsket hjelp til at faren skulle forsvinne ut av hjemmet, og at hun kunne leve et trygt og godt liv videre.

6.2.1 Hvordan elevene føler seg møtt - å se og bli sett!

For å kunne skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med alkoholmisbruk er det et grunnleggende element å bygge tillit til elevene. For at dette skal være gjennomførbart er det viktig at lærerne og andre voksenpersoner i skolen ser barnet. Dette innebærer at læreren viser barnet at han/hun vet at hjemmesituasjonen og livet ikke er enkelt, men at han/hun likevel er der i form av hjelp og støtte (Sundfær, 2012). Gjennom tilstedeværelse, stemmen

og evnen til å være i kontakt viser den voksne at barnet er sett og tatt på alvor (Lund, 2004). Om lærere liker det eller ei, og om de orker å ta det inn over seg, kommer ikke lærere unna med at de er betydningsfulle voksne for elever (Lund, 2004). Når jeg spurte mine informanter om de ble sett, var alle enstemmig og sa at det ikke var tilfellet, men at flere av dem ønsket å bli sett. Hun ene ble sett i slutten av 10 ende klasse, der hun ble sendt videre til helsesøster.

Jeg tror nok hvis noen hadde sett meg, så hadde jeg benyttet det, men det var jo ingen som gjorde det. Det hadde nok betydd mye.

Her forteller denne informanten at det hadde betydd mye for henne å bli sett. Alle trenger og bli sett. Når en ikke har så mange ord og komme med, så kan et klapp på skulderen være til stor hjelp. Et godt og tillitsfullt forhold til lærer kan være med på å redusere barnets følelse av ensomhet, i tillegg til å gi barnet en trygg plattform hvor han/hun kan diskutere tanker og følelser. Ruud (2011) skriver at måten barnet blir møtt på av voksne har betydning for hva barnet velger å fortelle. På en annen side kan lærerens følelse av manglende kompetanse føre til at møter med barn av alkoholmisbrukende foreldre kan oppleves som problematiske. Dette kan føre til at eleven ikke tørr å prate med læreren og gjemmer seg mer vekk enn andre barn. Når jeg spurte mine informanter om de følte at skolen og lærerne hadde den rette kompetansen for å møte elever som vokste opp med alkoholmisbruk i hjemmet fikk jeg ulike svar.

Mitt ærlig første svar på det er nok nei. Jeg føler at det var en helt annen tid. Jeg tror det har skjedd mye på den tiden også. Det var nok fortsatt en stillhet rundt alkohol. Jeg gjorde det ikke som ett tema, og de gjorde det ikke som ett tema. Kanskje lærerne kunne sett noe, hørt noe, tatt det opp med helsesøster osv. Kanskje jeg kunne fått snakket om det til andre profesjonelle på et tidligere tidspunkt, det hadde kanskje styrket meg mer. Jeg vet at læreren min ikke var til stedet. De var ikke gode på det, helt fraværende.

Her forteller en annen informant at han ikke syns lærerne hadde den rette kompetansen for å møte barn av alkoholmisbrukende foreldre. Han begrunner dette med at det var en annen tid når han gikk på skolen. Det er fortsatt stillhet rundt alkohol, og i noen tilfeller er nok skolen litt redd for å spørre elevene om alt er bra hjemme og på skolen. Mye av dette kan være fordi man er redd for hva man får til svar og man er også redd for at elevene ikke skal takle å få slike spørsmål. I mange tilfeller er nok vi litt forsiktige med å stille spørsmål, noe som blir bekreftet av sitatet overfor. Han ønsket at noen skulle spørre, i stedet ble det stillhet rundt temaet, som i noen tilfeller kan gjøre det verre for eleven det gjelder. En annen informant er enig med sitatet overfor om at det ikke var nok kompetanse rundt temaet alkoholmisbruk på skolen hun gikk på.

Nei, det tror jeg ikke. Jeg tror hun ble tatt litt på senga, det virket som om hun var veldig overrasket.

Dette er en annen informant som fortalte læreren sin hvordan hun hadde det hjemme når hun var 15 år. Det læreren gjorde var å vidererapportere eleven til helsesøster uten å prate med eleven om det. Hun ble sett, og fikk hjelp, men ikke på den måten hun ønsket. Her viser læreren tydelig at hun ikke hadde nok kompetanse rundt dette temaet, og henviste henne til mer kompetente instanser. Med tanke på at flere av mine andre informanter følte manglende kompetanse fra skolens side virker det å være et paradoks at de andre barna også ble vidererapportert til andre instanser. Men vi kan jo stille oss spørsmålene om det alltid er nødvendig at barn av alkoholmisbrukende foreldre skal bli henvist videre? Er det ikke mer nødvendig at skolen har den rette kompetansen for å møte disse elevene? Litt informasjon om mulige konsekvenser og også kompetanse innenfor hvordan en skal fange opp disse elevene tidlige kan tenkes er viktigere. Da får elevene følelsen av å bli sett og skolen blir et trygt sted for elevene å være. Det å tørre å være den trygge voksen er viktig i en slik situasjon. Å være en god lærer og et trygt medmenneske innebærer å kombinere kunnskapsmessig driv med menneskelig varme i rette porsjoner (Imsen, 2009). For å skape denne gode relasjonen, bygge tillit og forså barnet bedre, er det viktig at læreren tar seg tid til den enkelte (Lund, 2012).

Så var det, jeg fikk ikke en sekser på en prøve i naturfag, så jeg knakk sammen da, så måtte hun ta meg med ut på et rom, jeg hikstet så fælt, dette var på slutten av 10 ende. Så tror jeg at jeg endelig fikk utløp for alle de årene, for jeg hadde jo bare holdt det inne. Så spurte hun hva er egentlig årsaken til det her, så jeg klarte ikke å si at mamma er alkoholiker, men jeg klarte å si at mamma har psykiske problemer. Og det var jo egentlig det som var årsaken. Så sa hun bare sånn det er det det er. Er du redd for bli som moren din, jeg tror bare at hun endelig skjønnte, hun begynte jo å gråte for hun ble så satt ut, så etter det så var hun kjempe snill mot meg. Så dagen etter på så tok hun meg liksom til helsesøster, og da hadde jeg ikke lyst til å snakke om det i det hele tatt, for da hadde jeg tømt meg. Prøvde å gi meg brosyre og sånn, nei det var ikke det som ville funke for meg. Men jeg skulle gjerne ha fortalt henne om det nå.

Her viser denne informanten til en episode der hun ble sett av læreren sin. Læreren hadde nok aldri vært i en slik situasjon før, og det eneste logiske for denne læreren var at eleven trengte samtale med helsesøster. Det er en fin ting og tenke det ettersom helsesøster ofte har mer kompetanse innenfor psykisk helse, men det er ofte et stort fremskritt å klare å åpne seg for en person, og da er det viktig at lærere setter av tid slik at elevene får tømt seg til nettopp det mennesket eleven har åpnet seg for. Det viser at eleven har tillit til deg som lærer. Som jenta sa ønsket hun ikke å prate om det dagen etter, da hadde hun allerede tømt seg. Hun sa senere i intervjuet at det var veldig skuffende at læreren ikke tok tak i det der og da. Det å være

anerkjennende krever at vi tar i mot det den andre kommer med, uavhengig av hva vi selv mener, føler og tenker om det den andre formidler. Kanskje vi rett og slett ikke orker å ta inn over oss ubehagelige følelser? Noen ganger makter vi ikke å ta i mot de vanskelige følelsene fordi de får oss til å føle oss maktesløse. Å tåle andres smerte koster, det tar tid. Det krever oppmerksomhet og det krever at vi lar være å vurdere og at vi tørr å gå inn i en subjekt-subjekt relasjon til andre (Lund, 2004).

Anerkjennelse er et begrep som de fleste kjenner og har et forhold til. Det handler om måten vi forholder oss til hverandre på, en levd måte å være sammen med andre på. Det handler om å ha subjekt-subjekt holdning til den andre. Selve ordet anerkjennelse består av delene an og erkjennelse. Erkjennelse betyr forståelse. Og det å forstå en annen er ikke bare å nikke bekræftende til det den andre sier, det innebærer også en evne til å kunne sette seg inn i den andres opplevelsesverden (Lund, 2004). For å skape gode vekstbetingelser er evnen til å se elevene en av de viktigste målsettingene for en lærer. Alle trenger å bli sett. Kunsten blir her å se elevene på den måten som passer denne eleven (Lund, 2004). Det var tre av mine informanter som ikke følte seg ivaretatt av skolen på noen som helst måte. Ingen lærere spurte hvordan de hadde det, og det var heller ingen som nevnte foreldre - hjem situasjonen til de tre informantene.

Elever har ulike erfaringer med å føle seg sett, og dette henger sammen med mange ting. Dette er erfaringen med foreldre og søsken til opplevelser fra lek og samspill med andre barn og voksne. Noen elever har større iboende trygghet som gjør at de henter det de trenger fra andre ved å være synlige. Disse elevene blir automatisk sett, og vi trenger ingen påminnelse fra dem. Det er også elever som blir sett på grunn av de lager uro. De skaper frustrasjon i klasserommet, men de får sin oppmerksomhet og blir sett. Jeg spurte videre mine informanter om hvordan de var som elever på skolen, og da var det noen av dem som svarte at de hadde gjemt seg litt bort.

Jeg satt vel kanskje med den følelsen at hvis jeg var stille så var det ingen som så meg, du forsvinner litt i mengden, og det var greit. Kanskje jeg har gjemt meg litt vekk. Men jeg har nok ønsket å være litt borte i en krok. At jeg kunne sitte for meg selv og ikke si noen ting, var det jeg likte best.

Her forteller hun at hun gjemte seg bort og ønsket aller helst å være i en krok slik at hun kunne jobbe stille for seg selv. Når vi snakket videre rundt dette temaet, var det uklart for henne om hvorfor hun hadde gjemt seg bort, men det kunne kanskje ha en sammenheng med at hun følte seg ensom ble til tider mobbet. Når elever gjemmer seg bort, trenger vi ekstra

påminnelser om at personen er der. De bråker ikke, de tørr ikke å svare dersom det ikke kjennes helt trygt, de krever lite, og de er vanskelig å få øye på i mylderet av elever som krever vår oppmerksomhet og vårt blikk (Lund, 2004). Det å se og bli sett handler ikke bare om å se eleven, men det handler om å se hele eleven, også bak atferden. Her blir det viktig å tenke på hvordan vi kan løfte elevenes sterke sider frem i klassen (Lund, 2004). Utgangspunktet for at dette skal skje er en god dialog med elevene.

Jeg tror nok lærerne var oppmerksomme på at jeg ble mobbet, men jeg ble jo aldri spurt om noe. Mamma kom på foreldremøte som god og trygg, pappa deltok aldri i slike ting, da så de at mamma var jo flink mor. De så sikkert hva som skjedde, men det var ingen som sa noe om det.

Her forteller informanten om at hun tror lærerne visste at hun ble mobbet, men de spurte henne aldri. Det er vanskelig å si om lærerne var oppmerksomme på dette eller ikke, men å prate med elevene er viktig uansett. Hadde lærerne kommet bort til denne jenta her og spurt om hvordan det gikk, hadde hun kanskje nevnt noe om at det er vanskelig på skolen fordi hun ble mobbet. Hadde læreren fått vite dette fra jenta kunne læreren tatt tak i dette med gang, så hadde det kanskje blitt stopp på mobbingen. For at alle som jobber rundt elevene i skolen skal vite hvordan en elev har det, er det viktig med møter og gode samtaler rundt enkelte elever. Dette er det vi kaller tverrfaglig samarbeid.

6.2.2 Samarbeid med hjemmet

I delkapittel 3.2 skrev jeg at et godt samarbeid mellom skole og hjem er sterkt nødvendig for at elevene kan forbedre sitt læringsutbytte og få for og flere positive erfaringer fra skolen. Det kan også tenkes at et godt samarbeid mellom skole og hjem er med på å bidra for gode vekstbetingelser for barn.

Tidligere forskning viser at foreldrenes holdninger, engasjement og bakgrunn har stor betydning for elevenes trivsel og prestasjoner i skolen. Samtidig er ikke et godt samarbeid viktig kun med tanke på elevenes læring og utvikling, men det er også betydningsfullt for foreldrene. Gjensidig informasjon, dialog og medvirkning kan gjøre foreldrene tryggere på at deres barn har det bra, samtidig som foreldrene har muligheten til å diskutere problematiske situasjoner med skolen (Nordahl, Sørli, Manger & Tveit, 2005). Et kjennetegn ved de skolene som best fremmer læring hos alle elever er at de respekterer familievariasjoner og har et stort ønske om å ha kontakt med alle skolens foreldre.

Hovedsiktemålet med samarbeidet med hjemmet må alltid være felles problemløsning til barnas beste. Det er vanskelig å få til et godt samarbeid uten gjensidig respekt og uten tosidig informasjonsutveksling. Dette innebærer ikke bare at fagpersoner, som lærere, førskolelærere, psykologer, barnevernspedagoger og sosionomer, bruker sine profesjonelle ferdigheter, men at de betrakter foreldre som fullverdige samarbeidspartnere i utdanningen og oppdragelsen av egne barn (Nordahl et al. 2005). Tidligere var foreldrene i større grad enn nå nødt til å akseptere og avfinne seg med hva spesialistene bestemte, både når det gjaldt innleggelse i institusjon eller om behandlingsopplegg. Disse erfaringene har etter hvert vist at det ikke er noe egnet måte å få til et godt samarbeid på. Det forventes at omsorgsgiverne er aktivt med i planleggingen, gjennomføringen og evalueringen av tiltakene som settes inn for å fremme barnas utvikling. Dette bidrar til at foreldre får en aktiv og likeverdig rolle (Rye, 2002). Når jeg spurte mine informanter om hvordan samarbeidet mellom skolen og deres hjem hadde vært fikk jeg ulike svar.

Jeg tror ikke det var noe jeg, jeg tror de tenkte at jeg var så flink at de trengte ikke å snakke med faren hennes, utover den obligatoriske kontaktlærertimen, en gang i året, eller en gang i halvåret eller hva det var.

Her forteller informanten at det ikke var mer samarbeid med hjemmet annet enn de obligatoriske timene de hadde. Denne jenta var flink på skolen, og gjorde alt hun fikk beskjed om. Men denne jenta gråt også hvis hun ikke gjorde det så bra som hun håpet på. Læreren merker slik oppførsel når de deler ut resultatene fra en prøve. Om de hadde tatt henne til side og spurt hvorfor hun gråt, og om det var noe galt kunne vært til stor hjelp for jenta. Et annet alternativ kunne også vært og ringt hjem for å høre om alt var slik det skulle være, og eventuelt fortelle jentas far om oppførselen hennes slik at han kunne pratet med henne. Det finnes flere løsninger på hvordan en skal håndtere slike problemer, men når man er opp i situasjonen er det vanskelig å vite hva som er korrekt å gjøre.

Som nevnt i delkapittel 3.3 finnes det ikke fasitsvar på hva som skal til for å skape et godt foreldresamarbeid. Noen ønsker mye kontakt andre ønsker mindre. I samarbeid med foreldre er også den anerkjennende kommunikasjonen viktig. Uavhengig om vi er enige i den enkelte foreldres oppdragerstil eller valg, er utgangspunktet for en god dialog at vi møter dem der de er. Dette betyr at vi må lytte, vise interesse for det dem sier og at vi gjør det vi kan for å forstå og respektere dem (Lund, 2004). Vi kan møte mange utfordringer i et slikt møte, blant annet kan vi syns foreldrene ikke gjør en god nok jobb som forelder. Foreldres kompetanse på eget barn er en viktig ressurs for at lærere skal forstå elevene bedre. Uansett hvilke

foreldre vi samarbeider med, må utgangspunktet være at foreldre i bunn og grunn vil barnas beste.

Mellom mamma så var nok det eksemplarisk, bortsett fra at ingenting ble snakket om. Men det har vel litt med generasjon også. Mamma går ikke til skolen og forteller at ektemannen drikker mye alkohol, den samme generasjonsproblematikk. Hun må jo ha tenkt at dette ikke er en normal situasjon og vokse opp i.

Når det kun er en forelder som møter opp på samtaler med skolen, og denne forelder ser ut til å ha det veldig bra, er det vanskelig for skolen og plukke opp hva som skjer i hjemmet. Dette er tilfellet i sitatet overfor. Informanten forteller også at det trolig kan ha med generasjonen og gjøre. Å prate om psykososiale problemer var mer tabubelagt før enn det er nå. Selv om det fortsatt er litt tabubelagt. Å fortelle skolen som datteren går på at mannen drikker mye alkohol hadde trolig ikke skjedd nå heller, men det hadde kanskje vært lettere å plukke opp ettersom det er mer kunnskap om alkoholmisbruk i dagens samfunn. Om en fatter mistanke om at ting ikke er så bra, er det en idé og spør om begge foreldrene kan komme til neste møte. Som profesjonelle står vi her overfor store følelsesmessige og holdningsmessige utfordringer, og balansen mellom å skape tillit og å være direkte og stille krav er vanskelig. Vanskelig er det også å ivareta barnets interesser primært uten å skremme foreldrene vekk (Killén og Olofsson, 2003).

Du har opplevd ting og erfart ting som mange aldri noen ganger kommer til å være i nærheten av å se. Jeg syns det er undervurdert hva alkoholisme gjør med barn.

Denne informanten jobber selv med barn i dag, og prøver hele tiden på å være flink til å huske og spørre barna om hvordan de har det i dag og også hvordan de har det hjemme. Å vokse opp med alkoholmisbruk kan ødelegge mye for ett hvert menneske. Det er viktig at skolen tar tak i slike problemer på lik linje som andre problemer, og ikke undervurderer hva alkoholmisbruk gjør med barna. For å få til dette er det viktig å ha et tett samarbeid med hjemmet, og om man da mistenker noe er det lettere å innkalle til samtale eller ringe hjem og høre om alt er bra. Ut i fra hva mine informanter sa gjennom intervjuene, kan mye tyde på at det er mange barn som vokser opp med misbruk som ønsker tettere oppfølging fra skolen.

6.2.3 Tverrfaglig samarbeid

Skolestart er ofte et positivt vendepunkt for mange barn. Når barna begynner på skolen lærer de nye ferdigheter. Alle barn trenger voksne som bryr seg om dem, snakker med dem og spiller/leker med dem. De trenger også veiledning og grenser og hjelp til å uttrykke følelser

på en hensiktsmessig måte (Sundfær, 2012). Barn lever i ulike familier, med ulike familiekultur og åpenhet om vanskeligheter i familien. Barn som ikke informeres, bygger sine tanker og følelser på det de opplever av mors eller fars handlinger som kan virke skremmende eller forvirrende. For barn som ikke har fått mulighet til å meddele seg åpent om sine tanker og følelser rundt mors eller fars problemer/sykdom og kanskje sin engstelse for fremtiden, vil det være av stor betydning å få møte en som kan gi støtte og kunnskap om det barnet har fantasert om og er bekymret for. Når jeg spurte mine informanter om hvem de ble forklart hva alkoholmisbruk var, svarte hun ene:

Jeg ble ikke forklart det av noen. Jeg skjønnte det når jeg ble eldre at det var slike det var.

Her forteller hun at hun aldri ble forklart hva alkoholmisbruk var, men skjønnte det selv etter hvert som hun ble eldre. Barn som lever med taushet omkring foreldrenes sykdom, bruker krefter på å tilpasse seg situasjonen best mulig og på å få finne kunnskap rundt sykdommen. Når det er taushet rundt sykdommen, lærer barn at det også kan hefte skam ved mors eller fars plager og atferd. Som nevnt overfor måtte denne informanten finne det ut selv. Hun sa selv at hun brukte lang tid på å skjønne hvorfor far var så annerledes i perioder og hvorfor han sov langt ut på dagen. Hadde noen fortalt henne hva alkoholmisbruk innebar, hadde kanskje ting vært annerledes.

Det var ganske slitsomt. Du blir bare så flau, rett og slett, du blir utrolig flau. Du er så redd for at noen skal se at hun er full, bare redd for hva hun skal si når hun åpner munnen.

Dette sitatet omhandler hvor datteren er flau over morens oppførsel. Hun følte at hun ikke kunne snakke om det til andre fordi ingen ville forstå, og hun tenkte at ingen andre levde i en lik situasjon. Ettersom barn ofte tenker annerledes rundt det å være full, er du ofte redd for at noen skal se foreldrene dine fulle. Det kan være vanskelig å snakke med læreren om det. Barn har ofte ikke de ordene som kan forklare situasjonen om tanker og bekymringer de sitter med. Sundfær (2012) skriver at lærere syns det er vanskelig når et barn benekter problemer i forhold til hjemmesituasjonen når de har mistanke om at det er noe barn strever med.

Jeg hadde tre lærere på ungdomsskolen som jeg var veldig knyttet til. Veldig godt forhold til dem, men vi snakka aldri om hvordan jeg hadde det hjemme. Gud hvor mye jeg savna det. Bare en person hadde spurt meg om hvordan har du det egentlig hjemme, for da hadde jeg fortalt det. Men jeg hadde ikke mot og begreper nok til

greie å gå til en voksen person og si det selv. Men hadde noen bare spurt meg, så hadde jeg fortalt hvordan det var.

Her forteller informanten at hun savnet og få spørsmål om hvordan hun hadde det hjemme. Hun tror selv at hun hadde fortalt det om noen hadde spurt, men det var det ingen som gjorde. Mange barn som vokser opp med alkoholmisbruk, vokser også opp med fraværende foreldre. De savner ofte voksne som tar ansvar, er trygge og tørr å gå inn i relasjoner med dem. Tverrfaglig samarbeid kan være en løsning for å skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med alkoholmisbruk. Endringer i både helsepersonelloven, spesialisttjenesteloven og barnevernloven gir muligheter for et slikt samarbeid. Som nevnt i kapittel 3 har vi alle et personlig forhold til hvordan barn og foreldre skal være, og hvordan de skal ha det. Dette kan både være en ressurs i tverrfaglig samarbeid og til tider også en belastning. Arbeid med både foreldre og barn i utsatte situasjoner berører utøverne følelsesmessig, og dette påvirker også vår funksjon i tverrfaglig samarbeid. Det kan skape samarbeidsproblemer hvis det er noen som ser foreldrenes omsorgssvikt, mens andre ikke gjør det. Det første en pedagog bør spørre seg selv om hvis en bekymrer seg for et barns omsorgssituasjon er hvilket ansvar jeg har i denne situasjonen (Killén, 2009). Det sentrale organet i denne type saker er barnevernet. Barnevernets hovedoppgaver er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg i rett tid. Men for at barnevernet skal få mulighet til dette, er det nødvendig at skolen og annet personell melder saken til barnevernet. Skolen og aktivitetsskolen har muligheten til å observere barna hver dag. Det gjelder forholdet til hverandre, til lærere og til læring. Lærere kan registrere om elever trives, om de kan konsentrere seg eller om de er tilbaketrukkne, uengasjerte eller urolige. Killén (2009) skriver at skolen og aktivitetsskolen er en uutnyttet ressurs når det gjelder barn som omfattes av barnevernsundersøkelser. Skolebarn trenger og en hånd og holde i gjennom slike prosesser.

6.2.4 Samtaler med elevene

De erfaringene og opplevelsene som mine informanter sitter igjen er, er viktige opplevelser som man må ta på alvor. Det er de utsatte barna som vet hva de virkelig ønsket når de gikk på skole, og ikke minst det er de som kan si hva de trengte på den tiden. Jeg spurte alle mine informanter om hvilke signaler de sendte ut, og hvilke signaler de tenkte andre barn sender ut. Jeg spurte også hvilke råd de vil gi dagens lærere.

Det var vel skulkingen, gråting når jeg ikke gjorde det bra, at jeg virkelig var fokusert og fulgte med, at jeg trente så mye. Jeg ville sett etter de som gråter lett, de som har en eller annen følelsesmessig reaksjon som er sterk da, eller sinne, bekymrer seg, er redde eller, sånne ting. De barna som surrer litt og de som har det fint og greit, de har det kanskje best også, de som ikke har noen bekymringer. Alt det som på en måte avviker da fra den normale, hvis man klarer å finne på en måte hva som er normal atferd. Både på pluss og minus siden. De som også er stille. Og også det at man ikke tenker at det alltid et problem dersom man ikke følger med, det er så mange som alltid skal angripe den som ikke sitter, men også de som sitter og følger med, jeg syns det også blir litt feil.

Her er det tydelig at denne jenta har sendt ut flere typer signaler som ikke har blitt fanget opp. Når noen gråter etter at de har fått utdelt resultater fra prøver som de ikke er helt fornøyd med, kan det tyde på dårlig selvtillit og usikkerhet. Når mennesker er usikre er det ofte en grunn til det, og da kan mye ligge i hvordan foreldrene behandler barna. I denne situasjonen som sitatet overfor beskriver er også skulkingen et tegn på man ikke har det så bra, og for å finne ut hvorfor elever skulker mye er det nødvendig med samtale med elevene. Å bygge trygge relasjoner slik at eleven tørr å prate er en viktig forutsetning. Her kommer denne informanten med en rekke tips om hva skolen kan gjøre for å fange opp barn med alkoholmisbruk. En spesialpedagog er også en stor del av dette arbeidet. En spesialpedagog kan ta ut elvene fra timen og få til en god samtale. Det er viktig at lærere forteller andre profesjonelle på skolen hvordan elevene er, slik at spesialpedagogen kan bistå i de ulike sakene. Også når lærere har time, og eventuelt når spesialpedagogen er i timen for å observere, er det viktig å se alle elevene og ikke bare dem man observerer. Slik informanten sier i sitatet overfor er det viktig å finne ut hva som er normal oppførsel. De som ikke oppfører seg innenfor normalen, som selvfølgelig vil variere fra lærer til lærer, kan man ta til side og prøve å prate med dem. Dette gjelder både de unormale stille og de unormalt bråkete. Det å sitte fint ved plassen sin og ikke si noe i løpet av en skoledag, er ikke en ønskelig atferd for de elevene som har det slik. De er kanskje usikre og vet ikke helt hvordan de skal gå fram i sosiale situasjoner. For at dette kan hindres er det viktig at lærerne er tydelig voksen og alminneliggjør det å rekke opp hånden for å si noe. Det er også viktig at lærere bryter ned atferd som kan komme i forhold til dette (for eksempel latter, fnising, peking, hvisking osv.). Det finne ingen konkret oppskrift på hvordan vi skal møte mennesker. Det er mange faktorer som virker inn, blant annet personlig stil, plikt, kontra interesse, kontekst, humør og fleksibilitet. Selvrefleksivitet er et sentralt begrep i forhold til dette. Selvrefleksivitet handler om å se andre meninger som meningsfulle. Dersom vi strekker oss etter å skape en anerkjennende kommunikasjon og våger å være i prosess med oss selv, har vi større mulighet for å lykkes med de metodene vi velger (Lund, 2004). Vi må være bevisste på at noen er mer

sårbare, mer på vakt og mer kritiske enn andre av ulike årsaker. I noen tilfeller kan vi bli avvist med et nedslått blikk eller et stille stønn. Det er alltid en sjanse å ta når vi skal gi noe til noen (Lund, 2004).

*Jeg hjalp alltid lærerne, jeg kom alltid når jeg skulle, aldri glemt noe i hele mitt liv.
Livredd for å glemme noe, livredd for å bli lagt merke til.*

I slike situasjoner som denne informanten forteller om kan det være vanskelig for lærerne og oppdage at noe er galt. Lærere kan ofte sette pris på en slik oppførsel, og syns at vedkommende er hyggelig. Lærere kan også fort tenke at eleven er veldig ordentlig og at foreldrene også er det, som resulterer i at jenta aldri glemmer ting. Vi kan ikke med sikkerhet vite om de vil ha kontakt eller ikke, og om det passer der og da. Det er noe vi må tåle når man jobber i skolen. Det kan være at vår reaksjon blir at vi har lyst til å la elevene sitte der for seg selv for vi mener at vi har prøvd nok. Da er det viktig at man bevisstgjør seg selv på den reaksjonen og deretter tenker på hvordan vi best mulig kan se akkurat denne eleven framover fordi vi ønsker denne eleven vel (Lund, 2004). Det at vi ønsker elevene vel må være drivkraft bak det å se elever. Det er ikke en metode som kan gjennomføres eller automatiseres på en riktig måte fordi vi har lest om det eller vært på et kurs rundt temaet.

For å kunne skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med alkoholmisbruk i hjemmet, er samtale med elevene en viktig del av skolehverdagen. Få av mine informanter har blitt sett og flere sier at de kunne ønske de ble sett og pratet med. Samtalens form og innhold er avhengig av hvem og hvor, og om vi legger føringer for samtalens bevegelse, dynamikk, innhold form ut i fra hvem vi er. Anerkjennende kommunikasjon blir hovedverktøyet her. Prosessen er avhengig av å få kontakt, og for å få kontakt krever det at en er i kontakt med seg selv, sine muligheter og begrensinger (Lund, 2004). Lærerne er svært sentrale personer for at skolens skattekammer av kunnskap og sosiale opplevelser skal nå fram til elevene. Som lærer formidler du ikke bare fag, du formidler visjoner om fremtiden. Du føler menneskers bevegelse mot deres voksne liv. Og av denne grunn er det viktig at du når fram til og forstår dine elever, og støtter dem i deres egen vekst (Lassen og Breilid, 2010). Forskriftene til opplæringslova presiserer betydningen av dialog mellom kontaktlærer og elev på andre områder enn rent faglige spørsmål. Det sier at eleven, læringen og lære kandidaten har rett til jevnlig dialog med kontaktlærer eller instruktør om sin utvikling i lys av opplæringsloven (1998). Formuleringen innebærer dialoger om sosiale eller personlige forhold som angår elevene. Noe som også kan innebære vanskelige samtaler. Det er verdt å

merke seg at slike samtaler skal foregå jevnlig. Det finnes gode muligheter for dialog i et klasserom, i et friminutt og på ekskursjoner. Slike øyeblikk kan ha stor betydning for både lærer og elev (Lassen og Breilid, 2010). Hvis slike samtaler gjennomføres hvert halvår, er det grunn til å anta at slike forholdsvis sjeldne samtaler kanskje ikke gir de beste betingelser for gode relasjoner, dialog og elevmedvirkning.

Mamma snakket kanskje ordentlig om pappa, men ellers var det ingen som snakket om det, det var liksom bare der. Det er alltid bra og få positive tilbakemeldinger.

Her forteller denne informanten at det var ingen andre enn moren hennes som snakket om farens oppførsel. Hadde skolen pratet generelt om alkoholmisbruk og fortalt hvor vanlig dette er, hadde denne eleven og alle andre fått mer kunnskap om hvorfor faren var slik han var. Dette hadde også kanskje bidratt til at hun hadde følt seg som alle andre, og turt og tatt mer del i skolehverdagen. Om læreren ikke ønsker å prate med hele klassen om hva alkoholmisbruk er, er det bedre å ha mer personlige samtaler når man prater alene med elevene. Intensjonen med elevsamtaler er å bidra til å skape best mulig lærings- og trivselsituasjoner for elevene. Elevsamtaler er obligatoriske på alle trinn i den norske skolen, og det gir lærerne mulighet for å nå, forstå, følge opp og støtte elevene sine. I gode elevsamtaler preget av gjensidighet og dialog kan elevenes vekst fremmes og skjevutvikling forebygges (Lassen og Breilid, 2010). Lærerne er nøkkelpersoner når det gjelder å omforme obligatoriske elevsamtaler til meningsfulle og utviklingsfremmende øyeblikk for elevene. For å få til dette trengs det kompetanse om nødvendig kunnskap rundt elevsamtalens mulighet (Lassen og Breilid, 2010). Alle elevsamtaler er unike, noen er korte, mens andre er lange. Innenfor skolens rammer vil innholdet i hva som oppleves som meningsfull skifte med oppgaver og situasjon. Uansett innholdet vil gode elevsamtaler gi rom for at elevene skal kunne ta opp temaene som er meningsfulle for dem. Gode elevsamtaler kan bidra til at elever tror på seg selv, tror på egne muligheter for å håndtere sin egen læring, tror på å kunne være agent i eget liv og tror på sin lærer som alliert medspiller (Lassen og Breilid, 2010).

Det var ingen som så det, i stede for å si det på sånne kontaktlærertimer at du jobber for mye med skolen, så kunne de tatt meg inn på ett rom og spurt meg og gravd til de fikk et svar, eller ringte pappa og spurt, jeg vet ikke. Ingen av oss ville jo si det da.

Det handler altså om å føle ansvar for å gi alle barn like god omsorg. Det er viktig å huske på at alle elever er forskjellige og trenger ulik omsorg, så god omsorg er nødvendigvis ikke lik omsorg. I skolen handler omsorg om å skape gode trygge relasjoner og om å våge å være i

relasjon med barna. Det handler om å se de ulike barna å møte barna der de er (Pape, 2001). Slik informanten sier overfor kunne lærerne prøvd og tatt henne med inn på ett rom for å skjønne hvorfor denne jenta jobbe så mye med skolen. Det hadde gitt jenta en følelse av god omsorg. Men som hun sier videre er at hun ville nok ikke sagt hva som foregikk da, for hun ønsket ikke å si noe. Men en lærer kan ikke regne med å få vite hva som er problemet til en elev etter en samtale, man må ha tålmodighet, og når eleven føler seg trygg nok vil en etter hvert si noe. En viktig forutsetning for at barn skal ønske å fortelle om opplevelsene sine til voksne, er at de får opplevelsen av å bli tatt på alvor. Det krever vår oppmerksomhet og vår interesse, men med 25 andre elever i klassen kan et slikt krav ofte være vanskelig å innfri. Det er så lett å late som man ikke hører – det er så mye enklere og ikke bry seg, men i arbeidet med barn er vi forpliktet til å gripe inn i slike situasjoner. Pape (2001) skriver at vår manglende evne og vilje til å bry oss skyldes at vi har blitt indoktrinert med at vi skal feie vår egen før ikke legge oss bort i saker som vi ikke har noe med. Redselen for at vi skal komme til å bry oss om noe som vi ikke egentlig har noe med, har gjort oss mindre flinke til oss.

Til slutt så hadde jeg kanskje, det var nesten som om jeg holdt på å si det i slutten av 10 ende klasse til henne, kontaktlæreren min, men jeg turte ikke. Så tror jeg kanskje hun aldri hadde vært bort i noe sånn, det er ingenting i lærerutdanningen som forbereder deg til sånne ting, det er helt merkelig. For lærerne på grunnskolen, så er du egentlig, du oppdrar jo mange av de unge, flere av dem ser jo lærerne flere timer om dagen enn hva de ser foreldrene. Hvor var de hen egentlig?

I sitatet over uttrykker informanten et savn etter at læreren hadde mer kunnskap om barn av alkoholmisbrukende foreldre. Det er mange barn som har det vanskelig hjemme, uansett årsak, og lærere trenger mer kunnskap om hvor mye det påvirker et hvert individ. Slik denne informanten sier, oppdrar lærere mange barn. Enten lærere vil eller ikke, så har den norske skolen blitt slik. Barna tilbringer store deler av sitt liv på skolen, og de trenger grenser og trygge voksne på skolen også. Noen barn får veldig nært bånd til lærerne sine, mens andre ikke gjør det. Det er lærerens ansvar å få til en god relasjon. Gjennom erfaringene i gode elevsamtaler kan læreren bygge opp et repertoar av verdifulle måter å møte elever på, og dermed utvide sine relasjonelle ferdigheter. Ved at lærere er klar over sine ressurser kan det øke tryggheten på gjennomføring av både de vanlige og krevende elevsamtalene. Gjennom å våge å se sine svakheter kan læreren snu en negativ situasjon ved å søke veiledning, videreutdanning eller å dele ansvaret med å følge opp elevene med andre voksne (Pape, 2001). Ved å fange opp tilbakemeldingene fra elevene, får læreren nyttig informasjon om elevenes ønsker, behov, bekymringer og læringsstrategier. Flere elevsamtaler gi en verdifull og oppdatert kunnskap om hvordan barn og unges oppvekstsvilkår er i dagens samfunn. I

sitatet nedenfor nevner informanten de snille og stille elevene og hvor viktig det er å spørre om hvordan de har det også.

Se barna, se de stille elevene flinke elevene også. Det er så godt kamuflert. Det er alkoholmisbruk i så mange hjem, og det er kanskje det som er minst synlig. Du har ikke omsorgssvikt som synes på den måten. Det er mange av de flinke pikene som har det helt forferdelig, men de sier ingenting. Spør! Se alle elevene dine, spør hvordan de har det, ikke gi deg med å spørre. Man må ikke gi seg. Det er viktig å bygge relasjon.

Dette er et sitat fra hun ene informanten som selv jobber med barn. Hun skjulte selv at hun vokste opp med en far som misbrukte alkohol, så hun vet av erfaring at det er godt kamuflert. Alle barn beskytter foreldrene så godt de kan, og det krever tid og få barn til å snakke om hva som skjer hjemme. Alkoholmisbruket skjer som regel hjemme, og da er det også vanskelig for skolen å se hva som foregår. Slik hun anbefaler er det det viktig å spørre elevene. Det å tørre å være direkte med elevene er viktig. Det er ingen elever som går bort til læreren sin av fri vilje for å fortelle om at de har det vanskelig hjemme, og da er det lærerens ansvar og spørre.

6.3 Hvordan fremme trivsel og helse?

Alle mennesker trenger å lære hvordan en skal takle problemer i livet. Alle mennesker har også behov for god trivsel og helse. Seligman (2011) skriver at depresjon blant unge mennesker er blitt sjokkerende normalt. Kunnskap om trivsel og helse kan gjøre elever mer rustet til å møte problemer i hverdagslivet, slik at de unngår depresjon. For at elever får kunnskap om hvordan de kan fremme helse og trivsel kunne teorien blitt lært i skolen. Teorien om well-being kunne også bidratt til at skolen lettere kunne skapt gode vekstbetingelser overfor elever som er vokst opp med foreldre som misbruker alkohol. En grunn til dette er fordi da hadde lærere hatt mer kunnskap om hvordan en skal fremme trivsel og helse, og også fordi at elevene hadde vært mer bevisst på sine egne behov rundt dette.

6.3.1 Positive følelser

Som tidligere nevnt i delkapittel 4.1.3 handler positive følelser om lykke og hvor fornøyd du er med ditt eget liv som et subjektivt mål. I denne oppgaven baserer jeg det på både skolen i hjemmet. Ettersom opplæringslova § 9a-2 sier noe om at skolen skal tilrettelegges og drives slik at det blir tatt hensyn til elevenes trygghet, helse, trivsel og læring, har skolen en stor oppgave framfor seg. Når barn vokser opp med alkoholmisbruk hjemme, kan det tenkes at barnet ikke har så mange positive følelser rundt sin egen oppvekst. I slike tilfeller er det

ekstra viktig at skolen har et helhetssyn på barns sosiale læring og utvikling. Det er viktig å huske på at barns læring er i en kontinuerlig prosess. Hva barnet lærer blir alltid påvirket av alle opplevelser og erfaringer barnet har i samspill med omgivelsene. Som tidligere nevnt er omsorg, omtanke og kvalitet viktige faktorer i arbeid med barn. Å være en omsorgsperson innebærer en helhetlig forståelse for barns læring og utvikling. Tradisjonelt sett har begrepet omsorg i skolen knyttet seg til ivaretakelsene av elevenes emosjonelle og sosiale behov (Pape, 2001). Mange barn har et stort og udekket behov for voksenkontakt. Noe av det viktigste voksne kan gi barna er sin egen tid. Det er godt for barna å vite at det finnes noen der som tar seg tid, som lytter til det de har å si, og som snakker med dem om det som opptar dem. Når jeg spurte mine informanter om de hadde mange positive følelser rundt sitt eget liv, fikk jeg ulike svar, men det svaret som satt mest igjen hos meg var dette;

Første reaksjonen min er jo nei. Bare sånn med en gang. Men selvfølgelig det var jo gøy å være i syden og på hytta, men igjen så var jeg jo ofte alene på hytta da, for pappa kom ut i helgene for han jobba i feriene og sånn, så jeg var alene med mamma i fem dager så kom pappa i to dager. Og da skulle også flaska sprettes for da skulle de feire at pappa var kommet, så det var alltid en unnskyldning. Så jeg lekte jo med venner og sånn, men det var jo vanskelig da, å skjule det. Så stressa jeg så mye med skolen og sånn, så jeg husker egentlig ikke så mye heller, kanskje man bare fortrenger litt.

Her er det tydelig at foreldrene har prøvd å gjøre jenta glad med å dra til syden og på hytta, men for henne var ikke disse opplevelsene så morsomme, for det innebar alltid mye alkohol. Slik hun sa det selv var det alltid noe moren ønsket å feire, så det var alltid en unnskyldning for å drikke alkohol.

Hvordan vi oppfatter barn, om vi ser dem og forstår dem, får store konsekvenser for våre holdninger og vår atferd overfor dem. Jo mer realistisk og nyansert vi er i stand til å oppfatte dem og forstå dem, desto større er sjansen for at vi kan forholde oss til dem på måter som står i forhold til deres behov og muligheter. De barna som opplever at foreldrene ser dem, forstår dem og aksepterer dem som de er, er barn som får et godt grunnlag for å utvikle god selvfølelse. De vil oppfatte seg selv som omgivelsene oppfatter dem. De vil også oppleve at de er verdifulle (Killén, 2000). Nedenfor er det en informant som følte seg lite verdifull. Hun ville ikke ha mange gode venner, for det innebar åpenhet, og det var ikke mulig for henne i forhold til situasjonen hun var i. Informanten sier videre at hun har vært mye alene som barn.

Ikke som liten, ikke før jeg begynte på ungdomsskolen. Jeg hadde veldig dårlig selvtillit. Følte at jeg ikke var så mye verdt. Ville ikke at noen skulle se meg, ville ikke

synes. Hadde på en måte to gode venninner, men ellers så var jeg veldig mye alene. Veldig rikt indre liv da, jeg hadde mye fantasi og skrev veldig mye. Vært mye alene som barn.

Det at denne informanten har følt seg mye alene som barn, har ført til at hun ikke hadde så mange positive følelser rundt sitt eget liv som mindre. Alle barn fortjener å tenke tilbake på en barndom med mye moro og glede. Om barn går mye alene i skolen skal det være mulig for lærere og fange opp dette. Det og da se elevene, prate med dem, motivere dem til å leke med andre og kanskje hjelpe dem med å komme i kontakt med andre barn, hadde nok hjulpet mange i slike tilfeller. Det er avgjørende betydning for barnet at foreldrene og andre omsorgspersoner i er i stand til å engasjere seg positivt følelsesmessig i dem, i deres utvikling og læring, glede og sorg.

6.3.2 Engasjement

Engasjement går ut på å sette pris på å lære nye ting, og det er også et subjektivt mål slik som positive følelser er. Barn som er utsatt for omsorgssvikt har ofte mye indre kaos av sterke motstridende følelser i seg. Dette kaoset kan før eller senere føre til tilbaketrekning eller utagering. Tidligere i oppgaven er det blitt beskrevet der elevene trekker seg unna og har ingen ønske om å bli sett i klasserommet. Lek kan gjøre dette enklere for enhver elev. Lek gjør også at det er lettere å skaffe seg venner. Humor kan være den inngangsbilletten som åpner for sosial akseptering og utvikling av vennskap. Når det gjelder å skape et godt miljø og en trygg atmosfære, kan det være en grunnleggende betydning at læreren våger å gi litt av seg selv i samspill med barna. Det å ha venner er en viktig trivselsfaktor for barn. Vennskap er en helt spesiell form for gjensidighetsforhold. Vennskap karakteriseres av følelser og nærhet, intimitet og fortrolighet. Venner har en indre trygghet. De vet hvor de har hverandre, og dette gir dem større spillerom. Jeg spurte mine informanter om de kunne forklare litt om hvordan de var interessert i venner og nære vennskap.

Jeg ville ikke ha nære venner. Fordi det var ingen som kunne forstå hvordan jeg hadde det likevel, og jeg forsto det ikke selv. Du går rundt og kjenner på den angsten, redselen og hvor følt du har det, men så tenker du kanskje at det er normalt. For du vet jo ikke hvordan andre har det. Så tenkte jeg at jeg skal i hvert fall ikke si noe, for da blir jeg enda mer sårbar.

Mange av de utsatte barna har hatt opplevelser som har blokkert følelsene deres. Ofte vet de ikke vet hva de føler og de er også ofte ikke stand til å uttrykke de. De holder på sine vonde erfaringer (Killén, 2009). Informanten i dette tilfellet viste seg å være enig i det. Hun trodde

at slik hun hadde det hjemme var normalt, og hun klarte ikke å uttrykke det som skjedde hjemme til andre. Å etablere gode vennskap innebærer at du må gi av deg selv og engasjere deg full i andre mennesker. I dette tilfellet var informanten redd og følte at ingen vil forstå henne. Å gå rundt å føle seg unormal sammen med andre er ikke trivelig, og det ofte føre til at du blir lite motivert til å engasjere deg i andre mennesker.

Omsorgssviktsituasjoner er ofte preget av mangel på oversiktighet. Det foregår mange ting som barnet har vanskelig for å forstå, og som skaper angst. Å hjelpe barn i å bedre forstå den situasjonen de er i, kan redusere belastningen og gi større mulighet for bearbeiding og mestring. I slike situasjoner kan skole hjelpe elevene til å gjøre livet mer forutsigbart. Ved å gjøre livet mer forutsigbart bidrar vi til å frigjøre krefter som ellers knytter seg til forvirring og usikkerhet ved og ikke vite hva som kommer til å skje. Barn har behov for hjelp til å forberede seg på både små og store utfordringer de står overfor. Svært ofte er vi en situasjon der vi ikke kan gjøre livet forutsigbart for barna. Skolen vet ikke alltid hva som foregår hjemme. Da må vi gjøre det uforutsigbare forutsigbart. Det betyr at vi kan hjelpe barna til å være forberedt på skremmende situasjoner som kan oppstå. Et barn som lever under angstfylte forhold, må ha en person som de har tillit til.

Som sagt det går utover søvn. Det er helt utrolig nå og sove hele netter uten at jeg våkner. Innsovningsprosessen er kjempevanskelig, jeg tror at du alltid har vært så urolig da at du ikke har sluppet nok av til å sovne. Det setter seg jo i magen også. Jeg var mye kvalm, vondt i magen og andre ting. Men jeg kunne ikke være syk, da måtte jeg jo være hjemme, og det kunne jeg ikke. Det er noe med det at du er livredd for å bli syk da. Får jeg influensa i en uke så må jeg jo være hjemme når han er hjemme i helgene, og da har jeg ingen escape muligheter.

Her det en informant som beskriver redsel og angst. Hun har hele livet slitt med å få sove fordi hun har vært i beredskap i tilfellet noe skjedde med mor eller far. Det er først nå når hun har bodd lenge for seg selv at hun klarer å få sove hele netter. Hun beskriver også at hun var redd for å bli syk for da måtte hun være hjemme sammen med far, og de kunne hun ikke. Å leve med lite søvn, mye redsel og angst kan være problematisk. Du vil ha manglende energi til å være med på å leke med andre barn, til å etablere vennskap og også til å være med på fritidsaktiviteter. En vil være konstant redd for at det uforutsigbare skal skje.

6.3.3. Mening

Seligman (2011) skriver at mening handler først og fremst om at det du gjør i livet føles verdifullt og at det lønner seg. For å forstå menneskets atferd, relasjoner og opplevelser må

man se mennesket i en sammenheng. Selv om mennesket står i relasjon og en type avhengighet til de omgivelser og de mennesker som er en del av denne livsverden, er det hele tiden kampen om selvstendighet til stede. Vi kan si at dette handler om å ha god mentaliseringsevne. Som nevnt i delkapittel 4.1.3 handler mentalisering om hvordan vi forstår egne og andres handlinger som et resultat av intensjoner, ønsker og verdier. Mentalisering vil gi oss følelse av at vi eier og har kontroll på egne handlinger, som gjør at vi opplever handlingene våre meningsfulle i lys av mentale tilstander. Dette kan best forstås som å forstå andre innenfra og en selv utenfra i den forstand av vi forsøker å forstå hvordan andre kan forstå oss. Den trygge tåler å være usikker i større grad enn den utrygge. Dersom barn eller unge har vært utsatt for omsorgssvikt eller annen krenkelse, er det ikke vanskelig å tenke seg at utryggheten også vil prege den måten utrygge barn og unge forstår og tolker både seg selv og andre på. Utryggheten kan ta mye plass, humør og energi og føre til at man går glipp av mange positive opplevelser (Killén, 2009). Den ene informanten uttrykket at hun hadde nok problemer for seg selv, så hun orket ikke å forholde seg til andre mennesker. Utryggheten hjemme tok mye plass, og det gjorde at hun følte hun måtte passe mye på moren når faren var hjemme.

Så er det samtidig det at du alltid er utrygg. Jeg hadde mer enn nok å stri med selv, så jeg orket ikke å forholde meg til så mange.

Når man føler seg utrygg opplever du verken positive følelser, engasjement eller mening. For denne jenta som ikke orket å forholde seg til andre mennesker, hadde kanskje ikke en like meningsfull hverdag som andre barn. Vennskap og aktiviteter er ofte veldig viktig for barn, og det er disse tingene som gjør at barn trives på skolen og synes det er meningsfull å dra på skolen. Har du ingen av delene, er du mulig at du føler hverdagen din er lite meningsfull og at du er mye ensom og redd.

6.3.4 Dyktighet

Dyktighet går ut på ting du gjør for din egen skyld for å oppleve lykke, glede og mestring (Seligman, 2011). Som nevnt i delkapittel 4.1.3 har alle opplevd engstelse eller uro, tvil på egne evner og ferdigheter. Noen elever er engstelige i mange situasjoner, men noen situasjoner er spesielt fremkallende. Engstelige elever må vie oppmerksomheten til både lærestoffet og til nervøsiteten sin. I stedet for å konsentrere seg, legger de stadig merke til den stramme følelsen i brystet. Denne engstelsen kjente også den ene informanten min på.

Du satt jo fryktelig mye i løpet av dagen og tenkte på hvordan kommer det her til å bli nå, hvordan er han når han kommer hjem, hvor ille blir det i helga på en skala fra 1-10. Kommer vi til å ha det noe hyggelig i det hele tatt, eller blir det bare helvete. Kommer han til å slå mamma i helgen, eller gjør han ikke det, hvor mye drikker han. Du er i beredskap konstant.

Vi kan si at denne informanten var preget av mye katastrofefølelser. En konstant redsel preget denne jenta. Når far kom hjem hadde hun ikke lenger kontroll over situasjonen hjemme. Dette kan oppfattes som en trussel om tap, et tap av den tilværelsen barnet er vant til, tap av en forelder og tap av beskyttelse for barnet. Jenta var redd for at far skulle slå mor i helga, og en slik trussel om tap setter barnet i en sårbar tilstand som blir forsterket i perioder der familier står overfor kriser. Farens uforutsigbare atferd utløser en utrygghet i denne jenta for hva som kan skje.

For og videre kunne snakke om dyktighet, er det nødvendig å snakke om mestring. Som nevnt tidligere handler mestring om hvordan mennesker møter problemer, stress og utfordringer. Vi kan her snakke om mestringsforventning. Dette omhandler en persons følelse av å være i stand til å håndtere en oppgave på effektiv måte uten behov for sammenlikning med andre. Opplevelsen av å ha kontroll er viktig for ens mestringsforventning. I min studie klarer alle informantene seg bra på skolen, og det var noen ulikheter på hvordan de hadde blitt sett av skolen og hjemmet på det de var flinke til, men de hadde ofte ikke blitt sett av den forelderen som misbrukte alkohol.

Når jeg tenker meg om så er det en dobbelthet i det her. På en måte har jeg ofte kastet meg etter ting. Jeg har hatt en blanding av veldig sterk selvtillit og ikke. Det er kjempe gøy når jeg hører at jeg har klart ting veldig bra, men det er ikke alltid jeg tørr å satse alt for jeg er så redd for å mislykkes. Jeg har hele tiden stilt høye krav til meg selv. Jeg er veldig ambivalent i forhold til mestring og mål og slike ting.

Her er det tydelig at denne informanten hadde høye mestringsforventninger til seg selv. Hva dette skyldes kan ha forskjellige grunner, men det er viktig å vite at realistiske forventninger til barns mestring spiller en avgjørende rolle for deres utvikling. Forventninger kan stimulere, utfordre og bekrefte. De kan være for høye og for lave. En relativt realistisk forventning vil si å være i samsvar med barnets utviklingsnivå og dets faktiske og potensielle ferdigheter. Slike realistiske forventninger hjelper foreldre og andre omsorgspersoner til å strukturere livet for barnet, stille realistiske krav, beskytte det og sette de nødvendige grenser (Killén, 2000).

Det er den konstante angsten. Og det med at du skal være flink. Jeg tror jeg tenkte ganske tidlig at jeg skal i hvert fall være flink slik at jeg kommer meg noen steder på egen hånd. Jeg må ta vare på meg selv jeg.

Her forteller informanten om at hun hadde en konstant angst om at hun måtte være flink. Det er tydelig at denne informanten hadde høye forventninger til seg selv og hvordan hun klarte seg på skolen. Denne jenta hadde angst for å bli lik sin far, så hun visste hun måtte klare seg selv i livet. Å gjøre det bra på skolen førte til en utdannelse, noe jenta visste at hun trengte senere i livet. Angst er på mange måter grunnvalutaen i vårt følelsesliv. Angst har mange av de samme kjennetegnene som frykt, og begge følelsene er en reaksjon på en opplevelse av trussel. Sårbarhet, angst og frykt avspeiler den utryggheten som er kommet inn i barnets tilværelse (Dyregrov, 2000). Skolen har stor utfordringer med å skaffe seg innsikt i de mekanismene og fenomenene som barn er under når de har foreldre som misbruker alkohol. For å kunne gjøre dette forutsetter det en arbeidsinstitusjon der det er anledning til å slippe foreldres og barns sorg, angst, håpløshet og aggresjon inn på seg.

6.3.5 Positive forhold

For andre mennesker er det beste hjelpemiddelet for å føle trivsel. Det er en god følelse og vite at andre mennesker bryr seg om deg, og at du bryr deg om andre. Barn som befinner seg i risiko og omsorgssviktsituasjoner må sikres tilknytning utenfor familien. Det er viktig at barnet får oppleve et voksent menneske som ikke svikter, et menneske som tar ansvar for barnet, ser det og er der for det. Som nevnt i delkapittel 4.1.3 er det mange barn som opplever en hverdag nærmest fri fra voksen kontakt. For å kunne etablere positive forhold utenfor familien er det viktig med sosial kompetanse. Sosial kompetanse er noe vi mennesker utvikler hele livet. Barn trenger gode voksne modeller for å lære. Flere av mine informanter fortalte at de ofte gikk alene i friminuttene, noe som kan tyde på at de utsatte barna ikke har samme evne til å etablere gode relasjoner med andre barn som andre har. De leker gjerne mye alene når de er hjemme, noe som gjør at det er vanskelig for barn å lære det sosiale samspillet. Ingen korrigerer barna og det er heller ingen der som gir barnet skryt. I slike tilfeller er det viktig at skolen tar tak i sosial kompetanse slik at alle elever får de samme forutsetningene.

Det er merkelig med det, men jeg kunne gå mye alene i friminuttene også. Det var ikke alltid jeg mestret de sosiale situasjonene, spesielt ikke på barneskolen. Når man er barn leker man jo mye, men jeg var mye ensom. Kanskje jeg var veslevoksen og kanskje derfor jeg har blitt veslevoksen, man tenker å bekymrer seg mye.

Her forteller informanten at det ikke var alle de sosiale situasjonene han mestret like godt, spesielt ikke på barneskolen. Når man er barn er det vanskelig å legge bekymringene fra seg fordi du ofte har mindre kunnskap om hva som skjer hjemme. Jo eldre du blir, jo lettere er det å distansere seg fra foreldres problemer. Informanten forteller også at han var mye ensom og begrunner dette med at han kanskje var litt veslevoksen. Sosial kompetanse har fått mer fokus de senere årene. Det er kommet mer kunnskap om hvor viktig det er å ha sosial kompetanse og det finnes mye forskning på dette. Dette kan resultere i at dagens lærere er flinke til å fange opp de som går mye alene i friminuttene og de elevene som ikke mestrer de sosiale situasjonene.

På bakgrunn av de erfaringene barnet har, utvikler de indre arbeidsmodeller. Dette omhandler at barnet utvikler indre oppfatninger og forventninger til tilknytningspersoner. Disse har stor innvirkning på videre utvikling av modellene og på den enkeltes faktiske erfaringer. Disse modellene kan enten styrke den enkelte i tøffe perioder i livet, eller føre til forvrengte mønstre når det gjelder regulering av følelser og selvoppfatning. Foreldres indre arbeidsmodeller påvirker barnets indre arbeidsmodeller, som igjen predikerer barnets tilknytning. Det er ikke mulig å hjelpe alle foreldre til å bli ”gode nok” foreldre. Noen barn vil være i en så alvorlig omsorgssviktsituasjon at de trenger en annen omsorgssituasjon. Den ene informanten min fortalte at hun hadde prøvd alt for og like faren igjen og for å stole på han. Hun trodde på han når han sa han skulle slutte å drikke, men det tok ikke lang tid etter at han hadde sagt dette før han drakk igjen. Hun mistet alt tillit til han og samspillet mellom henne og faren var nesten ikke eksisterende.

Du er i beredskap konstant. Gud hvor mange ganger jeg har hatt visjoner om å ta livet av han, det er helt forferdelig å si det, men jeg har ligget i timevis og tenkt på hvordan jeg skal få han til å dø. Du hater det så mye, det er et hat som er helt enormt. Han skader deg så mye, han ødelegger deg så mye, han skaper så mye frykt. Det eneste du ønsker er å fjerne han.

Denne jenta opplyser om at hun hadde lyst til å ta livet av faren sin. Hun sa videre at det var mye hat fordi han ødela henne så mye og skapte så mye frykt i livet henne. Det eneste hun ønsket om barn var å fjerne han. Alle positive forhold mellom henne og faren ble brutt etter at han gang på gang begynte å drikke igjen når hadde sagt at han skulle slutte. For at barn skal klare å leve med dette må de lage indre arbeidsmodeller slik at de kommer seg gjennom tøffe perioder i livet. Alle mennesker bringer med seg sine erfaringer og forventninger i nye relasjoner. Det innebærer at barnet forventer å møte tilsvarende holdninger og reaksjoner i

nye relasjoner som de har erfart tidligere. Barn som er utsatt for omsorgssvikt, risiko, vanskjøtsel eller overgrep har mistro til sine omgivelser. Vi kan anta at barn som opplever engasjerte, omsorgsfulle og forutsigbare voksne, langsomt vil endre sine tidligere oppfatninger av både voksne og seg selv (Killén, 2009). Barn som er utsatt for omsorgssvikt, føler ofte at de ikke fortjener å ha det godt. Disse barna har behov for gode opplevelser og ikke gjenopplevelser. Dette fører til at de får mestringsfølelse av seg selv i kontakt med andre. For at barnet skal få slike erfaringer og opplevelser forutsetter det at skolen, lærere og andre hjelpetiltak får nok informasjon om barnets tilknytningserfaringer (Killén, 2009). Fremfor alt har barna behov for voksne som engasjerer seg i dem med glede og nysgjerrighet. Det er flere av mine informanter som fortalte at de hadde en tante eller bestemor som var til stor hjelp i barndommen. Om det skjedde noe hjemme kunne de bare flykte til andre viktige voksenpersoner. Å ha slike personer som har et åpent hjem for barn som er utsatt for omsorgssvikt er nok viktig i forhold til at barna vet at de alltid har noen som er glad i dem.

Hadde en tante som var veldig bra, bestemor og bestefar som bodde i nærheten var veldig viktige. Så hadde jeg noen på far sin side og en del hyggelig nabofolk. Spesielt faren til en kamerat av meg som jeg først er venn med nå, som lånte meg ting som jeg synes var kult, så det var tydelig at han skjønnte at ikke alt var helt bra borte hos oss. Den familien var veldig viktig, der var jeg på middager også. Hyggelig å være hos en familie der det er rammer og trygge voksne, mer ett hjem.

Her forteller informanten at han hadde en tante, bestemor og bestefar som bodde i nærheten som han kunne dra på besøk til om han trengte det. Han sier videre at faren til en kamerat lånte han masse morsomme ting som han kunne leke med. Han ble også invitert på middag dit, og han synes det var godt å komme til en familie med trygge voksne. Barn har behov for rammer og trygge voksne. Det sier noe om at foreldre bryr seg om deg og ser deg og dine behov. Evnen til å se barnet og dets behov kommer i skyggen av egne behov når en ruser seg. Engasjement i barnet kan variere fra ekstremt hektisk til intet. Forventingene de har til barnet ofte er forventninger som ville vært rimelig og ha til en voksen. Barnet får tidlig ansvar for seg selv, søsken og foreldrene. Kronisk bekymring preger ofte barna, bekymring for å ha med seg venner hjem, eller bekymring for om noen skal komme og se hvor ille det er, eller bekymring for og ikke ha penger til klasseturen. Barnets problemer kan være åpenbare, men ikke nødvendigvis. Den angsten og tristheten de lever med kan være åpen, eller den kan tildekkes av overdreven tilpasning eller den kan leves ut i atferdsproblemer og konsentrasjonsproblemer (Killén, 2000). Det var flere av mine informanter som fortalte at de ikke kunne ha med venner hjem fordi de var redd for hva andre tenkte om foreldrene. Men hun ene hadde med seg venner hjem i starten, men opplevde det som problematisk ettersom

68

moren aldri likte vennene hennes, noe som ødela for at jenta kunne etablere mange positive forhold.

Nei, mamma kunne liksom si at hun ikke likte de vennene jeg hadde med meg hjem. Jeg liker ikke hun, jeg liker ikke hun, jeg liker ikke moren hennes, hun er rar eller gal, det var litt vanskelig da. hvis jeg hadde lyst til å ha med meg noen hjem også, så turte jeg ikke det.

Her forteller denne informanten at hun synes det var problematisk å ha med venner hjem. Hun synes det var tøft at moren aldri synes det gøy at hun hadde med seg venner hjem. Etter mange slike opplevelser turte hun ikke lenger å ha med noen hjem. Noe av grunnene til at dette kanskje var tilfellet, var at moren hadde høye forventninger til hvordan barn skulle være. Hun forventet kanskje at datteren og vennene hennes var som voksne, og skulle holde henne med selskap.

Ved å fokusere på informantenes familierelasjoner, hvordan de hadde når de gikk på skolen og hvordan de hadde det i forhold til helse og trivsel med tanke på Seligman's teori om well-being har jeg fått innblikk i hvordan det er å vokse opp med alkoholmisbrukende foreldre. Gjennom informantenes beskrivelser har jeg også fått et bilde om hvordan de har hatt det på skolen, og hvor tøft det har vært å vokse opp med alkoholmisbruk i hjemmet. En av informantene skiller seg mer ut enn andre i forhold til at hun har hatt mer trygg tilknytning. Der var det stefar som drakk, og mor og far støttet jenta i alt hun gjorde. De andre informantene mine hadde enten mor eller far som drakk, som skapte mer utrygghet i familierelasjonene.

7 Avslutning

Formålet med dette prosjektet var å få innsikt i hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol. I dette kapittelet vil jeg oppsummere hvordan informantenes utsagn gir svar på min problemstilling. Jeg skal videre oppsummere hovedfunnene i undersøkelsen ut fra temaene i intervjuguiden. Temaene er familierelasjoner, skolen og well-being som igjen er underbygd av fem elementer. Disse er positive følelser, engasjement, mening, dyktighet og positive forhold. Deretter skal jeg ut i fra det jeg har skrevet overfor oppsummere hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol. Etter dette skal jeg også se på noen spesialpedagogiske implikasjoner. Til slutt skal jeg vurdere styrker og svakheter ved undersøkelsen og se på mulige forskningsbehov.

7.1 Oppsummering og konklusjoner

Når det gjelder familierelasjoner er hovedfunnene mine at 4 av 5 mener at de har vokst opp med omsorgssvikt. De har fått lite hjelp og støtte hjemme, og de har levd i en konstant frykt over alkoholmisbruket til mor eller far. Det var også flere av informantene som var redd for å si noe om hva som skjedde hjemme til lærere og venner. Flere av mine informanter sov dårlig om nettene fordi de måtte være i beredskap om noe skjedde hjemme. De sa videre at oppveksten var preget av dårlig økonomi, som førte til at de ikke kunne gjøre alt de ønsket å gjøre. Også flere av dem jeg pratet med opplyste om mye angst. Angsten gikk hovedsak ut på hva som skjedde framover, hvor mye drikking det ville bli, om det ble nye konflikter til helgen og hvordan skulle ferieturen deres bli. Det var også en bekymring for flere av informantene mor eller far hadde en god eller dårlig periode nå. De sa videre at oppveksten var preget av at de sjeldent kunne ha med venner hjem fordi de visste aldri hvordan kvelden ville ende med foreldrene.

Når det gjelder skolen har jeg flere hovedfunn. Det viktigste funnet slik jeg ser det er at ingen har blitt sett. Skolen visste ikke hva som skjedde hjemme hos informantene, og informantene turte heller ikke si noe. De håpet på at noen skulle spørre dem, men det skjedde ikke med 4 av informantene. Det var en av informantene som fikk spørsmål når hun var 15 år, og da sa hun noe av det som skjedde, men det ble dessverre ikke tatt tak i på den måten hun ønsket. Det andre viktige hovedfunnet er at alle informantene mine sier at de ikke tror skolen hadde den rette kompetansen til å håndtere barn av alkoholmisbrukende foreldre. Det er en stund

siden mine informanter har gått på skolen, så det kan være mye som har endret siden det. Til tross for dette er det skremmende å se at mine informanter mener dette. Barna oppholder seg store deler av sin tid på skolen, og da er det viktig at skolen har den rette kompetansen for å møte alle elever uansett vansker. Vi kan stille oss spørsmålet om det ikke var så stort fokus rundt denne type problematikk før i tiden, eller om det bare var tabubelagt å prate om det? Det kan aldri være for mye fokus rettet mot psykisk helse og hvordan en skal ta tak i ulike problemer på en profesjonell måte. Andre funn jeg fant etter å ha intervjuet mine fem informanter var at tre av fem følte seg ikke ivaretatt på skolen. De opplyste om at de gjemte seg bort og ønsket ikke å bli sett, og de resulterte i mye ensomhet. Dette var det ingen som så, og skolen lot elevene gjemme seg bort. Jeg spurte alle mine informanter om hvilke tips de hadde til dagens skole og da kom det frem at det å vokse opp med alkoholmisbruk er godt kamuflert og at det er viktig å se de stille elevene så vel som de utagerende. Det som er viktig å huske på når man jobber med barn er å se bak atferden til elevene. Elever ønsker ikke å være utagerende eller ekstremt innadvendt, det er alltid en grunn for at ting er slik det er.

Mine informanter opplyste videre om at samarbeidet med hjemmet ikke var spesielt bra, der de sa at det ikke var noe mer samarbeid utover det skolen var lovpålagt å følge. Videre sa fire av fem informanter at de kunne ønske de hadde flere samtaler med læreren på egen hånd, som baserte seg på mer enn bare fag.

I dette studiet er det viktig å huske på at det er informantenes subjektive opplevelser som har kommet til synet. Jeg har dessverre ikke hatt mulighet til å intervju lærerne til elevene for å høre om hvordan de opplevde situasjonen. Dette hadde vært veldig spennende, og det hadde nok også ført til andre resultater. Men på grunn av oppgavens omfang, har ikke dette vært gjennomførbart.

Når det gjelder hovedfunnene mine på teorien om well-being har alle mine informanter det bra i dag. Flere av informantene skjønte tidlig at de måtte klare seg selv i livet, så de har gjort de bra på skolen og ellers rundt de valgene de har tatt senere i livet. Fire av fem informanter opplyste om at de ikke hadde så mange positive følelser rundt sitt eget liv når de var barn, men de sa videre at dette ble bedre når de ble eldre og fikk flere venner. Flere forteller også at de hadde dårlig selvtillit, og at de var redd for å mislykkes. To av fem sier at de har slitt mye med frykt og angst, men dette har nå blitt bedre ettersom de ikke bor hjemme lenger.

7.1.1 Hvordan fremme gode vekstbetingelser?

Ut i fra de lange og fine samtaler jeg hadde med mine informanter, fikk jeg mange ideer til hva skolen kan gjøre for å fremme gode vekstbetingelser. Anerkjennelse er et ord jeg sitter igjen med etter denne prosessen. Det var et stort savn for alle mine informanter om å bli sett. Det å se elevene og anerkjenne dem for dem de er, er spesielt viktig for utsatte barn. Dette har med at utsatte barn ofte har dårlig selvtillit og er usikre på seg selv. Alle mennesker er ulike, også barn, og da er det viktig å ta hensyn til hvert enkelt individ. For å kunne anerkjenne alle elever er det viktig å skape en grobunn for gode relasjoner og tillit. For at barn skal åpne seg og prate med deg som lærer, trenger elevene tillit til deg som person. Andre ting som er med på å skape gode vekstbetingelser er trygge voksne. Det å vise at du er en trygg voksenperson og tørr å ta opp vanskelige temaer med elevene er viktig. Skolen består av mange forskjellige individer og med dette i bakhånd er det også mange vanskelig samtaler som dukker opp. En trygg voksenperson skal tørre å gå inn i de vanskelige samtaler med elevene. Det var også et stort savn for mine informanter å ha flere samtaler med lærerne. De ønsket samtaler som baserte seg mer på hvordan de hadde det, og ikke i forhold til det faglige. Samtaler er med på å skape trygge relasjoner og tillit, som igjen gjør at elevene føler seg sett og anerkjent. Dette fører til større grobunn for å skape gode vekstbetingelser. Også samarbeid mellom hjemmet og tverrfaglig samarbeid er en vesentlig komponent for å møte elevene der de er. Informantene opplyste om at samarbeidet med hjemme ikke var bedre enn de to samtalene lærerne hadde med foreldre og eleven. Det var tre informanter som kunne ønske samarbeidet med hjemmet var bedre slik at skolen hadde bedre forutsetninger for å se det som skjedde hjemme.

Det stilles store krav til dagens lærere. De skal se elevene, ivareta dem, inkludere, ha samtaler med dem, ha godt samarbeid med andre instanser og foreldre og ikke minst ha den rette kompetansen for å møte alle elevene. Å gi forskjellige kurs til lærere som jobber i skolen, kan være veldig hensiktsmessig. De vil lære mer av det og også få en oppvekker i forhold til de forskjellige barna. Men den viktigste kompetansen lærere trenger er seg selv. Det å tøyse med barna og prate mer om de tingene som berører dem kan være en nøkkelfaktor for å skape tillit. Har du klart å skape tillit til elevene, har du også mye av den kompetansen som trengs. Også det å være tilstede når du er sammen med barna er viktig. Her snakker jeg om å være tilstede med både kropp og sinn. Andre viktige elementer som symboliserer den rette kompetansen er å ha oversikt over hva en skal gjøre i vanskelige situasjoner. Vanskelige situasjoner dukker opp ofte, og da er det viktig å vite hvordan en skal handle. Også det å være

oppmerksom på hvilke signaler barn som er i en omsorgssviktsituasjon sender ut er viktig. Slik mine informanter forteller har de alle vært snille og pliktoppfyllende elever. Det er selvfølgelig vanskelig å fange opp når elevene gjemmer seg bort, men det er også viktig å være oppmerksom på de stille barna. En siste ting er og alltid huske å se hva som kan ligge bak atferden til elevene.

For at skolen skal kunne skape gode vekstbetingelser for barn som vokser med alkoholmisbruk er det nødvendig å fremme trivsel og helse. Med dette menes motivasjon, mestring, sosial kompetanse og fremme vennskap. Det var flere av mine informanter som opplyste om få venner når de gikk på skolen, og hadde læreren sett ensomheten kunne kanskje situasjonen vært annerledes. Mestring er nødvendig for alle elever, og det henger tett sammen med motivasjon. Føler du mestring i noe, får du også motivasjon til å jobbe videre med dette. De utsatte barna (slik mine informanter fortalte) er kanskje mer utsatt for dårlig selvtillit og er mer redd for å mislykkes. Ved at skolen og lærerne alminneliggjør dette, og forteller elevene at det ikke er farlig å gjøre feil, hadde kanskje også selvtilliten blitt bedre.

Som nevnt har alle mine informanter det bra i dag. Grunnen til dette ser ut til å være at alle hadde andre betydningsfulle voksenpersoner rundt seg. Dette førte til at de klarte seg bra på skolen, og skjønte at de etter hvert måtte ha en utdanning slik at du kunne forsørge seg selv.

7.2 Spesialpedagogiske implikasjoner

Hvis jeg skal se noen spesialpedagogiske implikasjoner ut fra mine resultater, kan de emosjonelle vanskene noen av informantene beskriver, påvirke evnene til å konsentrere seg om skolearbeidet. Dette kan føre til behov for spesiell tilrettelegging av undervisningen. Som spesialpedagog kan man ikke automatisk tenke at det er kun emosjonelle vanskene som påvirker konsentrasjonsvansker. Vanskene i dette tilfellet kommer mest sannsynlig fra vanskelige familierelasjoner som følge av alkoholmisbruk i hjemmet. Et økt behov for kompetanse blant lærere og spesialpedagoger når det gjelder alkoholmisbruk kan derfor være en mulig spesialpedagogisk implikasjon.

7.3 Studiens begrensninger

Denne undersøkelsen er som nevnt et forsøk på å få et innblikk i hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med alkoholmisbruk. Selv om jeg mener undersøkelser kan gi et bidrag for å forstå mer om hvordan mine informanter har hatt det, er

det naturlig å ta forbehold om at disse resultatene kommer på bakgrunn av den begrensede størrelsen på utvalget og den begrensede tiden til analysen av datamaterialet.

Ved bruk av intervju som datainnsamlingsmetode er målet å få fram subjektive opplevelser fra informantene, som senere blir anvendt i studiens koding – og analyseprosess. Likevel vil informantenes opplevelser være mer sammensatt enn hva deres verbale formidling klarer å uttrykke. Hvilke opplevelser som kommer fram er i stor grad styrt av min intervjuguide, noe som kan medføre at andre betydningsfulle opplevelser utelates. Intervjuguiden er preget av min førforståelse som kan medføre at viktige kategorier har blitt utelatt.

Arbeidet med analysen er preget av mine subjektive tolkninger, og at jeg har liten erfaring med å analysere. På bakgrunn av den temasentrerte tilnærmingen til analysen og dens krav om å sammenlikne informantenes utsagn, kan enkelte av informantenes synspunkter og meninger i enkelte tilfeller ha blitt utelatt. Å vokse opp med alkoholmisbruk og informantens opplevelser rundt dette er personlige og subjektive, og dem er på flere måter ulike for hver enkelt informant. Med dette vil det være en risiko for at deler av resultatframstillingen er i strid med enkelte av informantenes opplevelser. Jeg har forsøkt å ta høyde for dette ved å vise til forskjeller i informantenes utsagn der det forekommer, men det har vært utfordrende ettersom informantene sa mye likt. Dette har også årsak i at utvalget var lite. Et større utvalg kunne gjort det enklere å generalisere resultater til en større populasjon, og det kunne gitt en dypere forståelse av hvordan skolen kan fremme gode vekstbetingelser hos barn av alkoholmisbrukende foreldre. For å gjøre dette kunne jeg blant annet intervjuet lærerne, slik at deres synspunkt hadde kommet frem. I sammenheng med dette er det viktig å understreke at hensikten med studien er ikke å rette kritikk mot lærere som en helhetlig gruppe, men å bruke informantens til tider kritiske utsagn som veiviser for hvordan lærere kan fremme gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med alkoholmisbruk i hjemmet.

7.4 Videre forskning

Tidligere forskning har vist at barn i familier hvor foreldre misbruker alkohol, har betydelig risiko for å utvikle psykososiale vansker. Dette har ført til økt kunnskap om hvilke komponenter som påvirker barnet, og hvordan barnets atferd, mestrings – og overlevelsesstrategier blant annet kan ha konsekvenser for læring og trivsel i skolen. samtidig vil det med fordel kunne forskes mer på hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med alkoholmisbruk, slik at kunnskapen om hvilke beskyttelsesfaktorer

barn trenger økes. På den måten vil fokuset skifte fra håpløshet til løsningsperspektiv. I stedet for å konstatere at barn av alkoholmisbrukende foreldre er i risiko, bør man jobbe for å bidra til å finne gode eksempler på tiltak som kan hjelpe. Å rette fokuset mot lærere og skolen kan også ha en god verdi ettersom det er på denne arenaen barna tilbringer store deler av sin hverdag, og økt kompetanse blant lærerne kan hjelpe elevene til å gi vilkår for vekst og vern, og læring, omsorg og sosialisering.

Barna er framtiden, men barndommen har også egenverdi. Alle barn og unge, skal ha gode oppvekstsvilkår og like muligheter til utdanning og livsutfoldelse (St.meld. 6, 2012-2013).

Litteratur liste

- Befring, E. (2007). *Forskningsmetode- med etikk og statistikk*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Berg, K og Collin-Hansen, R (2012). *Utfordringer for skole og barnevern*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Breilid, N., & Lassen, L. M. (2010). *Den gode elevsamtalen*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode- en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fartein Ask, T., & Rognmo, K. (2011). *Barn av foreldre med psykiske lidelser eller alkoholmisbruk: omfang og konsekvenser. Rapport 2011:4*. Oslo: Nasjonalt Folkehelseinstitutt.
- Fekjær, Hans, O (2004). *Rus. Bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historikk*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- FN. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. Barne- og familiedepartementet. Hentet 21. januar 2013 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjyrer/2004/fns-barnekonvensjon.html?id=88078
- Forskrift til opplæringslova (2006). *Forskrift til opplæringslova*. Fastsatt ved kgl. res 23 juni 2006 nr. 724 med hjemmel i lov 17. juli 1998 nr. 61 om Opplæringslova.
- Gall, M. D., Gall, J. P., & Borg, W. R. (2007). *Educational research. An introduction*. Boston: Pearson.
- Hansen, F. (1994). *Barn som lever med foreldres rusmisbruk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Haugland, B. S., Ytterhus, B., & Dyregrov, K. (2012). *Barna i sentrum- hva vil vi løfte frem? Barn som pårørende*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Dokka, G. Å (2013). *Selvrealisering viktigere enn barna for vestkant-foreldre*. Hentet: 29.04.2013, fra: <http://www.osloby.no/nyheter/--Selvrealisering-viktigere-enn-barna-for-vestkant-foreldre-7183909.html#.UX4zxpUkevs>
- Dyregrov, A. (2000). *Barn og traumer. En håndbok for foreldre og hjelpere*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke
- Helsepersonelloven § 10a (2010). *Helsepersonells plikt til å ivareta mindreårige barn som pårørende m.v.* av 19. juni 2009 nr. 70.
- Henriksen, Ø (2000). *Ikke som jeg gjør, men som jeg sier : om rus, kommunikasjon og oppdragelse*. Oslo: Tano Aschehoug
- Håstein, H og Werner, S (2004). *Men de er jo så forskjellige! : Tilpasset opplæring i vanlig undervisning*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Imsen, G. (2009). *Lærerens verden. Innføring i generell didaktikk* (2nd edition, vol. 4) Oslo: Universitetsforlaget.

- Killén, K. (2000). *Barndommen varer i generasjoner. Forebygging er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K., & Olofsson, M. (2003). *Det sårbare barnet. Barn, foreldre og rusmiddelproblemer*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, Kari (2004). *Sveket*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K. (2009). *Sveket I. Barn i risiko og omsorgssviktsituasjoner* (Vol. 4). Oslo: Kommuneforlaget.
- Kinge, E. (2009). *Hvor er hjelpen når den trengs? Om relasjonskompetanse. Om foreldresamarbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kunnskapsdepartementet. (2008- 2009). *Læreren, rollen og utdanningen*. St.meld. nr. 11 (2008-2009). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet. (2010-2011). *Læring og fellesskap. Tidlig innsats og gode læringsmiljøer for barn, unge og voksne med særlige behov*. St. meld. Nr. 18 (2010-2011). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2 utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvello, Ø. (2011). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvernbekk, T. (2002). Vitenskapsteoretiske perspektiver. I T. Lund, *Innføring i forskningsmetodologi* (ss. 19-73). Oslo: Unipub forlag.
- Maxwell, J. A. (1992, 3 1). Understanding and validity in Qualitative Research. *Harvard Educational Review* Vol.62 (3) , ss. 279-300.
- Lossius, K. (2010). *Rusmidler*. I Skårderud, F, Haugsgjerd, S og Stänicke, E. (2010). *Psykiatriboken. Sinn – kropp – samfunn*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Lov om spesialhelsetjenesten §3-7a (2010). *Om barneansvarlig personell m.v* av 19. Juni 2009 nr. 70
- Lund, I. (2004). *Hun sitter jo bare der. Om innagerende atferd hos barn og unge*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Lund, I. (2012). *Det stille atferdsproblemet. Innagerende atferd i barnehage og skole*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- NESH. (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Hentet 06.03.13 fra: [http://www.etikkom.no/Documents/Publikasjoner-som-PDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap,%20humaniora,%20juss%20og%20teologi%20\(20_06\).pdf](http://www.etikkom.no/Documents/Publikasjoner-som-PDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap,%20humaniora,%20juss%20og%20teologi%20(20_06).pdf)
- Nordahl, T., Sørli, M. A., Manger, T., & Tveit, A. (2005). *Atferdsproblemer blant barn og unge. Teoretiske og praktiske tilnærminger*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Nordahl, T. (2007). *Hjem og skole. Hvordan skape et bedre samarbeid?* Oslo: Universitetsforlaget.

- Ogden, T. (2009). *Sosial kompetanse og problematferd i skolen*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Opplæringslova (1998). *Lov om grunnskolen og videregående opplæring m.v av 17 juli 1998 nr. 61*.
- Pape, K. (2001). *Læreren – pedagog eller omsorgsarbeider? Sosial kompetanse i skolen*. Kommuneforlaget AS, Oslo
- Roland, E. (2009). *Mobbingens psykologi. Hva kan skolen gjøre?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Ruud, A.K (2011). *Hvorfor spurte ingen meg? Kommunikasjon med barn og ungdom i utfordrende livssituasjoner*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Rye, H (2002). *Tidlig hjelp til bedre samspill*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Seligman, M (2011). *Flourish. A new understanding of happiness and well-being – and how to achieve them*. Nicholas Brealey Publishing.
- Sundfær, A. (2012). *God dag, jeg er et barn. Om barn som lever med rus eller psykisk sykdom i familien*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Skogen, K. (2005). *Spesialpedagogikk. En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget
- Skårderud, F., Haugsgjerd, S., & Stänicke, E. (2010). *Psykiatriboken. Sinn- kropp- samfunn*.
- Utdannings- og forskningsdepartementet (2006). *Kunnskapsløftet. Læreplan for grunnskole og videregående opplæring*. Oslo: Utdanningsdirektoratet. Hentet 3.februar 2013 fra: <http://www.udir.no/Lareplaner/>
- Utdanningsdirektoratet (2009). *Dialogen mellom hjem og skole*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Vedeler, L. (2009). *Observasjonsforskning i pedagogiske fag. En innføring i bruk av metoder*. Oslo: Gyldendal.
- Weisæth, L og Dalgard O.S (2000). *Psykisk helse: risikofaktorer og forebyggende arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Woolfolk, A. (2004). *Pedagogisk psykologi*. Tapir Akademisk forlag, Trondheim.

Vedlegg / Appendiks

Vedlegg 1

Informasjon angående masterprosjekt ved UIO

Mitt navn er Kristin Solgård og jeg studerer psykososiale vansker ved institutt for spesialpedagogikk (ISP) på Universitetet i Oslo. Jeg holder nå på med min masteroppgave nå. I den forbindelse har jeg valgt å skrive om hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn med foreldre som misbruker alkohol. Veileder for prosjektet er Birte Gabrielsen (birte.gabrielsen@lysejordet.gs.oslo.no). Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste AS.

I undersøkelsen vil jeg gå nærmere inn på hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som har vokst opp med alkoholmisbruk i hjemmet. Jeg ønsker å finne ut om du som informant har blitt ivaretatt av skolen, og eventuelt på hvilken måte. Jeg skal til sammen intervjuet 4-6 mennesker. Ved hjelp av din erfaring vil undersøkelsen bidra med å fremme verdifull innsikt innen lærers og spesialpedagogisk arbeid.

Undersøkelsen vil bli gjennomført som et intervju, med variasjon på ca. 30-60 minutter. Tid og sted kan vi avtale nærmere dersom du ønsker å delta, jeg kommer gjerne til deg. Intervjuet vil bli tatt opp på lydbånd. Etterpå blir samtalen skrevet ned. Datamaterialet behandles konfidensielt, og alle opplysninger om deg blir gjort anonyme i den ferdige oppgaven. Dette er frivillig prosjekt, og du har mulighet til å trekke deg fra prosjektet dersom du ombestemmer deg, uten å oppgi noe grunn for dette. Dersom du trekker deg, slettes all innsamlede data om deg. Prosjektet avsluttet senest august 2013, og da slettes lydopptakene og øvrige data anonymiseres.

Dersom du ønsker å delta, fyll ut vedlagte svarskjema og send det tilbake til meg. Når jeg mottar svarslippen vil jeg ta kontakt med deg. Hvis du har spørsmål om undersøkelsen er du velkommen til å ta kontakt med meg via e-post eller telefon kristin.solgard@gmail.com eller ring meg på telefon: 40604077.

Med vennlig hilsen

Kristin Solgård, masterstudent ISP, Universitetet i Oslo

Vedlegg 2. Samtykkeerklæring

Jeg gir herved mitt informerte samtykke til å bli intervjuet som en del av masteroppgaven:
”Barn av alkoholmisbrukende foreldre”.

Jeg er kjent med at datamaterialet vil bli behandlet av Kristin Solgård og at opplysningen som kommer frem vil være konfidensielle og anonymiseres, slik at de ikke kan gjenkjennes av andre. Jeg er innforstått med at taushetsplikten vil bli overholdt slik den fremgår av forskningsetiske retningslinjer.

Jeg er kjent med at deltakelse i dette prosjektet er frivillig, og at jeg har rett til å trekke med når som helst under hele forskningsprosjektet.

Sted..... **Dato**.....

Signatur.....

Vedlegg 3

Intervjuguide

Presentere meg

Minne om anonymitetsbeskyttelse

- Svarene du gir er anonyme; ingen vil få vite hvem som har svart hva.
- Opptakene vil kun brukes av meg og vil bli slettet ved slutten av prosjektet.

Innledning

Hensikten med intervjuet: I denne masteroppgaven ønsker jeg å undersøke hvordan skolen kan skape gode vekstbetingelser for barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol. Jeg ønsker å finne ut om barna har følt seg ivaretatt av skolen, og på hvilken måte dette har blitt gjort. Jeg ønsker å finne ut av hvorvidt lærere og skolen som sosial læringsarena kan være til støtte og hjelp på en slik måte at barn av alkoholisme i hjemmet klarer seg godt videre i livet, på tross av store belastninger i barndommen. Hensikten med oppgaven er dermed å bidra til at skolen/lærere kan bli dyktigere til å ivareta behovene til barn som lever med alkoholisme i hjemmet. Gjennom dette intervjuet ønsker jeg derfor å høre om dine opplevelser knyttet til det å være i en slik situasjon, hvordan du trivdes faglig og sosialt på skolen og hvordan du følte du ble møtt av lærere og andre ansatte i skolen. Dersom du har noen spørsmål eller kommentarer underveis, er det bare å si fra.

Åpningsspørsmål: Barn av alkoholmisbruk i hjemmet og familierelasjoner

Alder?

Kan du fortelle meg litt om hvordan det var å vokse opp med mor/far som drakk mye alkohol?

Hvordan vil du beskrive forholdet mellom deg og moren/faren din?

Hvor gammel var du da mor/far begynte å drikke mye?

Hvordan påvirket dette deg i forhold til hjemmesituasjonen din?

Well-being

Well-being handler om å ha positive følelser, engasjement, mening, positive forhold og dyktighet. Å ta i bruk dine styrker, leder oss til positive følelser, mer mening, til mer dyktighet og mestring og til bedre forhold med andre mennesker. Jeg ønsker å ta

utgangspunkt i denne teorien for å finne ut på hvilke måter du har klart å komme deg dit du er i dag.

Positive følelser:

Kan du fortelle meg litt om på hvilke måter du bekymret deg rundt skole og hjem som barn?

Oppfølgingsspørsmål

- Hadde du mange positive følelser rundt ditt eget liv når du var barn?
- Var du et lykkelig, lekent barn?
- Hvordan levde du det livet du ønsket som barn?
- På hvilken måte bidro din mor/far for at du skulle være et bekymringsløst barn?

Hvordan har du klart å komme dit du er i dag i forhold til dine tanker og opplevelser?

Engasjement:

På hvilke måter var du aktiv som barn?

Oppfølgingsspørsmål

- På hvilken måte satte du pris på å lære nye ting som barn?
- Kan du forklare litt om hvordan du var interessert i venner og nære vennskap som barn?
- På hvilken måte var du engasjert i skolen som barn?
- Hvordan bidro din mor/far for at du skulle engasjere deg i de tingene som andre barn var engasjert i som barn?

Vil du si at du er mer engasjert i ting som skjer rundt deg i dag? Annerledes/Bedre?

Mening:

Kan du fortelle meg litt på hvilken måte du gjorde ting som barn fordi du ønsket, framfor fordi du måtte?

Oppfølgingsspørsmål

- Følte du at det å gå på skolen var meningsfullt for deg? Hvis ja, på hvilken måte?
- På hvilken måte følte du at foreldrene dine hjalp deg til å føle at det å gå på skole var verdifullt og at det ville lønne seg senere i livet?
- På hvilken måte hindret foreldrene dine deg til å gjøre hva du selv ønsket når du var barn?

På hvilken måte har du klart å finne frem til der du er nå med hensyn til dine egne ønsker og behov med ditt eget liv?

Dyktighet

På hvilken måte hadde du mange mestringsfølelser rundt det du gjorde som barn?

Oppfølgingsspørsmål

- Ga denne mestringsfølelsen deg mer mening i livet? På hvilken måte?
- Ble du lagt merke til av skolen/lærere for det du mestret godt?
- På hvilken måte støttet foreldrene dine deg i ting du mestret og var dyktig i?

På hvilken måte har dyktigheten hjulpet deg dit du er i dag?

Positive forhold:

Hadde du noen gode venner som barn?

Oppfølgingsspørsmål

- På hvilken måte bidro disse vennene deg til å få positive følelser rundt ditt eget liv?
- Hadde du andre voksne enn dine foreldre som var viktig for deg som barn?
- Hvordan traff du dine venner når du var barn? Hjemme hos dem eller hjemme hos deg?
- Føler du at foreldrene dine bidro til at du skulle på positive forhold når du var barn?

Skolen

Barn av alkoholmisbrukende foreldre blir ofte kalt ”de usynlige barna”. De er ofte ”små voksne” som tar på deg seg voksnes ansvar når foreldrene ikke er i stand til å utføre dem og de føler seg ofte isolerte og ensomme. Samtidig er barn veldig glad i foreldrene sine, som gjør at de er lojale. Da er det enklere å framstå som bekymringsløse, flinke og lykkelige, slik at ingen skal oppdage at noe er galt. Dette innebærer blant annet at de ofte blir oversett og/eller misforstått av skolen og hjelpeapparatet.

Hva tenker du om det?

Hvordan vil du beskrive deg selv som elev på skolen?

Oppfølgingsspørsmål:

- Hvordan opplevde du at du klarte deg faglig på skolen?

- Hvordan vil du beskrive det sosiale miljøet på skolen?
- Hvordan trivdes du sosialt på skolen?
- Hvordan vil du beskrive ditt forhold til lærerne?

På hvilken måte har mor/far alkoholmisbruk hatt en påvirkning på din skolehverdag?

Hadde mor/fars alkoholmisbruk en innvirkning på deg når det kommer til hvordan du klarte deg faglig på skolen?

Oppfølgingsspørsmål:

- Hadde mor/fars alkoholmisbruk påvirkning i forhold til relasjoner til venner/jevnaldrende på og utenfor skolen? På hvilken måte?

Visste skolen hva som skjedde hjemme?

Hva betydde det å bli sett og støttet for deg som barn?

Oppfølgingsspørsmål:

- Kan du fortelle om hvordan du følte deg møtt og ivaretatt av skolen/lærerne? Var det noen av lærerne du følte du hadde tillit til og at du følte du kunne snakke med?
- Er det noe du, i ettertid, skulle ønske hadde vært gjort annerledes fra skolen sin side? På hvilke måter kunne dette eventuelt vært gjort annerledes/betere?
- Hvilke råd vil du gi til dagens lærere i møte med barn av alkoholmisbrukende foreldre?

Føler du at lærerne ved din skole hadde den rette kompetansen for å møte barn av psykisk syke? Hvorfor/hvorfor ikke?

Oppfølgingsspørsmål

- Ble det satt i gang tiltak i skolen for å hjelpe deg? Hvilke? Hvis ja: hvordan opplevde du disse tiltakene? Hvis nei: Hva hadde du likt at lærerne hjalp deg med på skolen?
- Henviste skolen deg til andre instanser (PPT, barnevernet, BUP)?
- Føler du at livet ditt hadde vært annerledes om noen hadde tatt tak i det som skjedde hjemme? På hvilken måte?
- Hvilke typer signaler sendte du ut som barn på at du hadde det vanskelig? Hva tenker du er typiske signaler?

På hvilke måter og av hvem ble skolen informert om din hjemmesituasjon?

Oppfølgingsspørsmål:

- På hvilke måter og av hvem ble du forklart hva mor/fars drikkeproblem innebar? Tror du det hadde gjort det enklere for deg om du ble forklart hva dette innebar? På hvilken måter?
- Hvordan var samarbeidet mellom skolen og ditt hjem? Hva tenkte du rundt dette samarbeidet?

På hvilken måte klarte du å gå på skolen uten å bekymre deg for hva som skjedde hjemme?

På hvilken måte følte du at skolen la til rette for dine individuelle behov og forutsetninger?

Hvordan har denne opplevelsen påvirket din psykiske helse?

Avslutning

Er det noe mer du ønsker å ta opp før vi gir oss?

Ønsker du å lese gjennom transkriberingen?

Følte du at noen av spørsmålene var for direkte?

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Peer Møller Sørensen
Institutt for spesialpedagogikk
Universitetet i Oslo
Postboks 1140 Blindern
0318 OSLO

Vår dato: 08.01.2013

Vår ref:32392 / 3 / SSA

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 10.12.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

32392	<i>Konsekvenser for barns psykiske helse i en oppvekst med foreldre som misbruker alkohol</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Peer Møller Sørensen</i>
Student	<i>Kristin Solgård</i>

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema,
<http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Sondre S. Arnesen

Kontaktperson: Sondre S. Arnesen tlf: 55 58 25 83

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Kristin Solgård, Pilestredet 55, 0350 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdima@svt.uit.no